

YLIVELKAANTUMISESTA SELVIITYMINEN

Diskurssianalyysi selviytymiseen liittyvistä puhetavoista internetin
keskustelupalstalla

Jenna Toivio
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö
Joulukuu 2019

TURUN YLIOPISTO
Sosiaalitieteiden laitos

TOIVIO JENNA: Ylivelkaantumisesta selviytyminen. Diskurssianalyysi selviytymiseen liittyvistä puhetavoista internetin keskustelupalstalla.

Pro gradu –tutkielma, 75s.
Sosiaalityö
Joulukuu 2019

Tässä Pro gradu –tutkielmassa tarkastellaan ylivelkaantumisesta selviytymistä ja siihen liittyviä puhetapoja. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia diskursseja ylivelkaantumisesta selviytymiseen liittyy ja millaiseksi velkaantuneen toimijuus suhteessa selviytymiseen rakentuu eli millaisia subjektipositiota velkaantuneet saavat. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa lisää sosiaalityötä hyödyttävää tietoa. Tutkimuksen analyysi on toteutettu aineistolähtöisesti painottuvan diskurssianalyysin keinoin. Tutkimuksen aineisto on kerätty suomi24-keskustelupalstan Lainat ja velka – osioon kirjoitetuista viesteistä. Aineisto on kerätty tammikuussa 2019 ja tehtyjen rajausten jälkeen lopullinen aineisto on pituudeltaan 12 sivua tekstinkäsittelyohjelmaan siirrettynä. Aineiston analyysin tuloksena aineistosta paikantuu kolme päädiskurssia. Nämä päädiskurssit ovat vastuun diskurssi, institutionaalisen vallan diskurssi ja toivottomuuden diskurssi. Diskurssien sisällä velkaantuneille rakentui erilaisia subjektipositiota suhteessa velasta selviytymiseen.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että ylivelkaantumisesta selviytyminen näyttäytyy haastavana ja vaikeana, myös silloin, kun selviytymisestä puhutaan mahdollisena. Velkaantuneiden itse tuottama puhe on pääosin haastavuuden, epävarmuuden ja toivottomuuden sävyttämää muutamaa viestiä lukuun ottamatta. Positiivisinta suhtautumista selviytymisen mahdollisuuteen tuottavat ei-velkaantuneet ja ne, jotka ovat onnistuneet ylivelkaantumisesta jo selviytymään. Puhe yksilön vastuusta selviytymisen suhteen nousi esiin vahvasti. Selviytymistä haastavia tekijöitä ovat tulosten perusteella ensinnäkin erilaiset yhteiskunnan toimijat, kuten perintätoimistot ja velkaneuvonta. Toisaalta muutamassa viestissä yhteiskunta osoittautui myös selviämisen mahdollistajaksi. Selviytymistä haastaviksi tekijöiksi osoittautuivat myös ylivelkaantumisesta aiheutuva häpeä ja henkisen jaksamisen haasteet, voimavarojen kuluminen ja tähän liittyvä vähitellen lisääntyvä toivon menetys, joka pahimmillaan johtaa itsemurhan näkemiseen ainoana keinona selvittää tilanteesta. Työttömyys näyttäytyi yhtenä tekijänä, joka jättää velkaantuneen avunsaannin ulkopuolelle epävakaan taloustilanteen ja maksukyvyttömyyden vuoksi. Selviytymistä tukeviksi tekijöiksi nousivat muun muassa vertaistukiryhmät, sosiaaliset suhteet, mikäli niitä on ja velkaneuvonnasta saatu apu niiden kohdalla, jotka ovat apua saaneet ja osanneet hakea. Velkaneuvonnan rinnalla muut palvelu- tai viranomaistahot, kuten sosiaalityö, eivät merkittävästi nousseet esiin selviytymisen tukena.

Avainsanat: ylivelkaantuminen, velkaantuminen, sosiaalityö, diskurssianalyysi,
subjektipositio

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	VELKAANTUMINEN ILMIÖNÄ	3
2.1	VELKAANTUMINEN JA YLIVELKAANTUMINEN	3
2.2	VELKAANTUMISTAPOJEN MUUTOS AJASSA JA YLIVELKAANTUMISEN SYYT	4
2.3	YLIVELKAANTUMISEN SEURAUKSET	7
2.4	YLIVELKAANTUMISESTA SELVIYTYMINEN	9
3	VELKAANTUNEIDEN ASEMA YHTEISKUNNASSA.....	15
3.1	PALVELUJÄRJESTELMÄN MONIPAIKKAISUUS.....	15
3.2	VELKAANTUNEEN KOHTAAMINEN SOSIAALITYÖSSÄ JA VELKAANTUNEILLE SUUNNATUT PALVELUT	17
3.3	MUUT VELKAANTUNEILLE KOHDENNETUT PALVELUT	20
3.4	SOSIAALITYÖN JA VELKANEUVONNAN VÄLINEN YHTEISTYÖ	22
3.5	YHTEISKUNNAN ILMAPIIRI SUHTEESSA YLIVELKAANTUMISEEN	23
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	26
4.1	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN AINEISTO	26
4.2	TUTKIMUSMETODOLOGISET VALINNAT	28
4.3	AINEISTON ANALYYSI	33
4.4	INTERNETIN KESKUSTELUPALSTAT AINEISTONA JA EETTISYYS.....	34
5	VELKAANTUMISESTA SELVIYTYMISEN DISKURSSIT	37
5.1	VASTUUN DISKURSSI	38
5.2	INSTITUTIONAALISEN VALLAN DISKURSSI.....	50
5.3	TOIVOTTOMUUDEN DISKURSSI	57
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	63
6.1	NÄKÖKULMIA YLIVELKAANTUMISESTA SELVIYTYMISEEN JA ENNALTAEHKÄISYYN.....	63
6.2	TUTKIMUKSEN REFLEKTIO JA JATKOTUTKIMUSAIHEET.....	67
	LÄHTEET	70

1 JOHDANTO

Vuodesta 2008 asti lähtien ulosottovelallisten määrä on ollut jatkuvassa kasvussa vuosi vuodelta. Vuoden 2008 ja vuoden 2018 tilastoja verratessa nähdään, että ulosotossa olevien¹ määrä on noussut reilu 60 000 henkilön verran. (Valtakunnanvoudinvirasto 2019:2, 20–21; Valtakunnanvoudinvirasto 2016:1, 15.) Myös Asiakastiedon heinäkuussa 2019 julkaisemassa tiedotteessa kerrotaan Asiakastiedon luottotietorekisterissä olevien maksuhäiriömerkintöjen määrän jälleen kasvaneen viimeisen vuoden aikana - vuoden 2019 kesäkuun lopussa tarkasteltuna merkintöjä oli 382 700 suomalaisella. Asiakastiedon mukaan koko väestön tasolla tarkasteltuna ylivelkaantuminen syvenee. Jos tarkastellaan nuorten maksuhäiriöiden määrää, voidaan todeta nuorten tilanteen ylivelkaantumistilanteen olevan parempi muuhun väestöön verrattuna, sillä nuorten saamien maksuhäiriöiden määrä on pysynyt laskussa, vaikka koko väestön tasolla velkaongelmien määrä on kasvanut. (Asiakastieto 2019.)

Miksi velkaantuneiden määrän pitkään jatkunut kasvu on merkittävä aihe yhteiskunnassamme? Ylivelkaantumisella voi olla laaja-alaisia vaikutuksia elämän eri osa-alueisiin. Etenkin, jos velkaantuminen etenee maksuhäiriömerkinnän saamiseen ja luottotietojen menetykseen asti, voi se vaikeuttaa elämää monin tavoin. Luottotietojen menetys voi näkyä sekä arjen asioissa, kuten vuokra-asunnon saannin, puhelinliittymän tai opintolainan saannin estymisenä, että myös erilaisina mielialaoireina, univaikeuksina, ahdistuksena ja häpeäntunteina (esim. Majamaa & Rantala 2016). Velkaantuminen voi siis vaikuttaa sekä talouden, sosiaalisen elämän että fyysisen ja henkisen hyvinvoinnin saralla. Velkaantuneiden määrän vuosittaista kasvua voidaan siis pitää ajankohtaisena haasteena yhteiskunnassamme.

Oma tutkimukseni liittyy velkaantumiskysymyksiin ja tarkemmin ottaen tutkin, millaista puhetta velkaantumisesta selviytymisestä tuotetaan internetin keskustelupalstalla. Velkaantuminen on sosiaalityön kannalta olennainen tema, sillä velkaantumista kohtaa sosiaalityön arjessa ja kuten edellä toin esiin, velkaantumisen vaikutukset voivat olla hyvin moninaisia ja vaikuttaa esimerkiksi sosiaaliseen hyvinvointiin, jolloin velkaantumiskysymykset näyttäytyvät luonnollisena osana

---

¹ Ulosotossa olevien luonnollisten henkilöiden (yksityishenkilöt, kuolinpesät, ammatinharjoittajat) määrä.

sosiaalityötä. Voi myös ajatella, että sosiaalityöllä on oma paikkansa mahdolliseen ylivelkaantumiseen johtavien riskien tunnistamisessa ja näin ollen ylivelkaantumisen ennaltaehkäisyssä. Velkaantumista on tutkittu aiemmin enemmän muissa tieteenaloissa kuin sosiaalityössä, joten tutkimukselle on osaltaan myös siksi paikkansa. Maksuhäiriöiden määrän jatkuva kasvu useiden edellisten vuosien aikana, ylivelkaantumisen seurauksien kytkeytyminen osaltaan sosiaalityön aihealueisiin ja sosiaalityön alalla tehdyn ylivelkaantumistutkimuksen verrattainen vähäisyys tekevät tutkimuksestani perustellun. Tutkimukseni aineisto koostuu internetin suomi24 -keskustelupalstan viesteistä, jotka olen kerännyt palstan Lainat ja velka -osiosta. Analysoin aineistoa diskurssianalyysin keinoin ja keskityn analyysissä siihen, miten velkaantumisesta selviytymisestä puhutaan sekä millaisia subjektipositiioita velkaantuneet saavat aineistossa.

Tutkimukseni rakenne etenee siten, että johdannon jälkeen luvussa kaksi käsittelen tutkimusaiheen teoreettisia lähtökohtia. Määrittelen velkaantumista käsitteenä ja kuvaan velkaantumista ilmiönä aiempien tutkimuksen pohjalta. Luvussa kolme käsittelen velkaantumisen ja sosiaalityön suhdetta ja velkaantuneiden kohtaamista yhteiskunnassa yleisemmin. Teoriaosuuden jälkeen luvussa neljä esittelen tutkimuksen toteutuksen eli kuvaan tutkimustehtävääni ja -kysymyksiäni, metodologisia valintoja, aineistoa ja sen keruuta sekä tutkimuksen eettisyyteen liittyviä seikkoja. Tutkimuksen toteutusluku seuraa tutkimukseni analyysistä johdetut tulosluvut viisi ja kuusi. Lopuksi luvussa seitsemän esitän tutkimukseni johtopäätökset ja pohdintaa tutkimuksesta sekä mahdolliset jatkotutkimusaiheet.

2 VELKAANTUMINEN ILMIÖNÄ

Käsittelen tässä luvussa velkaantumista ilmiönä pohjautuen aiempiin tutkimuksiin velkaantumisesta. Avaan velkaantumisen käsitettä ja kuvaan velkaantumisen tavoissa tapahtuneita muutoksia ajassa. Lisäksi käsittelen velkaantumisen taustalla olevia mahdollisia syitä sekä ylivelkaantumisesta aiheutuvia seurauksia eli sitä, miten velkaantuminen voi vaikuttaa ihmisen elämään. Näiden lisäksi nostan esiin myös aiempien tutkimusten pohjalta esiin noussutta ylivelkaantumisesta selviytymiseen liittyvää tietoa.

2.1 VELKAANTUMINEN JA YLIVELKAANTUMINEN

Aiemmissä velkaantumista koskevissa tutkimuksissa on tuotu esille eroa kahden velkaantumiseen liittyvän käsitteen välillä. Näitä ovat velkaantuminen ja ylivelkaantuminen. Velkaantuminen itsessään ei välttämättä ole viesti siitä, että velallisella olisi huomattavia vaikeuksia henkilökohtaisessa taloudessaan. Velkaantuminen voi myös olla osoitus siitä, että velallisella on niin hyvä talous, että velkojen maksaminen ei muodostu ongelmaksi. Näin ollen velkaantumisen rinnalle on määritelty ylivelkaantumisen käsite. Ylivelkaantumiselle ei ole olemassa virallista määritelmää ja tästä syystä käsitettä on käytetty melko runsaasti ja eri tavoin. Ylivelkaantumisen käsitteen yksiselitteinen kuvaaminen on haasteellista. (Blomgren & Hiilamo & Maunula 2014, 245; Disney & Bridges & Gathergood 2008, 11; Koljonen 2002, 16.)

Ylivelkaantumiselle on siis annettu erilaisia määritelmiä. Erään määritelmän mukaan ylivelkaantumisella viitataan tilanteeseen, jossa veloista ei ole pystytty selviytymään sovitusti ja tavanomaisten arkipäiväisten menojen hoitaminen on vaikeaa. Maksuhäiriömerkintää voidaan pitää yhtenä ylivelkaantumisesta viestivänä tekijänä. (Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016, 13, 17.) Ylivelkaantumisesta on määritelty sekä objektiivisesta että subjektiivisesta näkökulmasta. Objektiivisesta näkökulmasta ylivelkaantumisesta voidaan määritellä esimerkiksi suhteuttamalla yksilön tai kotitalouden tuloja ja sitä, kuinka paljon näistä tuloista menee prosentuaalisesti velkojen maksuun. (Disney & Bridges & Gathergood 2008, 11.) Subjektiivisesta näkökulmasta ylivelkaantumisesta tarkasteltaessa keskiössä on yksilön tai kotitalouden oma henkilökohtainen kokemus velallisuudesta riippumatta siitä, kuinka suuri velka

tosiasiallisesti on. Subjektiiivisesti velkaantumista tarkasteltaessa olennaista on kysymys siitä, onko velka velallisen näkökulmasta hoidettavissa vai onko sen määrä suurempi kuin mistä pystytään selviytymään. (Blomgren & Hiilamo & Maunula 2014, 245.)

Yhteenvedona voidaan siis todeta, että velkaantumista ja ylivelkaantumista voidaan käsitteellistää niin, että pelkkä velkaantunut selviää taloudellisesta tilanteestaan ja velan maksustaan, mutta jos veloista ei selviä eikä maksuja pysty maksamaan ajallaan, on kyseessä ylivelkaantuminen (Gorodzeisky & Krumer-Nevo & Saar-Heiman 2017, 513). Ylivelkaantumistilanteessa taloudellinen tilanne on heikentynyt ja pakollisten menojen jälkeen rahaa ei jää velkojen lyhentämiseen eikä ylivelkaantuneella välttämättä ole sellaista omaisuutta, joka mahdollistaisi velkojen poismaksamista (Blomgren & Hiilamo & Maunula 2014, 245).

Ylivelkaantumista voi käsittää myös sen kautta, että se on usein maksuhäiriömerkintää tai ulosottoon joutumista edeltävä tilanne. Ulosotto ja maksuhäiriömerkintä eivät kuitenkaan välttämättä ole samanaikaisesti toteutuvia asioita. Merkintä maksuhäiriöstä voi tulla henkilön luottotietoihin käräjäoikeuden ilmoituksesta tai ulosoton ilmoituksesta. Käräjäoikeuden ja ulosoton tekemät ilmoitukset perustuvat eri asioihin. Mikäli käräjäoikeus tekee ilmoituksen, on sen perustana aina annettu velkomustuomio. Ulosoton tekemät ilmoitukset maksuhäiriöstä taas seuraavat silloin, kun velallinen on katsottu olevan varaton, velallista ei onnistuta tavoittamaan tai kun velallisen tuloihin on kohdistunut ulosmittaus vähintään 18 kuukauden ajan ilman keskeytyksiä. Myös pankit sekä rahoitus- ja pikalainayhtiöt voivat tietyin ehdoin tehdä ilmoituksen maksun maksamatta jättämisestä, mutta tähän perustuvasta merkinnästä maksuhäiriöstä ei seuraa ulosottoa, vaan siihen tarvittaisiin käräjäoikeuden antama velkomustuomio. Mikäli siis henkilöllä on maksuhäiriömerkintä, ei se välttämättä tarkoita ulosotossa olemista ja mikäli henkilö on ulosotossa, ei siitä välttämättä seuraa merkintää maksuhäiriöstä. (Majamaa & Rantala & Sarasoja 2017, 677.)

2.2 VELKAANTUMISTAPOJEN MUUTOS AJASSA JA YLIVELKAANTUMISEN SYYT

Velkaongelmien piirteet ja syntyvät ovat muuttuneet ajassa. Kun tarkastellaan 1990-luvun laman ajan velkaongelmia ja jälleen talouden nousukautta seuranneen vuoden 2008 laman ajan velkaantumista, kuvautuvat velkaongelmat erilaisina. Viime

vuosituhannen lopun laman yhteydessä talous koki rajuja muutoksia. Työttömyys lisääntyi ja se luonnollisesti johti tulojen laskuun, yritystoiminnasta jouduttiin luopumaan ja myös tulonsiirrot heikkenivät. Myös varallisuus menetti arvoaan. Näin ollen ne, jotka olivat tähän asti selvinneet ilman ongelmia, tulivat taloudellisten muutosten myötä ylivelkaantuneiksi. Toisaalta myös rahamarkkinoiden vapautuminen 1980-luvulla vaikutti osaltaan velkakäyttämiseen. Ennen vapautumista pankit myönsivät lainaa vain tarkoin valituille henkilöille, joka yhdessä tuolloin vallinneen hyvän talous- ja työllisyystilanteen kanssa piti huolta siitä, että lainat tulivat hoidetuiksi. Rahamarkkinoiden vapautuminen ja lamakausi johtivat luottojen huomattavasti suurempaan markkinointiin ja näin ollen luotonottajien määrä kääntyi nousuun. (Rantala & Tarkkala 2010, 19; Blomgren & Hiilamo & Maunula 2014, 246.)

1990-luvun lamanajan velkaongelmat kuvautuvat monesti yritysvelkoina, toisen yrityksen takaamisesta aiheutuvana velkaantumisenä sekä työttömyydestä johtuvana velkaantumisenä. Sittenkin 2000-luvun puolella velkaongelmat ovat liittyneet useammin erilaisiin vakuudettomiin luottoihin. Pikavipit ja erilaiset luotot ovat tulleet yhä yleisimmiksi. Ne ovat myös samalla luoneet uusia ryhmiä, jotka ovat alttiudessa velkaantua vaikeasti. Etenkin pikavippejä saa vaivatta, sillä niihin ei tarvita vakuuksia tai työpaikkaa, jolla voitaisiin näyttää toteen tulojen vakaus. Pikavippien ottaminen ja sitä kautta velkaantuminen on noussut koskettamaan eniten heikommassa työmarkkina- tai sosiaalisessa asemassa olevia, kun vielä -90-luvulla tilanne oli toinen. Pikavippejä myös otetaan rahoittamaan erilaisia asioita kuin mitä muilla kulutusluotoilla tavataan rahoittaa. Pikavipit suuntautuvat paljon enemmän peruselämiseen kuuluvien asioiden hankkimiseen, kuten ruokaan ja vuokraan, kun taas kulutusluotoilla rahoitetaan isompia hankintoja kuten elektroniikkaa ja matkailua. (Kaartinen & Lähteenmaa 2006, 47; Rantala & Tarkkala 2010, 19.)

Nykyään on siis nähtävissä erilaisia velkaantumisen muotoja, velkaantuminen on muuttunut yhä helpommaksi ja etenkin pikavippien suuret korot johtavat helposti maksuvaikeuksiin. Velkaantuminen on mahdollistunut myös huonotuloisille. Toisaalta ylivelkaantuminen voi koskettaa myös hyvätuloisia ja vakaavaraisia, sillä esimerkiksi sairastuminen, työn menetys tai muu vastaava äkillinen tapahtuma voi muuttaa velallisen taloudellista tilannetta merkittävästi (Haas 2006, 1). Velkaantumisen mahdollistuminen myös huonotuloisille ei ole jäänyt pelkäksi mahdollisuudeksi, vaan

on myös tosiasiallisesti kohdistunut kyseiseen ryhmään. 2010-luvun toimeentulotukiasiakkaita tarkasteltaessa on noussut esiin, että toimeentulotukiasiakkaat ovat kokeneet montaa kertaa useammin olevansa ylivelkaantuneita kuin muu, toimeentulotuen ulkopuolella oleva väestö. Lisäksi toimeentulotukiasiakkailta on ollut paljon muita useammin haasteita saada maksetuksi laskuja tai lyhennettyjä lainoja. (Hannikainen-Ingman, Kuivalainen & Sallila 2013, 108.)

1980-luvulla vapautuneet rahamarkkinat ja sen myötä yleistyneet luottokortit sekä niiden voimakas markkinointi, helpottunut saatavuus sekä olemassa olevat mahdollisuudet joutua maksuvaikeuksiin herättivät viranomaisten huomion ja huolen. Tällöin havaittuihin epäkohtiin puututtiin kulutusluottoihin liittyviä säännöksiä asettamalla. Voidaankin ajatella, että 2000-luvun uuden ilmiön eli pikaluottomarkkinoiden ympärillä on havaittavissa samankaltaista keskustelua. Erona on se, että pikaluotot ovat rahoitusmuotona merkittävästi enemmän haasteita asettavia juuri niiden korttiluottoja yksinkertaisemman ja nopeamman saamisen vuoksi, esimerkkinä tekstiviestillä haettavat luotot. Lisäksi pikaluottoja markkinoidaan merkittävästi intensiivisemmin. Tarkemmin ottaen pikaluottomarkkinat ovat Suomessa alkaneet kehittyä vuodesta 2005, jolloin Suomessa alettiin myöntää näitä kyseisiä luottoja. Seuraavien muutaman vuoden aikana pikaluottoa myöntävien yritysten määrä kasvoi runsaasti. (Mutttilainen & Valkama 2008, 1, 9.)

Nuorten pikavippien käyttämistä käsittelevässä tutkimuksessa on noussut esiin, että pikavippien käyttö on yleisintä työttömällä, huonotuloisilla ja perhetaustaa vasten tarkasteltuna yksinhuoltajilla kuin muilla lapsiperheen muodoilla. Kun tarkastellaan pikavippien käyttäjäkuntaa ja syitä pikavippien ottamiselle (pääosin ruoka, vuokra ja muut vastaavat perustarpeet), näyttää siltä, että köyhyys on yksi keskeinen tekijä velkaantumisen ja erityisesti pikavippien ottamisen taustalla. Pikavipit korkeine korkoineen voivat huonontaa jo valmiiksi taloudellisesti huonossa tilanteessa olevien tilannetta entisestään. (Kaartinen & Lähteenmäki 2006, 47–49.) Yhdeksi ylivelkaantumista aiheuttavaksi tekijäksi on nimetty myös taloudellinen tiedottomuus. Tällä tarkoitetaan sitä, että velkaa otettaessa ei välttämättä ole tietoisia sen todellisista kustannuksista, joka voi myöhemmin johtaa ylivelkaantumiseen. (Disney & Bridges & Gathergood 2008, 27.)

Toisaalta velkaantuminen voi koskettaa edelleen myös muitakin kuin jo valmiiksi heikossa asemassa olevia. Esimerkiksi työsuhteiden epäsäännöllisyys, äkillinen työttömyys, sairastuminen tai muut vastaavat tilanteet, joita ei voi etukäteen ennustaa tapahtuviksi, voivat tehdä kenen tahansa taloudesta haavoittuvan ja johtaa velkaantumisongelmiin. (Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016, 50; Disney & Bridges & Gathergood 2008, 30–31.) Luotolla ongelmallisesti velkaantumisesta on myös todettu, että se ei ole riippuvaista ihmisen iästä tai sosiaalisesta statuksesta. Velkaongelmat voivat koskettaa niin keski-ikäistä elatusmaksujen maksajaa, eläkkeellä olevia, yksinhuoltajia, lapsiperheitä isojen asuntolainojen kanssa, köyhiä kuin nuoriakin. Kuitenkin pikavipit ja kulutusluotot, jotka ovat hinnakkaita luottoja, lisäävät väestön eriarvoisuutta yhteiskunnassa näiden kalliiden rahoitusmuotojen koskettaessa huono-osaisempia ja jo valmiiksi haavoittuvia ihmisiä ja kotitalouksia. (Rantala & Tarkkala 2010, 30.) Pienetkin velat voivat siis muuttua vaikeasti hallittaviksi, jos talous on jo valmiiksi heikko ja haavoittuva.

2.3 YLIVELKAANTUMISEN SEURAUKSET

Velkaantuminen voi aiheuttaa monenlaisia haasteita elämässä. Ensinnäkin ylivelkaantuminen voi lisätä yksilön haavoittuvuutta (Haas 2006, 1). Mikäli velkaongelma etenee maksuhäiriömerkinnän saamiseen ja luottotietojen menettämiseen, voi tämä vaikeuttaa esimerkiksi sellaisia hyvin arkipäiväisiä asioita kuten vuokra-asunnon tai puhelinliittymän hankkimista. Käytännön asioiden vaikeutumisen lisäksi velkaongelma voi olla rasite myös ihmissuhteille ja se voi vaikuttaa terveyteen heikentävästi. Velkaongelma voi siis pahimmillaan olla hyvin lamaannuttava tilanne yksilölle. Tästä seuraa helposti haasteita velan hoitamisen ja siitä selviämisen suhteen. Pahimmillaan velkaantuminen voi johtaa monien ongelmien kasautumiseen. (Rantala & Tarkkala 2009, 12.) Sosiaaliset suhteet voivat kaventua muun muassa sen vuoksi, että yhteisten vapaa-ajan asioiden tekeminen ei välttämättä ole velkaantuneelle mahdollista taloudellisen tilanteen vuoksi. Samoin esimerkiksi sukulaisiin meno on osalle velkaantuneista ollut pitkään etukäteen harkittava asia, sillä lyhyetkin matkat ja siihen menevä raha on pois ruokaan varatusta rahasta. (Iivari & Mälkiä 1999, 54.)

Ylivelkaantumisen ja velkaongelmien seurauksia on tarkasteltu myös kansainvälisissä tutkimuksissa. On todettu, että ylivelkaantumisen vaikutukset ulottuvat talouteen,

sosiaalisiin suhteisiin ja sosiaaliseen asemaan, osallistumismahdollisuuksiin sekä fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen. Talouden suhteen vaikutukset voivat näkyä esimerkiksi materiaalisina menetyksinä ja taloudellisena syrjäytymisenä. Velkaongelmat voivat vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin monella tasolla. Parisuhteen osapuolten välit voivat kiristyä ja toisaalta taloudelliset vaikeudet voivat vaikuttaa heikentävästi myös lapsen olosuhteisiin lapsiperheissä. Velkaongelmat voivat johtaa myös sosiaalisten verkostojen kapenemiseen sekä syrjäytymiseen erilaisista päivittäisistä aktiviteeteistä. Epävarmuuden tunteet ja itsesyytökset ovat tavanomaisia velkaongelmiin liittyviä ilmiöitä. (Poppe 2008, 50.) Ylivelkaantuneiden mediarepresentaatiota käsittelevässä tutkimuksessa on käynyt ilmi, että, ylivelkaantuminen on aiheuttanut häpeän tunteita velkaantuneelle ja siitä kertominen muille on ollut vaikeaa. Tutkimuksessa todetaan, että joissain tapauksissa jopa itsemurhan tekeminen tai avioeron ottaminen nähtiin helpompana vaihtoehtona kuin ylivelkaantumistilanteesta kertominen puolisolle. Tutkimuksena aineistosta osa koostuu nettikeskustelupalstojen viesteistä ja tutkimuksen mukaan monelle ylivelkaantuneelle netissä asiasta kertominen oli ensimmäinen kerta, kuin he ovat asiasta kertoneet muille. (Peltola 2013, 97.)

Ylivelkaantumisella on siis pahimmillaan moninaisia seurauksia eri elämän osa-alueilla eikä tilanteesta selviäminen välttämättä ole helppoa taloudellisesti eikä henkisesti. Ylivelkaantumistilanne voi edetä pitkälle ennen kuin apua haetaan, sillä tilanteeseen voi liittyä häpeää ja pelko siitä, että menettää kasvonsa. Toisille tilanne voi taas aiheuttaa lamaantumisen, joka voi johtaa velkaongelman kieltämiseen tai siihen, että velkaantunut ei pysty avaamaan laskuja. Nämä luonnollisesti vaikeuttavat tilannetta. Voidaan todeta, että velkaantumisesta muille kertominen ja tilanteen myöntäminen ei välttämättä ole helppoa. (Rantala & Tarkkala 2010, 25.) Eräässä nuorten aikuisten velkaantumista koskevassa tutkimuksessa 324 kyselyyn vastanneesta puolet vastanneista kokivat velkaantumiseen liittyvää häpeää. (Majamaa & Rantala 2016, 28).

Ylivelkaantuminen on oma ilmiönsä köyhyyteen verrattuna, mutta näillä molemmilla voi kuitenkin olla yhteneväisiä piirteitä. Köyhyys ja huonotuloisuus voivat olla myös ylivelkaantumista edeltäviä tilanteita, kuten luvussa 2.2. nousi esiin. Köyhyydestä puhuttaessa on todettu, että köyhyys pitäisi käsittää ei pelkästään epävarmaksi tai heikoksi taloudelliseksi tilanteeksi, vaan myös juuri häpeää aiheuttavana ja ihmistä henkisesti kuluttavana asiana. Köyhyyteen voi liittyä muun muassa häpeää, stigmaa,

epäkunnioituksen kokemista ja oikeuksien heikkenemistä. (Lister 2004, 8.) Pitkittyneen köyhyyden yhteydessä on puhuttu riskistä ajautua yhteiskunnan marginaaliin ja kokea osattomuutta eri elämän alueille. Köyhyyteen liittyy taloudellisten resurssien vähäisyyttä. Nämä puutteelliset resurssit voivat aiheuttaa epätasa-arvoisuutta taloudellisessa niukkuudessa elävien ja parempituloisten välillä. Köyhyys voi olla este esimerkiksi julkisten liikennevälineiden käytölle tai elokuvissa käymiselle, joka vähentää ihmisen sosiaalista osallisuutta ja lisää kuulumattomuuden tunnetta. On myös todettu, että köyhyys aiheuttaa usein häpeää ja kokemuksen siitä, että on leimautunut yhteiskunnassa huonommaksi kansalaiseksi kuin taloudellisesti hyvin toimeen tulevat, sillä taloudellisen varakkuuden katsotaan usein olevan yhteydessä hyvään sosiaaliseen statukseen. Häpeä ja leimautuminen ovat tunteina sellaisia, joiden vuoksi ihminen voi jopa omasta tahdostaan jättäytyä syrjään. (Juhila 2018, 213.)

Ymmärrän, että nämä köyhyyteen mahdollisesti liittyvät seuraukset ovat osaltaan rinnastettavissa ylivelkaantumiseen. Vaikka tulot olisivat köyhyysrajaa suuremmat, voi ihminen ylivelkaantumisen seurauksena olla yhtä lailla taloudellisesti vaikeassa tilanteessa ja kokea samankaltaista huono-osaisuutta, kuin köyhyysrajan mukaan köyhyydessä elävä. (Juhila 2018, 216). Ulkopuolelle jääminen ja kuulumattomuuden tunne ovat käyneet ilmi myös aiemmassa velkaantumista koskevassa tutkimuksessa. Velkajärjestelystä karsiutuneita koskevassa tutkimuksessa on todettu, että monet ylivelkaantuneet ovat kokeneet olevansa erillään ”normaalista” yhteiskunnasta kauan jatkuneen haasteellisen ylivelkaantumistilanteen johdosta. Velkatilanne on näyttäytynyt elämäntilannetta hallitsevana tekijänä ja aiheuttanut myös vaihtoehtomuutta elämäntilanteessa eri elämänvalintojen suhteen – rahattomuus ja siitä aiheutuva kapeneva elämä taas voi aiheuttaa jatkuvaa huolta jopa perustoimeentulosta ja selviytymisestä. (Iivari & Mälkiä 1999, 79.)

2.4 YLIVELKAANTUMISESTA SELVIYTYMINEN

Taloudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna velkaantumisesta selviytyminen voi olla haastavaa erityisesti silloin, kun velkaantunut on ulosottovelallinen. Tilanne voi olla ongelmallinen ylivelkaantuneille, joilla velan määrä on suuri, sillä suuri velka kasvaa jatkuvasti merkittävää viivästyskorkoa. Tämä voi johtaa siihen, että velkaantuneen palkka tai eläke on ulosmittauksen kohteena, mutta siitä huolimatta itse velka ei lyhene.

Ulosmitattava saatava ei välttämättä riitä kattamaan edes kuukausittain kertyneitä korkoja. On siis mahdollista, että velkaantuneen ulosottomenettely jatkuu vuosien tai jopa eliniän ajan. (Iivari 2001, 553.) On siis oleellista tarkastella sitä, millaiselta ylivelkaantumisesta selviytyminen näyttää aiemman tutkimuksen perusteella.

Yhdeksi keskeiseksi taloudelliseksi selviytymiskeinoksi on norjalaistutkimuksen mukaan noussut velallisen yritys lisätä tuloja velkojen maksamisen mahdollistamiseksi. Työttömät yrittävät etsiä työtä, työssä olevat saattavat tehdä ylitöitä tai lisätöitä parempien tulojen toivossa ja osa yrittää saada parannettua työllisyystilannetta kouluttautumisen avulla. Mahdollista on myös se, että työtä yritetään etsiä virallisten työmarkkinoiden ulkopuolelta. Tulojen lisäämisen rinnalla menojen supistaminen on eräs selviytymiskeino. (Poppe 2008, 52.) Tulojen kasvattamisen, kahden työn tai ylitöiden tekemisen ja työn vaihtamisen lisäksi omien sen hetkisten tulojen budjetointi ja sen pohjalta vähittäinen velkojen takaisin maksu on ollut yksi selviytymiskeino (Nash & Jenkinson & Vayro & Sandlant 2005, 67). Lisäksi yleinen velasta selviämisen keino on, että velkaantuneet yrittävät sopia velkojien kanssa maksusopimuksia velan takaisinmaksusta. Israelissa velkaantumista tutkittaessa on todettu, että maksusopimusten järjestely on ollut monesti käytetympi keino yrittää selvitä kuin tulojen kasvattaminen, vaikka maksuista sopiminen ei ole osoittautunut yhtä tulokselliseksi tavaksi selvitä kuin jälkimmäiseksi mainittu keino. (Gorodzeisky & Krumer-Nevo & Saar-Heiman, 511.) Nämä selviytymiskeinot painottuvat lähinnä taloudellisen näkökulman alueelle, mutta lähestyn selviytymistä myös muista näkökulmista. Kuten todettu, ylivelkaantumisessa on monesti kyse myös henkisestä jaksamisesta, jolloin selviytyminen ulottuu taloudellisen lisäksi myös muille osaluueille.

Sosiaalisen tuen saama merkitys velkaantumisesta selviämisessä on ollut vaihtelevaa. Osa velkaantuneista on kokenut sosiaalisen tuen niin henkisessä kuin konkreettisessa muodossa tärkeäksi tekijäksi selviytymisen aikana. Joillekin velkaantuneille lapset ovat olleet merkittävä eteenpäin kantava voimavara. Lapset ovat olleet syy, jonka vuoksi velallinen on jaksanut taistella muutoin toivottomalta näyttävältä tilanteesta. Myös muut sosiaaliset suhteet ovat voineet toimia henkisenä voimavarana selviytymisprosessissa, mikäli niitä on ollut. Saadun ja halutun sosiaalisen tuen lisäksi selviytymistä on kuvattu myös sosiaalisen tuen puutteen kautta. Osa on kokenut

velkaantumiseen liittyvän häpeän olevan este sosiaalisen tuen saamiselle. Velkaantuminen on haluttu pitää omana tietona ja läheisiltä avun pyytäminen on näyttäytynyt viimesijaisena mahdollisuutena sen häpeällisyyden vuoksi. Myös sellaisia havaintoja on tehty, että velkaantuneelle itsenäinen selviäminen on muodostunut keskeiseksi tekijäksi selviytymisessä. Näissä tapauksissa itsenäistä selviämistä ei pidetty häpeään liittyvänä vaan velkaantuneen omana itsenäisenä valintana. Toisille yksin selviytymisen valitseminen on siis ollut tietoisesti tehty valinta ja selviytymiskeino. (Lehtinen & Peura-Kapanen & Rajas 2010, 62–66.)

Konkreettiset selviytymiskeinot eivät aina ole velkaantuneen hyvinvoinnin kannalta suotuisia, sillä selviytyminen voi tapahtua oman terveyden ja hyvinvoinnin laiminlyönnin kautta. Heikko taloudellinen tilanne voi johtaa tilanteeseen, jossa joudutaan vähentämään terveydenhuolto- ja lääkemenosta. Toisaalta tämä voi myös johtaa lisävelan ottamiseen. On myös huomionarvoista, että heikosta taloudellisesta tilanteesta ja ylivelkaantumisesta selviytymisen yritykset johtuvat terveysongelmat voivat edelleen vaikuttaa heikentävästi velasta selviämiseen. Toisin sanoen, alkuperäisen ongelman selvittämiseksi käytetyt keinot voivatkin tosiasiallisesti olla selviytymistä heikentäviä kuin edistäviä. (Hiilamo & Turunen 2014, 2.) Myös tutkimuksessa Takuusäätiön maksuohjelmassa olevista velallista on noussut esiin terveydestä huolehtimatta jättäminen. Menoja on pitänyt vähentää ja se on kohdistunut juuri terveyteen liittyviin menoihin. Tämä on konkretisoitunut muun muassa siten, että lääkkeiden ostaminen ei ole aina ollut mahdollista ja optikkokäynnit ja silmälasien hankinta jätettiin välistä siksi, että velkoja pystytään maksamaan. (Lehtinen & Peura-Kapanen & Rajas 2010, 67.)

Ivarin ja Mälkiän (1999) tutkimuksessa velkajärjestelystä karsiutuneista nousi esiin erilaisia näkökulmia selviytymiseen ja tulevaisuuteen. Stressiä ja henkistä kuormaa on aiheuttanut velkaantumistilanteen epävarmuus ja tiedottomuus siitä, päättyykö velkataakan kantaminen koskaan. Stressiä on lisännyt myös se, että ei ole ollut mahdollisuutta valita. Tätä on kuvattu pakkojen maailmaksi, koska velkaongelmien kanssa ei voi tehdä valintoja vaan elää tiettyjen raamien mukaisesti. Tämä taas voi tehdä koko arjesta jatkuvaa selviytymistä ja vähentää mielekkyyttä elämästä. Joillekin tässä vaihtoehdottomuuden maailmassa eläville keinoksi selviytyä oli muodostunut päivä kerrallaan nykyhetkessä eläminen eli tulevaisuuden ajattelu jätettiin taka-alalle. Perhe ja

työ nousivat yhdeksi keskeisimmiksi selviytymiskeinoiksi. Perhe on ollut voimavaroja tukeva tekijä ja työttömien kohdalla perheen tärkeys selviytymisessä oli korostunutta pienten lasten johdosta. Tutkimuksen haastattelujen perusteella muodostettu käsitys selviytymisestä ja sen keinoista on kuitenkin ollut hyvin yksilöllistä – jokaisen elämäntilanne on omanlaisensa. Kyseisessä tutkimuksessa haastatteluiden pohjalta paikannettiin seuraavat kategoriat: ”selviytyjät”, ”kamppailijat” ja tyytyneet”. Tämä kuvastaa selviytymisen näköalojen erilaisuutta ja vaihtelevuutta yksilöiden välillä. (Iivari & Mälkiä 1999, 57–62.)

Myös Römer-Paakkasen ja Pentikäisen (2003) tutkimuksessa rauenneista velkajärjestelyistä on tehty karkeahko kategorisointi velkaantuneista suhteessa tulevaisuuden selviämiseen. Velkaantuneet on luokiteltu ”kuilun partaalla oleviin” ja ”pärjääjiin”. Ensimmäistä kategoriaa kuvaa velkaantuneiden huoli tulevaisuudesta ja siitä, mitä heille mahdollisesti tulee tapahtumaan. Tunnusomaista kuilun partaalla olevien elämässä ovat ahdistuneisuus ja joskus jopa itsetuhoinen ajattelu ja sosiaaliset suhteet eivät ole vahvoja. Kuilun partaalla olevien koettu terveydentila on heikko ja myös koettu tilanne talouden suhteen on heikko, sillä terveydentila on voinut heikentää mahdollisuutta pitää kiinni työpaikastaan. Vaikeasta velkatilanteesta yritetään pärjätä itsenäisesti. Pärjääjät sen sijaan ajattelevat valoisemmin taloudellisesta tilanteestaan ja he ovat tottuneita siihen, että rahaa on käytössä vain vähän. Pärjääjillä on tilannetta tukevia ihmissuhteita ja läheiset ovat tietoisia velkaantuneen tilanteesta ja tukevat sekä konkreettisesti taloudellisella tasolla että myös sosiaalisen tuen tasolla. Toisin kuin kuilun partaalla olevat, pärjääjien koettu terveydentila on parempi ja pärjääjät ovat työssäkäyviä tai eläkkeellä olevia. Pärjääjien tilanteeseen tukea tuovat siis sosiaaliset suhteet, jotka kannattelevat sekä terveydentila, joka on riittävä suhteessa työssäkäyntiin. (Römer-Paakkanen & Pentikäinen 2003, 57.)

Iivarin ja Mälkiän (1999) tutkimuksessa on kuvattu myös velkaantuneiden kokemuksia ulosotosta. Käy ilmi, että pääosin velkaantuneista suhtautuminen ulosottoon on ollut asiallista, mutta tutkimuksessa on kuvattu kokemuksia myös siitä, että ulosotossa olevalla velallisella on ollut haastava suhde ulosottoon. Velkaantunut on haastattelussaan kuvannut ulosottomiehen kanssa maksujärjestelystä sopimisen olevan armon anelemista ja jatkuvaa pyytämistä ja ulosottomiestä haastateltava on kuvannut herraksi, joka hoitaa asiaa, jos viitsii. (Iivari & Mälkiä 1999, 43.) Myös toisessa

tutkimuksessa rauenneista velkajärjestelyistä käy ilmi kokemuksia siitä, että velkaantuneet ovat menettäneensä oman hallinnan tilanteesta eli heidän itsemääräämisoikeutensa on rajoittunut ja muilla on valta päättää miten haluavat velallisen tilanteesta (Römer-Paakkanen & Pentikäinen 2003, 55).

Ylivelkaantumista on tutkittu myös velkaantuneiden vankien näkökulmasta. Vankien ylivelkaantumisen kokemuksia käsittelevässä tutkimuksessa veloista selviämistä on kuvautunut haasteelliseksi. Haastavuuteen on liittynyt luonnollisesti vankien vankilassa olo, mutta lisäksi veloista selviämisen esteiksi ovat muodostuneet vankilassa olosta irralliset tekijät, jotka ovat oman tutkimukseni kannalta olennaisia. Yksi keskeinen este velkojen selvittämiseksi on ollut köyhyys. Pienituloisuus ei mahdollista sekä elämiseen menevien kulujen ja velkojen lyhentämisen samanaikaisuutta. Köyhyyden lisäksi ongelmallinen tekijä on ollut velkojen korot, joiden myötä velan määrä on kasvanut suureksi tai joiden vuoksi itse pääoma ei lyhenny lainkaan, sillä rahat riittävät vain korkojen lyhennyksiin. Näissä tilanteissa on korostunut veloista selviytymiseen liittyvä toivottomuus. (Näkki 2006, 112–113.)

Ylivelkaantumisen seurauksista ja selviämisestä puhuttaessa syrjäytyminen nousee usein esille. Olen käyttänyt syrjäytymisen käsitettä tutkimuksessani, vaikka syrjäytyminen on ilmiönä monitahoinen eikä lainkaan yksiselitteisesti määriteltävissä oleva käsite. On kuitenkin todettu, että syrjäytymisvaarassa voivat olla ihmiset, jotka eivät käy säännöllisessä palkkatyössä, joiden taloudellinen varallisuus ei vastaa tiettyä kulutustasoa ja ne, joilta puuttuu tietynlaiset sosiaaliset suhteet ja verkostot. Edellä mainitut piirteet kuvastavat eräänlaista normaaliutta. (Helne 2002, 82.) Syrjäytymistä on määritelty muun muassa osattomuuden eli ulkopuolelle jäämisen kautta. Tällä tarkoitetaan sitä, että syrjäytymiseen liitetään usein osallisuuden puutetta, joka ilmenee esimerkiksi palkkatyöttömyytenä, harrastamattomuutena tai heikkoina sosiaalisina verkostoina. Vastaavasti enemmistöllä kansalaisista on tämän kaltaista osallisuutta ja sidoksisuutta yhteiskuntaan enemmän. Syrjäytymistä on kuvattu tapahtumana, joka osallisuutta ja resursseja vähitellen kuluttamalla heikentää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan poliittisesta, sosiaalisesta ja taloudellisesta näkökulmasta. Erityisesti köyhyys ja pienituloisuus ovat tekijöitä, jotka voivat johtaa syrjäytymisen prosessiin. (Juhila 2006, 53–54.) Usein syrjäytymisestä puhuttaessa kuitenkin nousee esiin eronteot erilaisten ihmisryhmien välillä ja ulkopuolisuus eli jonkun tietyn ryhmän

ulkopuolella olo on tullut esiin ylivelkaantumisen yhteydessä, kuten jo aiemmin tässä luvussa olen nostanut esiin. Syrjään jäämisen kokemukset voivat joltain osin olla yhteydessä myös toiseuteen. Käsitän toiseuden viittaavan juuri ulkopuolisuuden kokemuksiin sekä kokemuksiin erilaisuudesta suhteessa ”normaaliin” (Kulmala 2006, 70). Ymmärrän, että ylivelkaantuminen voi osaltaan olla yhteydessä syrjäytymiseen ja myös toiseuteen.

Voidaan siis todeta, että yksilön ylivelkaantuminen on siis ilmiö, jolla voi olla moniulotteisia vaikutuksia usealla eri elämän osa-alueella. Velkaantuminen ei ole pelkästään taloudellisiin kysymyksiin liittyvää, vaan se voi vaikuttaa heikentävästi sosiaalisiin suhteisiin ja sosiaaliseen hyvinvointiin, henkiseen hyvinvointiin ja fyysiseen hyvinvointiin. Ylivelkaantumiseen voi liittyä köyhyyden kokemuksia talouden ollessa tiukoilla, erityisesti jo valmiiksi pienituloisten kohdalla. Ylivelkaantuminen voi olla myös syrjäytymistä edesauttava tekijä, sillä ylivelkaantumiseen voi liittyä esimerkiksi sosiaalisten suhteiden kaventumista ja työttömyyttä ja näihin voi liittyä myös toiseuden kokemuksia.

3 VELKAANTUNEIDEN ASEMA YHTEISKUNNASSA

Yksilön lisäksi ylivelkaantuminen näyttäytyy yhteiskunnan näkökulmasta ongelmalliselta. Yksityishenkilön velkaantumisella voi olla merkittäviä seurauksia yhteiskunnalle ja sen taloudelle. Esimerkiksi ylivelkaantuneiden mahdolliset terveysongelmat ja niiden hoitaminen aiheuttavat kustannuksia yhteiskunnalle. (Poppe 2008, 50.) Ylivelkaantuminen voi myös nousta esiin työelämästä syrjäytymisenä. Kotitalouksien velkaongelmista ja niiden seurauksista puhuttaessa voidaan puhua myös yhteiskuntatason hyvinvointiongelmasta. Näiden ongelmien vähentämiseksi yhteiskuntaamme on syntynyt oma auttamisjärjestelmänsä, joka on suunnattu ylivelkaantumiseen liittyvien ongelmien vähentämiseen. (Rantala & Tarkkala 2009, 12.) Palvelujärjestelmän on kuitenkin todettu olevan pirstalainen ja on esitetty, että palvelut koostuvat ennemminkin useista erillisistä palveluista kuin muodostavat yhtenäistä palvelujärjestelmää. (Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016, 30.) Velkaantumisasioihin suunnatun palvelujärjestelmän lisäksi myös muut sosiaali- ja terveydenhuolto voidaan katsoa kuuluviksi palveluihin, joita velallinen voi tarvita, sillä kuten edellisessä luvussa jo esitin, voivat velkaantumisen vaikutukset ja toisaalta myös taustasyt olla moninaisia.

Auttamisjärjestelmän kehittämisen lisäksi päättäjät ovat muutoinkin tarttuneet velkaongelmiin yhteiskunnallisella tasolla ja käynnistäneet erilaisia selvityksiä ja tehneet lakialoitteita, joiden tarkoituksena on ennaltaehkäistä velkaantumisesta aiheutuvia ongelmia sekä kohentaa velallisen asemaa. Tällaisia selvityksiä ovat olleet muun muassa esitykset korkeakorkoisia pikavippejä koskevasta markkinointikiellosta ja pikaluottoihin liittyvän korkosääntelyyn tehtävistä kiristyksistä sekä aloite siitä, että maksuhäiriömerkintä ei säilyisi luottotietojärjestelmässä kahta vuotta maksamisen jälkeen, vaan poistuisi kuukauden kuluessa siitä, kun kyseistä merkintää koskeva velka on maksettu. Lisäksi on selvitetty edellytyksiä positiivista luottotietojärjestelmää varten. (Majamaa 2018.)

3.1 PALVELUJÄRJESTELMÄN MONIPAIKKAISUUS

Erityisesti velkaantuneille suunnatun palvelujärjestelmän lisäksi myös muita sosiaali- ja terveyspalveluita voi kutsua hajanaiseksi ja monipaikkaiseksi. Tämä tarkoittaa sitä, että ihmisellä voi olla samanaikaisesti asiakkuuksia monissa paikoissa palvelujärjestelmän

ollessa laaja ja hajautunut. Monipaikkaisessa palvelujärjestelmässä apua voi saada siis useasta paikasta, eikä välttämättä yhdestä ja samasta osoitteesta. Osaltaan tämä on hyvä asia ja perusteltua, mutta monipaikkaisuudella voi olla myös negatiivisia vaikutuksia. Monipaikkaisuus mahdollistaa poiskäännynnäytämisen, jota voi tapahtua esimerkiksi silloin, kun järjestelmä katsoo tukea hakeneen ihmisen asian olevan kyseisen palvelun osaamisen ulkopuolella ja kuuluvan jonkun muun palvelujärjestelmän osan asiakaskohderyhmään. Tällöin ihminen voidaan käännäyttää pois ja siirtää vastuuta toiselle ammattilaiselle. Aina kuitenkin sopivaa vastuutahoa ei löydy ja vaarana on, että ihminen jää kokonaan ammattilaisten tarjoaman tuen ulkopuolella. (Juhila 2018, 169–170.) Palvelujärjestelmän hajanaisuus voi aiheuttaa myös sitä, että ihmiset eivät osaa hahmottaa, kuka apua osaisi antaa ja mistä sitä pitäisi hakea. Lisäksi rinnakkaiset asiakkuudet ja eri paikkojen välillä kulkeminen voi tuntua ihmisistä haastavilta etenkin silloin, kun ihminen kokee tuen tarpeensa ja ongelmansa muodostavan yhden ison kokonaisuuden, jossa asiat liittyvät kiinteästi toisiinsa. Monipaikkainen palvelujärjestelmä voi olla tällöin ongelmallinen ja ihminen voi kokea, ettei tule kohdatuksi kokonaisuutena, jos kukin palvelu keskittyy omaan ydinosansaansa. Tavallista tällainen kokemus hajanaisesta kohtaamisesta ja pirstaleisesta palvelujärjestelmästä on sellaisilla ihmisillä, joiden kohdalla huono-osaisuus on ehtinyt kasautumaan elämän aikana. (Juhila 2018, 168.)

Ylivelkaantuneilla voi olla haasteita osata hakeutua oikean palvelun piiriin, sillä ylivelkaantuneiden ongelmien on kuvattu monesti olevan kasautuneita. On noussut esiin, että esimerkiksi sellaiset ylivelkaantuneet, joiden velat eivät ole vielä pitkäaikaisia ja ovat syntyneet hiljattain, eivät välttämättä saa velkaongelmaan apua talous- ja velkaneuvonnasta, mutta eivät liioin muualtakaan, sillä kuvatus lainen velkaongelma ei välttämättä ole sopiva muuhunkaan palvelujärjestelmän tarjoamaan palveluun. Kukin toimija palvelujärjestelmässä tarkastelee ja toimii omasta asiantuntijuudestaan käsin mahdollisimman hyvin ja yrittää tehdä oman osuutensa, mutta tämä voi johtaa ylivelkaantuneen palveluiden ulkopuolelle jäämiseen. (Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016, 51.) Käsitän, että ylivelkaantunut voi jäädä myös muiden kuin velkaantuneille suunnattujen palveluiden ulkopuolelle, mikäli ylivelkaantumisesta ei ymmärretä laaja-alaisena ilmiönä. Jos velkaongelma nähdään suurimpana ongelmana ja sen katsotaan esimerkiksi terveys- ja sosiaalipalveluissa kuuluvan enemmän jonkun

muun asiantuntijan osaamisalaan, on nähdäkseni mahdollista, että ylivelkaantunut voi jäädä näiden palveluiden ulkopuolelle.

Yhteenvedona voidaan ajatella, että ainakin osalla ylivelkaantuneista palvelun tarve voi hajautua eri toimijoiden alueelle ylivelkaantumisen ollessa pahimmillaan sekä taloudellinen, sosiaalinen että terveydellinen ongelma ylivelkaantuneelle ihmiselle. Ylivelkaantuminen voi vaikuttaa heikentävästi esimerkiksi vanhemmuuteen, perheenjäsenten välisiin suhteisiin, velkaantuneen itsetuntoon, toimintakykyyn ja kaiken kaikkiaan ylivelkaantuminen voi johtaa taloudelliseen syrjäytymiseen. Näin ollen sosiaalityön rooli voi olla oleellinen ylivelkaantumista kohdanneiden ihmisten kanssa. (Gorodzeisky & Krumer-Nevo & Saar-Heiman 2017, 525.) Pelkät velkaantumisesta selviämiseen erikoistuneet palvelut eivät siis välttämättä ole riittäviä. Näin ollen on kiinnostavaa tarkastella, millainen rooli sosiaalityöllä osana monipaikkaista palvelujärjestelmää on tai voisi olla velkaantumiskysymyksissä ja miten se suhteutuu muihin velkaantuneiden parissa toimiviin palvelutahoihin.

3.2 VELKAANTUNEEN KOHTAAMINEN SOSIAALITYÖSSÄ JA VELKAANTUNEILLE SUUNNATUT PALVELUT

Sosiaalityö nousee osaksi ylivelkaantumiskysymyksiä sosiaalityön määritelmässä ja eri velkaantumisriskissä olevista ryhmistä puhuttaessa. Aikuissosiaalityön määritelmässä esiintyy monesti maininta siitä, että aikuissosiaalityö on auttamista ja tukemista elämän haastavissa tilanteissa. Tällaisiksi haastaviksi tilanteiksi katsotaan esimerkiksi työttömyyteen, taloudellisiin vaikeuksiin ja elämänhallintaan liittyvät haasteet. Taloudellisen tuen tarve ja taloudellisen tilanteen selvittäminen mainitaan useimmissa määritelmässä omana syynään (aikuis)sosiaalityöntekijälle ajan varaamiseksi. (Juhila 2008, 16–25.) Talous- ja velkaneuvojat ovat haastattelussa tuoneet esiin ylivelkaantumiseen liittyvän ylisukupolvisuuden. Esimerkkinä tästä on mainittu esimerkiksi sellainen asiakas, jonka vanhemmat ovat olleet velkajärjestelyssä asiakkaan ollessa lapsi. Ylisukupolvisuus näyttäytyy myös muun pienituloisuuden ja huono-osaisuuden kautta. Nämä kaikki voivat vaikuttaa edesauttavasti siihen, että lapsuuden perheessään ylivelkaantumista kokenut ottaa itsekin aikuisiällä velkaa lyhytnäköisesti. (Järvelä & Raijas & Saastamoinen 2019, 40.) Takuusäätiön työntekijöiden näkökulmasta riskiryhmiä ylivelkaantumisen suhteen ovat ensinnäkin omilleen

muuttavat nuoret, jotka saattavat muita todennäköisemmin ottaa pikavippejä esimerkiksi uuteen omaan kotiin liittyviin asioihin. Toiseksi riskiryhmäksi nousevat eläkkeelle siirtyvät aikuiset. Tämän siirtymävaiheen on todettu olevan sellainen, jossa huomattu olevan suurentunut riski pikavippien otolle ja pikavippikierteeseen jäämiselle. Myös sosiaalisen luototuksen työntekijät ovat todenneet edellä mainittujen ryhmien riskin pikavippivelkaantumiseen. (Järvelä ym., 40–41.)

Näen, että edellä esitettyjen tietojen perusteella sosiaalityöllä voisi olla tärkeä rooli ylivelkaantumiskysymyksissä. Tästä huolimatta siitä, miten ylivelkaantuminen näkyy sosiaalityössä ja miten sitä kohdataan sosiaalityössä, löytyy melko vähän tietoa. Velkaantumista on tutkittu muun muassa psykologian, sosiologian ja politiikan tutkimuksen saralla, mutta sosiaalityön tieteenalalta uupuu vastaavanlaisia tutkimuksia (Gorodzeisky & Krumer-Nevo & Saar-Heiman 2017, 512). Sosiaalityön alalla velkaantumista on tutkittu jonkin verran pro gradu –tasolla. Tutkimusta on tehty muun muassa nuorten näkökulmasta tarkastelemalla velkaantumisen kokemuksia ja syitä (Vitikka 2013) ja nuorten velkaantumisen laajuutta ja lapsuudenkodin vaikutuksia velkaantumiseen (Sistonen 2017). Sosiaalityön ja velkaantumisen vähäisestä tutkimuksesta johtuen lähestyn ylivelkaantumisen sijoittamista sosiaalityön kontekstiin enemmän siitä näkökulmasta, mitä se voisi olla. Käsittelen lyhyesti myös muita velkaantuneille suunnattuja palveluita.

Olennaista ylivelkaantuneen kohtaamisessa on se, että jokaisen ihmisen kohdalla otetaan huomioon hänen oma yksilöllinen tilanteensa ja se, miten ihminen kokee tilanteensa. Sosiaalityön mahdollisuus köyhyyttä ja huono-osaisuutta kohdanneita henkilöitä kohdatessa on esimerkiksi psykososiaalinen tukeminen, jossa tavoitteena on ihmisen omien voimavarojen hyödyntäminen ja esiin nostaminen. Sosiaalityö voi myös olla mukana löytämässä ja mahdollistamassa ihmisen osallisuutta. Lisäksi sosiaalityö voi olla asianajoa ja palveluohjausta sekä myös etsivää työtä niiden tavoittamiseksi, jotka eivät syystä tai toisesta ole päätyneet avun piiriin, mutta saattaisivat sitä tarvita. (Juhila 2018, 216.) Ymmärrän köyhyyden ja ylivelkaantumisen olevan sillä tavalla toisiinsa rinnastettavissa, että edellä mainittujen sosiaalityön keinojen kaltaisia keinoja voidaan hyödyntää myös ylivelkaantumisesta johtuvien talousvaikeuksien kanssa elävien ihmisten kohtaamisessa. Edellisessä luvussa velkaantumisen ilmiötä käsitellessäni nousi esiin muun muassa ylivelkaantumiseen liittyvä mahdollinen

toivottomuus, sosiaalinen osattomuus jne., joten sosiaalityön keinot näyttäytyvät osaltaan sopivina myös ylivelkaantumiskysymyksissä.

Mikäli tarkastellaan sosiaalityössä käytössä olevia konkreettisia keinoja taloudellisen tukemisen kannalta, ovat niitä täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki sekä sosiaalinen luototus. Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki ovat oleellisia työvälineitä, sillä ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää muun muassa juuri ylivelkaantumisesta aiheutuvien ongelmien vähentämiseksi ja asunnottomuuden uhatessa asumista turvaamaan. Näiden kahden voidaan myös nähdä liittyvän toisiinsa, sillä ylivelkaantumisesta voi aiheutua vaikeuksia vuokranmaksussa. Ehkäisevällä toimeentulotuella voidaan harkinnan mukaan auttaa tällaisissa tilanteissa, samoin ehkäisevällä toimeentulotuella voidaan tukea myöntämällä saada pysäytettyä tilanne, jossa ylivelkaantuminen ei ole edennyt liian pitkälle. (Kuivalainen & Saikku 2013, 152, 170.) Toimeentulotuki ei siis yksinään riitä ratkaisemaan pitkälle edennyttä velkaongelmaa, mutta voi ainakin joissain tapauksissa olla tilannetta helpottava ja mahdollista syrjäytymistä ennaltaehkäisevä tukimuoto.

Toimeentulotuen lisäksi yksi sosiaalityön taloudellisen tukemisen keino ylivelkaantumisessa on sosiaalinen luototus. Sosiaalista luottoa on kuvattu sekä sosiaalityön menetelmäksi että toiminnoksi, jonka tavoitteena on ennalta ehkäistä tarvetta sekä sosiaalihuollolle että sosiaalityölle. Sosiaalisessa luotossa myönnetyt luotot ovat usein määrältään pieniä ja vaihtelevat kunnittain. (HE 164/2014vp, 37.) Sosiaalisen luoton saaminen on yhteydessä hakijan maksuvara. Luottoa ei voida myöntää, mikäli henkilöllä ei ole maksuvaraa eikä sitä synny velkojen järjestelyn kautta. Mikäli maksuvara taas on sen verran suuri, että sen perusteella luottoa hakevan ei voi katsoa olevan pienituloinen, ei luottoa voida tällaisessakaan tilanteessa myöntää. Luoton saaneella tulee siis olla riittävän vakiintunut elämäntilanne ja hakijalla on oltava myös halukkuutta hoitaa velkatilanteensa. Sosiaalista luottoa on kuvattu tukimuodoksi, jolla tuetaan velkaantuneen omatoimista selviytymistä. Sosiaalisella luotolla voidaan mahdollistaa uhkaavan ylivelkaantumistilanteen hallintaan saaminen. Esimerkiksi velkakierteeseen joutuneen henkilön kierre voidaan saada katkaistua, kun korkeakorkoiset pikavipit on selvitetty edullisen sosiaalisen luoton avulla. Sosiaalisen luoton hyödynnettävyys edellyttää kuitenkin sitä, että sosiaalista luottoa tarvitseva asiakas onnistuttaisiin tavoittamaan ajoissa. (Rissanen 2015, 15–17.)

Sosiaalinen luototus voi pysäyttää ongelmien kasautumisen silloin, kun ylivelkaantuminen ei ole ehtinyt kasvaa liian suureksi. Toisaalta sosiaalinen luototus tukikeinona ei ole riittävä eikä mahdollinen tukimuoto silloin, kun ylivelkaantuneen elämäntilanne ei ole riittävän vakiintunut. Osaltaan tämä liittyy palvelujärjestelmän monipaikkaisuuteen, sillä sosiaalisen luototuksen ollessa riittämätöntä ja sosiaalipuolen ammattitaidon ulkopuolella, tulisi velkaantuneen hakeutua muun palvelun piiriin. Aiemmassa tutkimuksessa on tunnistettu, että liian vähäisessä määrin velkaantunut tai maksuvaraton ihminen suhteessa esimerkiksi sosiaaliseen luototukseen tai velkajärjestelyyn voidaan jättää palvelun ulkopuolelle, joko ohjaamalla toisaalle tai jättämällä odottamaan sitä, että velan tilanne kehittyy (Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016, 51).

Sekä toimeentulotuki että sosiaalinen luototus sosiaalihuollon tai sosiaalityön keinona paikantuvat konkreettisen taloudellisen tuen puolelle. Oleellista voi olla kuitenkin myös muunlainen tuki, kuten edellä on noussut esiin. Mikäli aihetta tarkastellaan taloussosiaalityön näkökulmasta, tulee psykososiaalinen tuki selviytymistä edistäväksi tekijäksi oleelliseen asemaan konkreettisen rahallisen tukemisen ohelle. Jos asiakkaana on esimerkiksi henkilö, jolla on pidempään ollut haasteita taloudessa ja esimerkiksi vuokranmaksussa, ei pelkkä sen hetkisen taloudellisen tilanteen rauhoittaminen muun muassa välitystilin keinoin välttämättä ole pitkällä aikavälillä riittävää. Tämän lisäksi oleellista on laajemmalle ulottuva työskentely, joka tukee ihmisen selviytymistä kokonaisvaltaisemmin. Tällöin voidaan hyödyntää esimerkiksi sosiaalityön tarjoamaa keskusteluapua, joka voi olla tärkeää tukea selviytymisen kannalta. Sosiaalityön keinoin voidaan vahvistaa ihmisen toimintamahdollisuuksia talouden suhteen. (Viitasalo 2018, 98–99.) Ymmärrän taloussosiaalityön olevan yksi mahdollinen lähestymistapa suhteessa ylivelkaantumistilanteisiin.

3.3 MUUT VELKAANTUNEILLE KOHDENNETUT PALVELUT

Sosiaalityön lisäksi on olemassa myös muita palveluita, jotka ovat kohdennettu erityisesti ylivelkaantumiseen liittyviin ongelmiin. Näitä palveluita ovat talous- ja velkaneuvonta, Takuusäätiön takaama järjestelylaina, yksityishenkilön velkajärjestely ja kirkon diakonirahaston apu. Talous- ja velkaneuvonnan tehtäviin kuuluu yksityishenkilöiden ohjaus ja neuvonta erilaisissa talous- ja velka-asioissa. Talous- ja

velkaneuvonnassa selvitetään, millaisia mahdollisuuksia ylivelkaantumisen ratkaisemiseksi on olemassa. Velkaneuvonnasta voi saada apua velkojen sovitteluun sekä esimerkiksi velkajärjestelyhakemuksen tekemisessä. (Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016, 28.) Laki Talous- ja velkaneuvonnasta on ollut voimassa vuodesta 2000 (Valkama 2004, 1). Velkaneuvonnan asiakkaiksi hakeudutaan usein silloin, kun omat keinot velkaongelmien selvittämiseksi ovat riittämättömiä tai kun velkoja ei pystytä selvittämään velkojien kanssa maksusopimuksista neuvottelemalla. (Valkama 2011, 7.) 1.1.2019 alkaen talous- ja velkaneuvonta on siirtynyt oikeusaputoimistojen järjestettäväksi. Tällä uudistuksella on pyritty yhtenäistämään saatavilla olevia talous- ja velkaneuvonnan palveluja. Uudistuksen katsotaan myös ehkäisevän velkaantuneiden mahdollista syrjäytymistä. Tämä perustuu siihen, että velkaantuneilla on helposti saatavilla myös oikeudelliset palvelut nyt, kun oikeusaputoimistot järjestävät talous- ja velkaneuvontaa. (oikeus.fi 2018.)

Takuusäätiöstä voidaan myöntää järjestelylainaa velkojen hoitamiseksi. Takuusäätiön myöntämän järjestelylainan määrä voi olla enimmillään 34 000 euroa. Takauksen saaminen edellyttää myös vakiintuneisuutta elämäntilanteelta – tulojen ja menojen tulee olla säännöllisiä ja jos velkaantuminen on johtunut esimerkiksi peliongelma, tulee tällaisen velkaantumiseen liittyvän syyn olla poistunut. Velallisella tulee myös olla maksuvaraa siten, että se kestää koko saadun takauksen ajan. (Takuusäätiö 2019.) Takuusäätiön lainan saamisessa on siis pitkälti samankaltaisia kriteereitä kuin sosiaalisessa luototuksessa. Takuusäätiön toiminnan tavoitteena on sekä velkavaikeuksien ennaltaehkäisy että jo syntyneissä velkaongelmissa auttaminen. Takuusäätiön palveluihin pääsy ei ole aina ollut ongelmaton, sillä palveluiden kysyntä on ollut tarjontaa suurempi. (Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016, 29.)

Yksityishenkilön velkajärjestelylaki on tullut voimaan 90-luvun lama-aikaan ja lain tavoitteena onkin tuolloin ollut auttaa laman aikana rajusti ylivelkaantuneita selviämään velkojen kanssa. Velkajärjestely on usein viimesijainen tapa järjestää velkoja vakavissa velkaongelmissa. Velkajärjestelyssä on kyse siitä, että velalliselle tehdään maksuohjelma, jonka suorittamisen jälkeen velkaantunut saa vapautuksen jäljellä olevista veloistaan. Velkajärjestelyyn pääsevän velallisen tilanne on arvioitu sellaiseksi, että maksukyky huomioiden velallisen selviytyminen näyttäytyy hyvin epätodennäköisenä, ellei jopa mahdottomana. Velkajärjestelyssä on lain mukaan

kuitenkin olemassa tietyt kriteerit, joita velalliselta edellytetään velkajärjestelyn saamiseksi. (Valkama 2011, 2.) Velkajärjestelyn katsotaan olevan luonteeltaan kertaluontoinen apu. Mikäli velkaantunut on päässyt velkajärjestelyyn, mutta epäonnistuu maksuohjelman aikana, on velkaantuneen hyvin vaikeaa, ellei jopa mahdotonta päästä enää toista kertaa palvelun piiriin. (Kangas 2011, 25.)

Edellisten toimijoiden lisäksi myös seurakunnilla ja evankelis-luterilaisella kirkolla on myös oma paikkansa ylivelkaantuneiden auttamisjärjestelmässä. Seurakunnista saatava tuki on taloudellisen tuen lisäksi myös henkistä tukea. Seurakuntien kautta on mahdollista saada keskusteluapua sekä ohjausta ja neuvontaa sopiviin palveluihin hakeutumisen suhteen. Lisäksi kirkon kautta on mahdollista saada taloudellista tukea kirkon diakonirahaston kautta. Kenellä tahansa on mahdollisuus hakea tukea diakonirahastosta haastaviin taloudellisiin tilanteisiin. Diakonirahastosta on mahdollista saada taloudellista apua yksityishenkilönä tai perheenä silloin, kun kyse on akuutista taloudellisesti vaikeasta tilanteesta. (Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016, 29–30.)

3.4 SOSIAALITYÖN JA VELKANEUVONNAN VÄLINEN YHTEISTYÖ

Talous- ja velkaneuvoja haastateltaessa on käynyt ilmi palvelujärjestelmän monipaikkaisuus, sillä haastatteluissa on todettu, että usein eri tahoilla työskentelevät viranomaiset ehtivät kohtaamaan asiakkaan vain omasta asiantuntijuudestaan käsin eikä näin ollen aina ehditä tekemään selvitystä sen suhteen, voisiko asiakas olla muidenkin alojen asiantuntijoiden avun tarpeessa. Yhteistyötä vaikeuttavaksi tekijäksi on koettu myös se, että eri alan asiantuntijoiden työ ja tavat toimia voivat olla vieraita tai ainakaan niistä ei tiedetä niin paljoa, että asiakkaalle osattaisiin tarjota toisen ammattilaisen tukea. Myös se on nähty haastavana tekijänä, että velkaantuneiden kanssa työskentelevät ammattilaiset, joiden asiantuntijuuden piirin velkaantuminen ei varsinaisesti kuulu, eivät välttämättä ole tietoisia velkaantumiseen liittyvistä asioista siinä määrin hyvin, että voisivat itse neuvoa velkaantunutta asiakastaan. Tutkimuksessa on noussut esiin, että yksi merkittävä haaste ylivelkaantuneiden auttamisen suhteen ammatillisella tasolla on se, että sosiaalitoimen toimijoiden ja talous- ja velkaneuvonnan välinen yhteistyö ei ole riittävän hyvällä tasolla, sillä yhteistyön voidaan kuvata olevan vähäistä. Haastatellut velkaneuvojat ovat todenneet toivovansa tämän suhteen muutosta. (Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016, 41.)

Valtakunnallisessa aikuissosiaalityön kartoituksessa (Blomgren & Kivipelto 2012) on ilmennyt, että taloudelliset asiat ja velkaantuminen ovat nousseet esiin aikuissosiaalityön työalueina ja yhteistyötä on tehty eniten Kelan, TE-toimistojen ja muiden sosiaaliviraston alle kuuluvien palveluiden kanssa. Kartoituksen mukaan yhteistyötä on suhteellisen säännöllisesti, ainakin kuukausittain, myös velkoihin, perintätoimistoon ja ulosottovirastoon. Erityisesti sosiaaliohjauksen keskeisiin tehtäviin on mainittu taloudellisten seikkojen selvittely ja palveluohjaus. Asiakkaiden velkoihin ja talouteen liittyvän neuvonnan tarve on kartoituksen mukaan tunnistettu, mutta tästä huolimatta kartoituksen mukaan talous- ja velkaneuvonta ei ollut keskeinen yhteistyökumppani aikuissosiaalityölle. (Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016, 41–42.)

Talous- ja velkaneuvonnan ja sosiaalityön välinen yhteistyö on siis näyttäytynyt asiana, johon toivottaisiin parannusta. Aallon ym. (2016) selvityksessä nostetaan esiin myös se, että sosiaalitoimen puolelta oli haastavampaa löytää haastateltavia hanketta varten ja tämän on ajateltu osaltaan viestivän jännitteisyyttä talous- ja velkaneuvonnan ja sosiaalityön yhteistyön välillä. Hankkeeseen haastateltujen sosiaalitoimen työntekijöiden mukaan osa asiakkaista kertoo oma-aloitteisesti velkaantumistilanteestaan, mutta useinkaan asiakkaille ei suunnata velkaantumiseen liittyviä kysymyksiä erikseen. Tarve ja toive tehokkaammalle yhteistyölle on noussut esiin eritoten haastatteluun osallistuneiden talous- ja velkaneuvojien puheissa. Kyseiset velkaneuvojat ovat paikantaneet yhteistyön ongelmallisuuden lähteeksi sosiaalitoimessa työskentelevien liian vähäisen tietoisuuden talous- ja velkaneuvonnan toiminnasta. (Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016, 42.)

3.5 YHTEISKUNNAN ILMAPIIRI SUHTEESSA YLIVELKAANTUMISEEN

Yhteiskunnassa kullakin hetkellä vallassa olevilla käsityksillä ja ilmapiirillä on ensinnäkin vaikutusta siihen, miten jokin ilmiö ymmärretään ja mistä näkökulmasta sitä tarkastellaan. Syrjäytymistä on käytetty esimerkkinä tämän havainnollistamiseen. Se, miten syrjäytymistä, sen muodostumista ja sitä vastaan kohdennettuja toimia lähestytään, on yhteydessä siihen, millaista näkökulmaa yhteiskunnassa pidetään ensisijaisena. Mikäli yhteiskunnassa painotetaan hyvinvointivaltion vastuullista asemaa, on tällöin tarkastelun alla ensisijaisesti rakenteelliset tekijät, jotka aiheuttavat

syрjäytymistä. Ratkaisuiden nähdään myös tällöin löytyvän rakenteista ja niiden muuttamisesta. Jos yhteiskunnan vastuun sijasta painotus on lähempänä yksilön ja yhteisöjen vastuuta, joka on 2000-luvun puheissa ollut yleistä, siirtyy vastuu syрjäytymisestä ja sen synnystä sekä ratkaisemisesta yksilön vastuulle. Muutoksen nähdään siis löytyvän yksilöistä, jotka kantavat vastuuta omasta tilanteestaan ja vastaavasti syy tilanteeseen ajautumisesta nähdään johtuvan yksilön vastuuttomuudesta. (Juhila 2006, 68.)

Ajatus yksilöiden ja yhteisöjen vastuusta on nykyään vahvasti hyvinvointivaltion vastuun rinnalla. Yhteiskunnan tasolla yksilöiden vastuuttaminen on näkynyt esimerkiksi hallitusohjelmissa. On esitetty, että hyvinvointivaltio osaltaan ylläpitää ihmisten riippuvuutta siitä ja vastaavasti vähentää yksilön omaa aktiivista roolia ja yritteliäisyyttä. Vallalla on ollut ajatus siitä, että hyvinvointivaltion vuoksi ihmisten oma vastuullisuus elämäntilanteistaan on vähentynyt siksi, että ihmiset ovat tottuneet hyvinvointivaltion huolehtivaan ja vastuuta kantavaan rooliin vaikeiden tilanteita kohdattaessa. Näin ollen yhteiskunnassa on vähitellen siirrytty ajatukseen julkisen vallan vastuun vähentämisestä ja vastaavasti yksilöiden vastuun eli oman toiminnan ja valintojen lisäämisestä silloin, kun elämässä tulee eteen hankalia ja haastavia tilanteita. (Juhila 2018, 222.) Näen, että edellä esitetty jäsenitys syрjäytymisen ja yhteiskunnallisen ilmapiirin suhteesta on sovellettavissa myös velkaantumiskysymyksissä. Tarkastellaanko velkaantumista yhteiskunnan rakenteellisena ongelmana vai asetetaanko vastuu ylivelkaantumisesta yksilön vastuuttomuuden piikkiin ja nähdäänkö ratkaisu velkaantumisongelmiin olevan enemmän yksilötasolla kuin yhteiskunnan rakenteiden tasolla? Tällä on vaikutusta siihen, miten ylivelkaantumistilanteesta selviytymistä yhteiskunnassamme jäsenetään ja miten siihen suhtaudutaan.

Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirjassa (2013) on käsitelty sitä, millainen kuva ylivelkaantuneista kuluttajista piirtyy median, tässä tapauksessa sanomalehtikirjoitusten ja nettikeskusteluiden, kautta. Selviytymistapojen esittelyn yhteydessä todetaan, että ylivelkaantumisesta selviytyminen voi myös olla yhteydessä siihen, millainen ympäröivä yhteiskunnallinen ilmapiiri on eli miten muut suhtautuvat ylivelkaantuneisiin. Tutkimuksessa käy ilmi, että sanomalehdissä suhtautuminen ylivelkaantumiseen on melko neutraalia, sillä ylivelkaantumiseen liittyvissä kirjoituksissa velkaantumistilanteita kuvattiin varsin neutraalilla otteella sen enempää

kantaa ottamatta esimerkiksi siihen, kuka on tai ei ole syyllinen. Nettikeskustelupalstalla sen sijaan ylivelkaantuneisiin liittyvä puhe on monivivahteisempaa ja syyllistäminen, joka sanomalehtikirjoituksista pääasiassa puuttui, nousee nettikeskusteluissa esiin. Netissä suhtautuminen ylivelkaantuneisiin kuvautuu pääosin syyllistävänä. Vähiten syyllistävä suhtautuminen oli niihin, joiden velka on ajoittunut 1990-luvun lamaan ja on syntynyt esimerkiksi takausvelasta johtuen eli toisin sanoen niihin, jotka eivät itse tietoisesti ole ottaneet velkaa. Nettikeskusteluissa esiintyi syyllistämisen ohella myös jonkin verran kannustavaa suhtautumista ja neuvojen antoja. Tällaista suhtautumistapaa edustivat ne, jotka olivat joskus itsekin olleet ylivelkaantuneita ja sittemmin jo selvinneet tilanteesta. (Peltola 2013, 98–99.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa käyn läpi tutkimukseni toteuttamista. Esittelen tutkimukseni tutkimuskysymykset ja tutkimuksessa käytettävän aineiston. Kerron tutkimukseni metodologisista valinnoista ja esittelen analyysimenetelmänä käyttämäni diskurssianalyysin siten, kuin sitä omassa tutkimuksessani sovellan. Lopuksi pohdin tutkimukseeni liittyviä eettisiä seikkoja erityisesti internet-tutkimuksen näkökulmasta.

4.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN AINEISTO

Tutkimukseni käsittelee ylivelkaantumista ja siitä selviytymiseen liittyviä diskursseja. Aineistoni koostuu Suomi24 –keskustelupalstan Lainat ja velka –osioon kirjoitetusta viesteistä, joiden kirjoittajina on sekä velkaantuneita että ei-velkaantuneita henkilöitä. Yhdistävänä tekijä kaikille aineiston teksteille on niiden kontekstisidonnaisuus – kaikki ovat kirjoitettu tietyllä keskustelupalstan kirjoitusalueella, joka on suunnattu lainoista ja veloista keskusteluun. Tutkimukseni tutkimustehtävänä on selvittää, millaisia subjektipositioita velkaantuneet saavat ja millaista puhetta velkaantumisesta selviytymisestä tuotetaan. Aiempi tutkimus on osoittanut, että ylivelkaantuminen on monin tavoin hyvinvointia rajoittava ilmiö eikä siitä selviytyminen ole helppoa. Palvelujärjestelmä on myös osoittautunut pirstaleiseksi ja monipaikkaiseksi, eikä näin ollen tue selviytymistä parhaalla mahdollisella tavalla.

Tutkimustehtäväni pohjalta tutkimuskysymykseni on:

Millaisia velkaantumisesta selviytymisen diskursseja keskustelupalstalla tuotetaan ja millaisia subjektipositioita eli asemoiteja velkaantuneille rakentuu näissä diskursseissa?

Vastaan näihin tutkimuskysymyksiin Suomi24– keskustelupalstalta kerätyn aineiston pohjalta. Ylivelkaantuminen on arka aihe ja haastatteluaineiston kerääminen aiheen tiimoilta osoittautui haastavaksi. Näin ollen päädyin luonnollisen aineiston keräämiseen. Päädyin tutustumaan eri internetkeskustelupalstoihin ja niiden keskusteluihin mielessäni tutkimukseni ja alustavat tutkimuskysymykset. Lopulta päädyin keräämään aineistoni suomi24 –keskustelupalstalle kirjoitetuista viestiketjuista. Suomi24 sisältää useita keskustelualueita aihepiirien mukaan jaoteltuna, ja tutkimukseni aineisto koostuu Lainat ja velka –alueelle kirjoitetuista viestiketjuista. Kyseisellä keskustelualueella käydään

keskustelua velkaantumisesta, yleisesti eri lainoista kuten asuntolainoista sekä pikavipeistä. Suomi24-palstalle kirjoittaminen ei vaadi rekisteröitymistä, vaan kuka tahansa voi kirjoittaa sinne vapaasti vapaavalintaisella nimimerkillä. Keskusteluihin ottavat osaa sekä velkaantuneet, velasta selvinneet sekä velattomat henkilöt.

Ajattelin aluksi, että käyttäisin myös muita keskustelufoorumeja aineistoissani, mutta huomasin melko pian, että suomi24 tarjoaa riittävästi materiaalia tutkimusta varten. Lisäksi kyseinen foorumi on kaikille julkinen ja koen tutkimuksen eettisyyden kannalta hyväksi. Aiempiin keskustelupalstoja aineistonaan käyttäneisiin tutkimuksiin pohjaavan ymmärrykseni mukaan tällaisen julkisen keskustelupalstan, jolle kuka tahansa voi kirjoittaa ilman rekisteröitymistä, käyttämiseen aineistona ei tarvita erillistä lupaa. Lähestyin kuitenkin Suomi24-palstan ylläpitoa asiasta. Kerroin tekeillä olevasta pro gradu –tutkimuksestani ja tiedustelin, voinko käyttää Lainat ja velka –alueen keskusteluiden viestejä aineistonani. Sain ylläpidolta 30.01.2019 vastauksen, että keskusteluita voidaan käyttää aineistoina, mutta alkuperäisen kirjoittajan nimimerkkiä ei saa julkaista viestin yhteydessä ja että tekstiä voi lainata tekijänoikeuslain puitteissa. Analyysiosioon tulevista sitaateista olen siis poistanut nimimerkit sekä muut mahdolliset tunnistetiedot, kuten sähköpostiosoitteet.

Kiinnostukseni tutkimuksessa on velkaantumiseen liittyvässä ilmiössä eli siinä, mitä siitä puhutaan ja miten. Näin ollen tässä tutkimuksessa ei ole merkitystä esimerkiksi sillä, minkä ikäisiä tai minkä sukupuolen edustajia kirjoittajat ovat, joten aineiston keräämistä aloittaessani ja sopivia viestiketjuja valitessa kiinnitin huomiota ainoastaan keskusteluiden sisältöihin. Aloitin keskusteluihin tutustumisen edeten uusimmasta vanhimpaan. Aluksi luin keskusteluja melko pintapuolisesti silmäillen ja siirsin siinä vaiheessa sopivaksi katsomiani keskusteluja tekstinkäsittelyohjelmaan (Microsoft Office Word). Sivuja kertyi Wordiin monta kymmentä sivua. Tässä kohtaa aloin käydä keskusteluja tarkemmin läpi ja katsoa, mitkä ovat sopivia tutkimuskysymysteni kannalta. Osassa keskusteluja keskustelua käytiin suurimmaksi osaksi muusta kuin itse velkaantumisen ilmiöstä tai siitä selviytymisestä, joten nämä karsin pois aineistostani. Lisäksi päädyin jättämään hyvin lyhyet viestiketjut tutkimukseni ulkopuolelle, sillä pidemmissä ketjuissa keskustelu oli kokonaisuudessaan monipuolisempaa ja ne myös tuntuivat vastaavan tutkimuskysymyksiini paremmin. Myös aineistooni päätyneistä keskusteluista poistin vielä sellaisia viestejä, jotka eivät liittyneet tutkimuskysymyksiini

eli toisin sanoen niissä keskusteltiin esimerkiksi vain faktapohjaisesti esimerkiksi korkojen suuruudesta. Ennen poistamista tarkistin, että viestit eivät sisällä mitään tutkimuksen kannalta oleellista sanomaa.

Ulkopuolelle jääneissä viestiketjuissa esiintyi myös samankaltaisia asioita kuin aineistoon valikoituneissa keskusteluissa, joten arvioni mukaan ne eivät olisi tuoneet merkittävästi lisätietoa tutkimukseni kannalta. Ensimmäisen aineiston rajauksen jälkeen päädyin analyysiprosessin edetessä vielä muuttamaan tutkimuskysymystäni vastaamaan vain selviytymisnäkökulmaa ja näin ollen aineistoni rajautui vielä lisää. Tarkastelussani on siis ne viestit tai viestien osat, joissa esiintyy puhetta liittyen selviytymiseen. Lisäksi rajasin keräämäni aineiston niin, että valitsin aineistooni keskusteluketjuista vuosina 2010-2018 kirjoitetut viestit. Rajauksen perustelen sillä, että tämä ajanjakso sijoittuu ajalle, jonka voidaan ajatella kuvastavan hyvin 2000-luvun ylivelkaantumisen piirteitä eli vakuudettomien luottojen aikakautta. Pikaluottomarkkinat alkoivat kehittyä vuonna 2005 (ks. Muttilainen & Valkama 2008), joten on todennäköistä, että 2010-luvulle tultaessa pikaluottomarkkinoiden kehittyneisyys ja siitä aiheutuva velkaantuneisuus tulee näkyviin aineistossa. Tutkimukseni tarkoitus ei ole tutkia ainoastaan pikaluottomarkkinoilla velkaantuneita, mutta pikaluottomarkkinoiden 2005 alkanut kehitys ja vuonna 2008 alkanut velkaantuneiden jatkuva kasvu osoittavat, että pikaluottomarkkinat ovat varmasti omalta osaltaan yksi merkittävä tekijä tämän päivän velkaantumisessa. Näin ollen koen aineiston rajauksen vuodesta 2010 alkavaksi järkeväksi, jotta tutkimus koskisi mahdollisimman hyvin tämän hetken velkaongelmia ja niistä selviytymistä. Lisäksi tämä ajallinen rajausta mahdollistaa tarvittaessa ajallisen vertailun. Lopullinen aineistoni on Microsoft Office Word –ohjelmaan siirrettynä pituudeltaan 12 sivua rivivälillä 1 kirjoitettuna.

4.2 TUTKIMUSMETODOLOGISET VALINNAT

Tutkimus on luonteeltaan laadullista tutkimusta. Laadullinen tutkimus mahdollistaa erityisesti sellaisia tutkimuksia, joissa on kohteena sosiaalinen todellisuus ja sen ilmiöt ja/tai ihmiset. Laadullisessa tutkimuksessa sosiaalista todellisuutta tai ihmisiä sen muodostajina ja tulkitsijoina pyritään ymmärtämään ja tulkitsemaan. (Henttonen 2008, 1.) Laadullisessa tutkimuksessa ei siis tavoitella tilastollisia yleistyksiä, vaan edellä esitetyn mukaisesti pyrkimyksenä on ymmärtää ja kuvata jotakin ilmiötä, tapahtumaa tai toimintaa. Laadullista tutkimusta tehtäessä tutkimukseen osallistuvat eivät voi olla

satunnaisesti valittuja, sillä on oleellista, että tutkijalle tietoa antavilla henkilöillä on itsellään riittävästi omaa kokemusta ja tietoa tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 73.) Tutkimukseni teoreettis-metodologisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi. Tässä suuntauksessa kiinnostus on sosiaalisessa todellisuudessa ja siinä, kuinka se muodostuu kielenkäytön avulla tai muussa toiminnassa. Konstruktiivisuus ulottuu myös tutkijan ja tutkimuskohteen väliseen suhteeseen, sillä kun tutkija esittää tutkimustuloksensa, kuvaa hän niiden avulla sosiaalista todellisuutta sekä samanaikaisesti luo sitä. (Jokinen 1999, 38, 41.)

Tutkimuskohteenani on velkaantumisesta selviytyminen ja siihen liittyvät puhutavat. Näin ollen laadullinen tutkimus ja sosiaalinen konstruktionismi viitekehyksenä ovat luonnollisia valintoja tutkimukselleni, sillä kohteena on sosiaalinen todellisuus ja ihmiset sen luojina. Tutkimuksen aineisto ei myöskään ole satunnaisesti valittu, sillä olen kerännyt sen tietyltä tutkimuksen kannalta keskittyneeltä keskustelualueelta, jonka aiheena ovat lainat ja velat, jolloin tuotettu puhe liittyy aihepiiriltään juuri näihin ja mahdollistaa tutkimukseni kannalta oleellisen aineiston keräämisen.

Sosiaalisen konstruktivismin viitekehykseen sopiva analyysimenetelmä on diskurssianalyysi, joka toimii myös tämän tutkimuksen analyysimenetelmänä. Diskurssianalyysi ei ole luonteeltaan selkeä tutkimusmenetelmällinen väline, johon olisi määriteltynä selkeät seurattavissa ja toistettavissa olevat ohjeet. Diskurssianalyysista on kyllä paikannettavissa tietyt teoreettiset lähtökohdat, mutta siitä huolimatta se on menetelmänä enemmänkin monin tavoin sovellettavissa oleva teoreettinen viitekehys, kuin valmis menetelmä. (Jokinen & Juhila & Suoninen 2016, 25.) Käsittelen tässä luvussa näitä teoreettisia lähtökohtia ja diskurssianalyysin perusteita sekä esitän oman ymmärrykseni diskurssianalyysin soveltamisesta siten, kuin näen oman tutkimusasetelmani kannalta olevan relevanttia.

Diskurssianalyysissä tarkastellaan kieltä, joka nähdään sosiaalisissa prosesseissa muotoutuneena tekemisenä ja joka näin ollen rakentaa omaa sosiaalista todellisuuttaan. Kielenkäytöllä tehdään erilaisia asioita ymmärrettäväksi ja diskurssianalyysin kiinnostus suuntautuu juuri tähän kielenkäyttöön toimintana. Kiinnostuneita ollaan niistä tavoista, joilla ilmiöstä puhutaan ja tavoista, joilla ilmiölle nimetään erilaisia merkityksiä puheessa. Kielenkäyttö ei siis ole pelkästään sanoja ja kuvauksia, vaan

kielenkäyttö ymmärretään diskurssianalyysissä tekoina ja toimintana, joilla ihmiset tuottavat uudelleen sosiaalista todellisuutta ja joilla ihmiset tekevät ymmärrettäväksi niin itseään kuin maailmaa, jossa elävät. Kielenkäyttöä tutkittaessa ei siis ajatella kielen suoraan ilmaisevan esimerkiksi yksilön asenteita. (Suoninen 2016, 231–232; Suoninen 1999, 17–20.)

Diskurssintutkimus ei ole pelkästään kielen rakenteen tarkastelua. Diskurssianalyysissä keskiössä olevat merkitykset ja toiminta eivät palaudu vain kielen rakenteeseen, vaan sen lisäksi on otettava huomioon myös konteksti eli aika ja paikka tarkasteltaessa miten jostain ilmiöstä puhutaan. Diskurssianalyysi perustuu siihen, että kieli ja sanat eivät ole merkitykseltään staattisia ja paikallaan pysyviä. Kielellisen ilmaisun merkitykset voivat olla ja ovatkin muuttuvia sekä tilannesidonnaisia eli merkitykset muodostuvat aina uudelleen kussakin tilanteessa ja kontekstissa kielen kautta käydyn neuvottelun tuloksena. Näin ollen esimerkiksi sama sana voi saada eri merkityksiä kontekstista riippuen. Diskurssianalyysiä tehtäessä kiinnostus on juuri tässä, miten merkityksiä neuvotellaan, millaisia ristiriitoja tai jännitteitä siihen liittyy ja mitä puhetavoista seuraa. (Mäntynen & Pietikäinen 2009, 11–12.)

Konteksti on merkityksellinen tekijä diskurssianalyysissä siksi, että tavat, joilla ihmiset tekevät selkoa itsestään ja maailmastaan, ovat kietoutuneena siihen maailmaan ja kontekstiin jossa ihminen kulloinkin on. Sosiaalinen ympäristö, jossa ihminen elää, on vaikuttamassa siihen, millaisia selontekoja ihmiset antavat. Selonteoilla tarkoitetaan niitä kuvauksia, jotka ovat diskurssianalyttisen tutkimuksen kohteena. Samalla kun ihminen antaa selonteon, on tämä selonteko uusintamassa tai uudelleen muokkaamassa ympäristöään eli vaikuttamassa siihen, millaista ymmärrystä maailmasta edelleen tuotetaan. Kulttuuriset tekijät ja merkitykset siis vaikuttavat tapoihimme tuottaa puhetta ja tämä tuotettu puhe taas luo osaltaan uusia merkityksiä ja tapoja ymmärtää maailmaa. Selonteoilla ja ymmärryksellä maailmasta on siis vastavuoroinen, kehämäiseksiin kutsuttu suhde. (Suoninen 2016, 233–235; Suoninen 1999, 20–21.) Voidaan siis sanoa, että diskurssianalyysissä on kyse tutkimuksentavasta, jossa analyysin kohteena ovat kielenkäyttö ja se, miten tämä kielenkäyttö tuottaa sosiaalista todellisuutta eri konteksteissa.

Diskurssianalyysiin sisällä voidaan käyttää erilaisia käsitteitä menetelmän sovellettavuudesta johtuen ja samoista käsitteistä löytyy useita määritelmiä. Erään määritelmän mukaan keskeisiä diskurssianalyysin yhteydessä esiintyviä käsitteitä ovat diskurssi ja tulkintarepertuaari. Näitä kahta voidaan pitää verrattain samankaltaisina käsitteinä, joilla tarkoitetaan melko yhtenäisiä merkityssysteemejä, jotka muodostuvat sosiaalisessa kanssakäymisessä ja ovat samaan aikaan myös muodostamassa sosiaalista todellisuutta. Diskurssin käsitettä on havaittu käytettävän useammin ilmiöiden historiaa tai valtasuhteiden tutkimista painottavissa tutkimuksissa, kun taas tulkintarepertuaarin käsitteen on ajateltu sopivan tutkimuksiin, joiden kohteena on kielenkäytön vaihtelevuuden analyysi. (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 26–28.)

Diskurssi on määritelty myös tavaksi esittää maailmaa ja siinä ilmeneviä suhteita, rakenteita, uskomuksia ja sosiaalista maailmaa. Eri ihmiset voivat tarkastella samaa asiaa eri näkökulmista ja tästä syystä samasta asiasta voi olla olemassa useita eri diskursseja. Ihmisten tuottamien diskurssien syntyyn vaikuttaa moni asia, kuten persoonallisuus ja sosiaaliset suhteet eli se, miten kukin on sijoittunut maailmaan ja mistä lähtökohdista käsin sitä tarkastelee. Näin ollen diskurssit voivat olla myös erilaisissa suhteissa keskenään. Diskurssit voivat esimerkiksi olla keskenään kilpailevia, toisiaan täydentäviä, jotkin voivat olla yleisimpiä toisten ollessa vähemmän edustettuina. (Fairclough 2003, 124.) Olen päätenyt käyttämään omassa tutkimuksessani diskurssin käsitettä, vaikka diskurssia on kuvattu useammin käytettävän kriittisissä ja valtasuhteita tutkivissa tutkimuksissa kuin aineistolähtöisissä ja analyttisissä tutkimuksissa. Ymmärrän diskurssin käsitteen tässä tutkimuksessa puhutavoiksi, joista on löydettävissä yhteneväisiä piirteitä esimerkiksi käytetyn sanaston ja puheen tuottamien merkitysten suhteen.

Jokinen ja Juhila (2016) ovat esitelleet diskurssianalyttisen tutkimuksen kartan, jota olen hyödyntänyt lähtökohtana oman tutkimukseni painotuksia pohtiessani. Kartassa diskurssianalyysi voidaan hahmottaa kolmion kautta. Kolmion keskellä nähdään selonteot ja kolmioiden kärjissä ovat merkitykset, kommunikatiivisuus sekä kulttuurisuus. Diskurssianalyysissä nämä ovat toisiinsa kietoutuneita seikkoja. Tämän kartta on edelleen jaettu seuraaviin neljään erilaiseen ulottuvuuteen: tilanteisuus – kulttuurinen jatkumo, merkitykset – merkitysten tuottamisen tavat, retorisuus – responsiivisuus sekä kriittisyys – analyttisyys. Nämä painotukset voivat vaihdella

riippuen siitä, mistä lähtökohdista diskurssianalyysia tehdään. Tutkimuksessa voi painottua esimerkiksi tilanteisuus kulttuurista jatkumoa enemmän tai molempia voi olla yhtä laisessa suhteessa, toisaalta painotukset voivat myös olla vaihdella saman tutkimuksen sisällä ja tietyt painotukset voivat saada erilaisia rooleja tutkimuksen edetessä uuteen vaiheeseen. (Jokinen & Juhila 2016, 267–268.)

Oma tutkimukseni sijoittuu jonnekin mitä-kysymysten ja miten-kysymysten välille. Olen lähestynyt tutkimustani painottaen aineistolähtöisyyttä, joten analyttisyys on tutkimuksessani keskeisempi lähtökohta kuin kriittisyys. Olen päätenyt hakemaan tutkimuksessani tarkasteluun erityisesti kielellisiä ilmaisuja (sanat, metaforat jne.) eli erilaisia retorisia keinoja, joilla kirjoitettua sanomaa vahvistetaan. Tarkastelen tekstien sävyjä ja kiinnitän huomiota siihen, millaisiin positioihin ja miten velkaantuneita asemoidaan aineistossa ja millaista puhetta selviytymisestä näiden retoristen keinojen kautta tuotetaan. Kiinnostavaa diskurssianalyttisessä tutkimuksessa on myös puhujan suhde tekstiin eli mistä näkökulmasta puhuja sen esittää. Puhuja voi toimia esimerkiksi välittäjän roolissa, jolloin esitetty väite ei ole puhujan omissa nimissä ja tämä luo sekä neutraaliutta että faktan tuntua väitteeseen (Potter 1996, 116).

Edellä olen kirjoittanut, että analyysissäni kiinnitän huomiota velkaantuneiden subjektipositioihin. Tarkoitan tällä subjektipositioiden tarkastelulla sitä, että analyysissäni tulkitsem, millaisia asemoiteja velkaantuneet saavat. Esimerkkejä melko vakiintuneista positioista voisi mainita lääkärin, joka toimii asiantuntijan positioista käsin ja potilaan, joka vastavuoroisesti asettuu hoidettavan positioon. Tarkastelun alla on se, millainen toiminta mahdollistuu tai miten toimintamahdollisuudet rajoittuvat toimijalla. Positioita tuotetaan ja rakennetaan aina sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Jokinen & Juhila & Suoninen 2016, 45.) Tutkimuksessani hahmottaessani subjektipositioita olen siis kiinnostunut siitä, millaisia toimintamahdollisuuksia velkaantuneilla on tilanteessaan ja mitkä tekijät toimijuutta mahdollisesti rajoittavat eli millaisia asemoiteja velkaantuneille muodostuu aineistoni puheessa.

Kuvasin edellä diskurssianalyysin teoreettisia lähtökohtia ja sitä, miten sovellan diskurssianalyysia analyysimenetelmänä tässä tutkielmassa. Näiden teoreettisten lähtökohtien lisäksi oleellista on pohtia tutkijan positiota ja tutkijan suhdetta diskurssianalyysiin. Yksi huomionarvoinen asia diskurssianalyysiä sovellettaessa on,

että diskurssit tai repertuaarit eivät ole sellaisenaan löydettävissä käsittelemättömästä aineistosta. Diskurssit syntyvät, kun tutkija käy keskustelua aineiston kanssa ja analysoi sitä. Diskurssit ovat siis tutkijan tekemän analyysin tulos. (Jokinen ym. 1993, 28.) Näin ollen tutkijan positio tutkimusta ja analyysia tehdessä on olennainen. Tutkijana minulla luonnollisesti on omia arvoja ja näkemyksiä sekä tietoa tutkimusongelmana olevasta ilmiöstä. Näen, että nämä väistämättä jollain tasolla ovat taustalla vaikuttamassa siihen, millä tavoin lähdän tulkitsemaan aineistoa ja miten tutkimus rakentuu, sillä täydellinen irtaantumisen ennakkokäsityksistä ei liene mahdollista.

4.3 AINEISTON ANALYYSI

Kuten aineiston esittelyn yhteydessä kirjoitin, aloitin analyysiprosessini siirtämällä keskusteluketjut tekstinkäsittelyohjelmaan ja tulostin koko aineiston. Luin aineistoani useampaan kertaan läpi ilman, että tein siihen mitään merkintöjä. Näin tulin tutuksi aineiston kanssa ja pystyin pääpiirteissään hahmottamaan, minkälaista sisältöä siinä on. Tämä helpotti varsinaisen analysoinnin vaiheeseen siirtymistä. Tämän jälkeen aloin käydä aineistoa läpi tarkemmin. Tein sivujen reunaan merkintöjä siitä, minkälaisia asioita havaitsin tekstistä. Merkitsin tekstinkäsittelyohjelmassa viestien yhteyteen omin sanoin, mistä viestissä mielestäni kirjoitetaan. Aluksi aineisto alkoi muotoutua pitkälti sisältöpainotteisesti eli sisällön mukaisiin teemoihin. Tämän jälkeen kävin eriteltyä aineistoa uudelleen läpi useamman kerran pitäen mielessäni diskurssianalyysi periaatteet eli tarkastelin mitä ja erityisesti miten viesteissä todella puhutaan. Luin aineistoa pohtien, mitä tämä kirjoitettu teksti tekee, millaisiin asemiin tai kategorioihin sillä asetetaan velkaantuneita suhteessa selviämiseen, miten velkaantuneita asemoidaan suhteessa muihin, mitä sanoilla tehdään ja millaisia retorisia keinoja (esimerkiksi tietynlainen sanasto, ääri-ilmaisut jne.) aineistosta on havaittavissa. Näin aloin vähitellen päästä irti aineiston teemoittelusta ja sain alettua muodostaa isompia yhteneviä puhetapoja eli diskursseja.

Joidenkin päädiskurssien sisältä paikansin vielä eri näkökulmasta tuotettua puhetta eli päädiskurssien sisälle olen muodostanut aladiskursseja. Aladiskurssit olen muodostanut diskurssien sisäistä puhetta tarkastelemalla. Aladiskurssit siis ovat yhtenevää puhetta päädiskurssin kanssa, mutta ovat muodostuneet omiksi aladiskursseikseen sen perusteella, miten esimerkiksi vastuuta, joka on yksi muodostamistani päädiskursseista, tuotetaan. Esimerkiksi vastuudiskurssissa esiintyy asiantuntijuuteen pohjautuvaa

vastuuttamista sekä kannustavaa vastuuttamista ja näissä kirjoituksissa on hieman erilainen sävy, vaikka molemmissa on taustalla vastuuta tuottava puhetapa. Diskurssien muodostaminen oli itselleni vaiheikas ja ajallisesti melko pitkä prosessi ja se vaati useita aineiston uudelleen lukukertoja ja tulkittamista, jotta sain tulosluvusta sellaisen, kuin sen seuraavassa luvussa esitän.

Huomattavaa on myös se, että aineistoni koostuu vain niiden ihmisten kirjoituksista, jotka kyseiselle keskustelupalstalle ovat päätyneet kirjoittamaan. Näin ollen tutkimustulokseni pohjautuvat vain näihin kirjoituksiin. Aineiston kirjoittajien lisäksi on olemassa myös joukko muita velkaantuneita ja myös ei-velkaantuneita, joilla voi olla erilaisia näkemyksiä ja kokemuksia tilanteesta. Kuten olen aiemmissa luvuissa kirjoittanut, voi velkaantuminen koskettaa niin nuoria, eläkeläisiä kuin kaikkia siltä väliltä. Analyysini tuloksia ei siis voi yleistää koskemaan kaikkia velkaantuneita tai koko velkaantumisilmiötä, vaan se on katsaus keskustelupalstalle tietyllä aikavälillä kirjoitetuista viesteistä eli tulokseni perustuvat vain yhdenlaiseen sosiaaliseen todellisuuteen ylivelkaantumisesta ja siitä selviytymisestä.

4.4 INTERNETIN KESKUSTELUPALSTAT AINEISTONA JA EETTISYYS

Internetin ja keskustelupalstojen käyttö tutkimusaineistona edellyttää omanlaista eettistä pohdintaa tutkijalta. Internetistä on saatavilla laajasti aineistoa eri aiheista tai ainakin näennäisesti helposti. Myös keskustelupalstoja hyödynnettäessä tutkittavien oikeudet ovat oleellinen kysymys. Mikä on julkisuuden ja yksityisyyden raja internetissä? Etenkin hyödynnettäessä foorumeita, joissa rekisteröityminen on edellytys, julkisuutta on hyvä pohtia. Tällöin foorumin julkisuuden voidaan ajatella olevan suhteellista, sillä usein verkkoyhteisö on rajatumpi käyttäjäkunnaltaan. Keskustelu voi tästä syystä olla monin tavoin henkilökohtaisempaa ja kirjoittajat voivat ajatella tekstien saavuttavan vain tämän tietyn rajatun kohdeyleisön. Tässä tapauksessa tutkittavia olisi informoitava mahdollisemman kattavasti, jotta he voivat itse hyväksyä tutkimukseen osallistumisen tai vaihtoehtoisesti kieltää halukkuutensa olla osana tutkimusaineistoa – tutkittavilla on itsemääräämisoikeus liittyen siihen, mitä ja kenelle hän haluaa kertoa asioista, jotka liittyvät tutkittavaan itseensä. (Turtiainen & Östman 2013, 56.)

Vaikka Suomi 24 –foorumi on julkinen ja sinne on voinut kirjoittaa kuka tahansa, päätin kuitenkin olla tutkimukseni aineiston keruun vaiheessa yhteydessä Suomi24 –foorumin ylläpitoon ja tiedustella viestien käyttämisestä aineistona. Ylläpidon mukaan yhteydenotoni heihin ja nimimerkkien poistaminen oli riittävää siihen, että keskustelupalstan viestejä voi käyttää aineistona. Tämä liittyy juuri siihen, että kyseinen keskustelupalsta on julkinen kaikille. Kenellä tahansa on mahdollisuus sekä lukea palstan viestejä että kirjoittaa palstalle viestejä anonyymisti ilman rekisteröitymistä. Näin ollen päädyin siihen tulokseen, etten kirjoita palstalle tekemistäni tutkimuksesta, sillä hyvin todennäköisesti viestini ei olisi tavoittanut montaakaan sellaista kirjoittajaa, joiden kirjoituksia aineistossani on.

Internet ja verkkokeskustelut syntyvät riippumattomina tutkijasta. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkijalla ei tällöin ole mahdollisuutta esittää tarkentavia lisäkysymyksiä ja keskustelu ei ole syntynyt tutkijan tutkimuskysymyksistä. Täten verkkokeskusteluiden käyttö aineistona eroaa haastatteluista, joissa aineisto syntyy pohjautuen tutkijan tutkimuskysymyksiin ja mahdollisuutena on ohjata keskustelun kulkua sekä esittää lisäkysymyksiä. Tämä voidaan nähdä ongelmana, mutta toisaalta myös vahvuutena. Luonnollisena syntynyt keskustelu voi olla hyvin erilaista kuin haastattelutilanteessa syntynyt puhe, sillä anonyymisti ja verkkovälitteisyys voivat saada ihmisen tuottamaan monipuolisempaa ja rohkeampaa puhetta kuin kasvokkain tapahtuvassa keskustelutilanteessa tuottaisi. (Hakala & Vesa 2013, 223–225.)

Internetvälitteisestä keskustelusta ei voida myöskään havaita muuta kuin sanallista ilmaisua. Siitä siis puuttuu esimerkiksi kehonkieli ja kasvojen ilmeet, joilla voi toisinaan olla merkitystä sanallisen ilmaisun rinnalla. Internetkeskustelussa aikaväli on myös pidempi. Tämä tarkoittaa sitä, että internetiin kirjoittajalla on aikaa työstää ajatustaan ja sen muotoa ennen kuin julkaisee kirjoituksensa, toisin kuin esimerkiksi haastattelutilanteissa. (Sade-Beck 2004, 48.) Näen, että tämä ei ole huono asia tutkimuksen kannalta. Se, onko esitetyt väitteet tarkkaan mietittyjä tai edes todellisia, ei sinänsä haasta laadullisen tutkimuksen eikä etenkin diskurssianalyysin tekemistä. Internetissä käyty keskustelu kuitenkin luo joka tapauksessa oman olemassa olevan sosiaalisen todellisuutensa, joka on tutkimuksen kannalta kiinnostavaa.

Tärkeää on huomioida myös konteksti, jossa verkkokeskustelu käydään. Muun muassa sivusto ja keskustelunaloituksen syntyperä (onko keskustelu kummunnut esimerkiksi jostakin ajankohtaisesta aiheesta) voivat vaikuttaa siihen, millaista sisältöä keskusteluissa on ja tätä on hyvä pohtia. (Hakala & Vesa 2013, 225.) Omassa aineistossani keskusteluiden aloitukset ovat olleet velkaantuneen aloittamia ja perustuneet velkaantuneen omiin kokemuksiin ja omaan tilanteeseen. Aloituksissa kerrotaan omaa tarinaa, etsitään tukea ja kysytään vinkkejä, miten päästä eteenpäin tilanteessa. Keskustelut ovat siis alkaneet melko henkilökohtaisistakin asioista kertovista viesteistä.

5 VELKAANTUMISESTA SELVIITYMISEN DISKURSSIT

Tässä luvussa esitän aineiston analyysin pohjalta esiin nousseita tuloksia. Esitän tuloksien yhteydessä aineisto-otteita. Aineistolainaukset ovat alkuperäisessä muodossaan sellaisenaan, kuin ne on keskustelupalstalle kirjoitettu. Käytän aineistolainauksia tulkintani esittämisen yhteydessä tekemään selkoa siitä, mihin tulkintani pohjautuvat. Tämä lisää tutkimuksen tulosten lukemisen seurattavuutta ja tutkimuksen luotettavuutta. Osasta aineistolainauksista olen poistanut tekstiä välistä välttääkseni turhan pitkiä aineisto-otteita. Poistetut kohdat ovat olleet tarpeettomia tutkimuskysymysten kannalta tai ne eivät ole tuoneet merkittävää lisätietoa analyysin ymmärtämiseen. Olen merkinnyt poistetut kohdat kahdella katkoviivalla - -. Joihinkin kohtiin olen tehnyt lisäyksiä tekstin ymmärrettävyyden parantamiseksi. Lisäykset olen merkinnyt hakasulkeilla ja nimikirjaimillani [JT].

Ennen varsinaisia analyyseja haluan nostaa esiin muutamia aineistosta esiin nousseita syitä velkaantumiselle, sillä niistä jonkin verran aineiston viestien yhteydessä kirjoitettiin. Aineistossa korostuvat velkaantumisen syinä pikavipit ja luotot, ei niinkään esimerkiksi yritysvelat. Tämä kuvastaa 2000-luvun velkaantumista, jolloin velkaongelmat ovat pääosin syntyneet juuri tällaisista vakuudettomista luotoista (esim. Rantala & Tarkkala 2010, 19). Aineistosta nousee muun muassa seuraavia syitä velanotolle: eläminen (lääkkeet, ruoka, vuokra jne.), masennus, yli varojen eläminen, palkan riittämättömyys lainan lyhennykseen ja uuden ottaminen edellisen lyhentämistä varten. Nämä vastaavat pitkälti niitä syitä, joita aiemmissakin tutkimuksissa on nostettu esiin (esim. Järvelä & Raijas & Saastamoinen 2019; Kaartinen & Lähtenmäki 2006).

Seuraavaksi siirryn käsittelemään varsinaisen analyysini tuloksia. Olen nostanut aineistostani esiin kolme päädiskurssia, joita ovat *vastuun diskurssi*, *institutionaalisen vallan diskurssi* ja *toivottomuuden diskurssi*. Päädiskurssien alle olen tarpeen mukaan eritellyt aladiskursseja selkiyttämään diskurssin käsittelyä. Diskurssien sisällä olen käsitellyt velkaantuneille rakentuneita subjektipositiioita tutkimustehtäväni mukaisesti. Vaikka olen pyrkinyt tulkitsemaan aineistoani mahdollisimman aineistolähtöisesti, huomattavaa on, että taustalla ovat siitä huolimatta varmasti vaikuttaneet omat tietoni ja näkemykseni asioista, sillä en usko niistä täysin irtautumisen olevan mahdollista. Olen

tehnyt tulkintani aineistostani omasta positioistani käsin ja joku muu olisi saattanut samasta aineistosta kiinnittää huomiota eri asioihin ja tehdä erilaisia tulkintoja. Seuraavaksi siirryn käsittelemään esiin nostamiani diskursseja, joista ensimmäisenä käsittelen yksilön vastuun diskurssia.

5.1 VASTUUN DISKURSSI

Ensimmäisen diskurssin olen nimennyt vastuun diskurssiksi. Aineistosta on havaittavissa erilaista vastuuseen liittyvää puhetta ja pääosin aineistosta korostuu yksilön vastuuttaminen velkaongelman hoitamisesta, joskin viitteitä jaetusta vastuusta on myös paikannettavissa. Eniten vastuuttamispuhetta tuottavat muut, kuin ne, jotka ovat itse kirjoitushetkellä velkaantuneita. Aineistossa on kuitenkin muutaman viestin verran itse velkaantuneiden tuottamaa puhetta, joissa vastuu selviytymisestä rakentuu velkaantuneelle. Näissä puheissa velkaantuneet eivät suoranaisesti vastuuta velkaantuneita hoitamaan asioita, mutta rakentavat itse itselleen vastuunkantajan asemaa. Vastuuttamispuhe ja itsetuotetun vastuun puhe ovat osaltaan eroavia, mutta näen järkeväksi käsitellä niitä enemmän saman päädiskurssin sisällä kuin muodostaa niille omat erilliset päädiskurssit.

Tämän diskurssin puhetavat luovat velkaantumisesta selviytymisestä pääosin kuvaa, jossa selviytyminen nähdään enemmän mahdollisena kuin mahdottomana ja yksilön toimista lähtöisin olevana. Tämä eroaa tulevista diskursseista, sillä niissä selviäminen näyttäytyy lähinnä päinvastaisena. Olen paikannut tämän päädiskurssin alle aladiskursseja, sillä puhetavoissa on hienoisia eroja siinä, mistä näkökulmasta vastuuttamista ja vastuuta tuotetaan. Näitä aladiskursseja ovat *asiantuntijuudella vastuuttaminen, kannustava vastuuttaminen ja velkaantuneet vastuunottajina*.

Asiantuntijuudella vastuuttaminen

Vastuuttamispuheen yhteydessä esiintyy asiantuntijuuden ja vähättelyn kautta velkaantuneen vastuuttamista. Vastuuttamiseen on siis kietoutunut myös syyllistävä puhetapa. Asiantuntijuudella vastuuttavat kirjoittavat ottavat asiantuntijan roolin ohjeistaessaan velkaantuneita tietynlaiseen toimimiseen:

13.5.2016: Ei sitten muuta kuin uutta työtä katsomaan ja jos ei löydy saathan Kelan tukea, asuntotukea ja sossusta puuttuvat. Ei se niin vaikeaa ole. Muutaman vuoden jälkeen voit hake velkajärjestelyä ja pääset ehkä nopeammin eroon veloista. - -

5.11.2018: Eihän luottotietojen palautuminen vaikeaa ole. Senkun menee töihin, maksaa velkansa pois ja odottaa säädetyn ajan luottotietojen palautumista. Ei se sen vaikeampaa ole.

5.11.2018: Maksat laskun pois. Mikä tässä nyt on ongelmana?

Aineistolainauksissa vastuu velasta selviytymiselle siirretään velkaantuneelle. Kirjoittajat asiantuntijan roolista ohjeistavat velkaantunutta toimimaan tietyllä tavalla velkojen hoitamiseksi. Ilmaisut ”mikä tässä nyt on ongelmana?”, ”senkun menee töihin” ja ”ei se niin vaikeaa ole” luovat kuvaa siitä, että velkaantumisesta selviäminen on hyvin yksinkertaista ja kiinni vain ja ainoastaan siitä, että velkaantunut aloittaa toimimisen velkojen hoitamisen suhteen. Aineistolainauksissa viestien kirjoittajat ikään kuin asettuvat velkaantuneen yläpuolelle ja tästä asemasta vastuuttavat velkaantuneita hoitamaan ongelmansa. Viestien sävy on osaltaan viestiketjun aloittajan ongelmaa vähättelevä ja kyseenalaistava. Vähättelevä sävy viesteissä luo kuvaa siitä, ettei koko velkaongelmaa olisi olemassa tai ainakin se on niin vähäinen, että siitä on turha tehdä isoa ongelmaa. Juuri tämä yläpuolelle asettuminen ja syyllistävä puhetapa keskeisesti rakentavat asiantuntijuutta ja yhdessä ohjeistavan puhetavan kanssa asettavat yksilön vastuuseen tilanteen selvittämisestä.

Seuraavassa aineistolainauksessa velallista vastuutetaan hoitamaan velkansa elintasoja alentamalla. Kirjoittaja ottaa tässäkin asiantuntijan positiota ja esittää velkaantuneelle tavan selvitä ja nimeää sen ainoaksi oikeaksi:

15.11.2011: Hommahan tosiaan lähtee siitä jos on velkaa ja haluaa ne pois. - - sitten aletaan myymään KAIKKI omaisuus mitä löytyy, ja muutetaan niin pieneen asuntoon kuin vain mahdollista jos ei lapsia tai omaa asuntoa ole? Sitten vasta katsotaan se velan tilanne ja tehdään sen peruusteella maksusuunnitelma itselle että minkä verran sitä velkaa on vielä jäljellä ja paljon pystyy maksamaan kuukaudessa. kyllähän se voi kuullostaa karulta jos joutuu koko omaisuuden myymään ja jäljelle ei jää muuta kuin keittiön pöytä ja sänky mutta se on ainoa oikea tie velattomuuteen.

Viestissä kirjoitetaan selviytymisen alkavan siitä, että ”velat haluaa pois”. Jo tämä asettaa vastuuta velkaantuneelle – selviytymisen käynnistyminen on lähdettävä yksilöstä. Viestissä kirjoitetaan, että tie velkaantumisesta selviytymiseen on myydä ”KAIKKI omaisuus” pois lukien sänky ja keittiön pöytä sekä muuttaa mahdollisimman pieneen ja vähäkuluiseen asuntoon. Vasta tämän jälkeen velkaantunut voi alkaa miettiä velan lyhentämistä ja sen mahdollisuuksia. Ilmaisuihin ”tehdään maksusuunnitelma itselle” tulkintani mukaan korostaa yksilön roolia maksusuunnitelman tekemisessä ja vastuuttaa

yksilö. Viestissä siis vastuutetaan velkaantunutta laskemaan elintasoan merkittävästi, jotta tämä voi selvittää velkaongelman. Viestissä mainitaan, että koko omaisuuden myyminen ”on ainoa oikea tie velattomuuteen”. Jälkimmäisellä ilmaisulla ikään kuin oikeutetaan edellä sanottua kaiken myymistä ja luodaan viestin sisällölle painoarvoa käyttämällä vaihtoehtottomuuden ilmaisuja. Kirjoittamalla esitetyn selviytymiskeinon olevan ainoa oikea kirjoittaja asettaa itsensä asiantuntijan rooliin. Edellä esitetyissä viesteissä tulee selkeästi näkyväksi yhteiskunnassamme laajemminkin vallitseva ajatus hyvinvointivaltion vastuun siirtymisestä yksilön vastuulle (Juhila 2006, 68; Juhila 2018, 222).

Seuraavassa aineistolainauksessa asiantuntijuus rakentuu kirjoittajan oman vastaavan velkakokemuksen pohjalle, jonka perusteella kyseenalaistetaan viestiketjun aloittaneen ylivelkaantuneen kokemusta ja toimintatapoja:

28.4.2013: Höpö höpö olet saanut velkaa eli rahaa tai muita hyödykkeitä joita ei työttömällä ole, vaikka nyt jää rahaa vähemmän kuin työttömällä on velan otto ja sillä saatu tavarat oma valintasi. Noin pienen summan pistää 6 kuukaudessa jopa työtön, en ymmärrä miksi näet tuon kaiken vain synkkänä ja mahdottomuutena kun sen halusit noin niin näe se myös mahdollisuutena. - - Miksi otit velkaa jos, et kestä seurauksia? Kyllä mullakin velkaa on ja jos ja kun jotain käy niin ne kärsitään itse eikä määristä kohtuuttomuudesta.

Aineistolainauksessa vastuu velkaantumisesta alun perin sekä velkaantumisesta selviytymisestä asetetaan yksilölle. Viestissä esiintyy myös vähättelevää puhetta velasta ilmaisulla ”noin pienen summan pistää 6 kuukaudessa jopa työtön”. Jo tämä luo kuvaa siitä, että velkaantuneen pitäisi vastuullisesti hoitaa velanmaksu. Kiinnostavaa on myös se, että viestissä kirjoittaja tekee eroa velkaantuneen ja työttömän välille ja rakentaa kuvaa siitä, että ylivelkaantuneella on parempi tilanne kuin työttömällä. Viestissä esiintyy myös useita muita ilmaisuja, joilla vastuuta tilanteesta siirretään nimenomaan velkaantuneelle. Tällaisia ilmaisuja ovat esimerkiksi ”oma valintasi”, ”miksi otit velkaa, jos et kestä seurauksia?” ja ”ne kärsitään itse eikä määristä kohtuuttomuudesta”. Viestin kirjoittaja kirjoittaa olevansa myös itse velkaantunut, mutta korostaa sitä, että ei ole koskaan tarvinnut ulkopuolisen apua ja ei valita kohtuuttomuudesta. Näin kirjoittaja oman kokemuksen kautta luo kuvaa siitä, että velkaantumisesta pitää selvittää itsenäisesti ja valittamatta. Viestin kirjoittaja ottaa asiantuntijan roolia vedoten juuri tähän omaan kokemukseen. Lisäksi viesti jatkuu yllä olevan lainauksen jälkeen kuvauksella siitä, mitä velkaneuvoja viestiketjun aloittajalle ohjeistaisi, mikäli tämä menisi neuvojan

vastaanotolle. Tämä rakentaa myös asiantuntijuudella vastuuttamista. Tässä omaan kokemukseen pohjautuvassa vastuuttamisen viestissä velkaantuneen selviytyminen asetetaan yksinomaan yksilön vastuulle. Aineistolainauksen sävy on velkaantunutta syyllistävä ja velkaantumistilanteen ongelmallisuutta vähättelevä.

Aiemmassa tutkimuksessa on todettu, että nettikeskusteluissa on usein ollut syyllistävä sävy suhteessa velkaantuneisiin ja että kannustavimpia ovat olleet ne, jotka ovat itsekin olleet velkaantuneita (Peltola 2013, 98–99). Syyllistävyys ja sitä kautta tapahtuva vastuun siirto velkaantuneelle on linjassa tämän aiemman tutkimuksen kanssa. Samassa tutkimuksessa todettiin, että kannustavinta suhtautuminen oli niillä, jotka ovat olleet itsekin velkaantuneita. Yllä olevan aineistolainauksen kirjoittaja kuvaa olevansa itsekin velkaantunut, mutta toiselle velkaantuneelle osoitettu puhe on kannustavan sijaan syyllistävä ja selviytyminen asetetaan syyllistämisen kautta täysin yksilön vastuulle.

Myös seuraavassa aineistolainauksessa yksilölle asetetaan vastuu selviämisestä:

10.11.2012: Ei noista ongelmista soittamalla eroon pääse, velat pitää maksaa, jotta voi taas kulkea selkä suorassa ja kunnioittaa itseään. Ongelmat voi kyllä vähän helpottaa, kun/jos saa apua.

Aineistolainauksen viesti on vastaus viestiin, jossa kirjoittaja kertoo päässeensä veloista olemalla yhteydessä velkaneuvontaan ja kehottaa viestiketjun aloittajaa toimimaan samalla tavalla. Yllä olevassa aineistolainauksessa veloista selviytyminen yhdistetään itsekunnioituksen takaisin saamiseksi. Velkaantunut ihminen ei siis voi kunnioittaa itseään eikä kulkea ylpeänä selkä suorassa. Viestissä velkaantunut asetetaan valtavirrasta ja ”normaalista” ulkopuolella olevan ihmisen positioon – viesti luo kuvaa siitä, että velkaantunut ihminen on eriarvoinen kuin ei-velkaantunut. Tulkitseen aineistotteen olevan yksilönvastuuta korostava. Viestissä käytetty ilmaisu ”ei noista ongelmista soittamalla eroon pääse” ikään kuin kieltää avun olemassaolon tai hyödyllisyyden siirtäen vastuun velkojen maksusta yksilölle. Ja vaikka apua saisi, ”voisi se vähän helpottaa” ja suurempi vastuu tilanteen selvittämisestä jäisi kuitenkin yksilölle. Ilmaisuu siirtää vastuuta velkojen järjestelystä pois velkaneuvonnalta ja vastuuttaa sen sijaan yksilöä.

Viestin puhe on luonteeltaan melko vahvasti individualistista – yhteiskunnan roolia selviytymisessä vähennetään ja yksilön roolia samalla korostetaan. Viestissä myös

asetetaan ilmaisulla ”kun/jos” kyseenalaiseksi se, että onko apua ylipäättään mahdollista saada. Myös tämä puheenvuoro kuvastaa tulkintani mukaan yhteiskunnassa valtaan noussutta yksilön vastuuta ja yhteiskunnan vastuun vähentymistä (Juhila 2006, 68; Juhila 2018, 222), sillä yhteiskunnan palveluiden tuen saamisen mahdollisuutta kyseenalaistetaan ja yksilöä kehoitetaan maksamaan velkansa. Köyhyyttä käsittelevässä tutkimuksessa on noussut esiin, että köyhät ovat kokeneet olevansa yhteiskunnassa leimautuneita ja että heitä ei kohdella arvostavasti yhteiskunnassa ja heitä pidetään ”toisina” (Lister 2004, 10). Tulkitsen puheen selkeä suorassa kulkemisesta ja itsekkyyden takaisin saamisesta heijastelevan juuri samankaltaista suhtautumista ylivelkaantuneisiin kuin köyhiin – ylivelkaantuminen näyttäytyy häpeällisenä asiana eikä edes ylivelkaantuneella itsellään ajatella olevan mahdollisuutta kunnioittaa itseään.

Kannustava vastuuttaminen

Tässä aladiskurssissa velkaantuneelle asetetaan vastuuta kannustavan puhutavan kautta. Useissa kommentteissa kannustavaan puhutapaan yhdistyy myös omasta kokemuksesta kertominen. Näissä viesteissä velasta jo selvinneet vetoavat omiin kokemuksiinsa selviytymisestä ja sen pohjalta siirtävät vastuuta yksilölle selviytymisprosessin aloittamisesta – sävy on kuitenkin kannustava. Kaikissa kannustavissa viesteissä ei kuitenkaan tule ilmi kirjoittajan omaa taustaa eli kannustavan vastuuttamisen puhetta tuottavat myös jonkin verran kirjoittajat, jotka eivät perusta vastuuttamista omaan vastaavaan kokemukseen. Tässä aladiskurssissa selviytyminen näyttäytyy enemmän mahdollisena kuin mahdottomana. Näen, että vastuuttaminen tässä aladiskurssissa suuntautuu pääosassa viesteistä eniten selviytymisprosessin aloittamiseen. Yksilön vastuuttaminen ei tässä aladiskurssissa ole täydellistä, sillä viesteissä kehoitetaan muun muassa hakeutumaan ammattilaisen luokse ja kertomaan tilanteesta läheisille. Näen, että tämä jonkin verran vähentää yksilön täydellistä vastuuta ja tekee avun hakemisesta ja hyväksyttävämpää (vrt. asiantuntijuudella vastuuttamisen aladiskurssi). Näin ollen tässä aladiskurssissa näyttäytyy myös jaetun vastuun näkökulma.

Seuraavassa aineistolainauksessa velkaantunutta ohjeistetaan toimimaan tietyllä tavalla omaan kokemukseen pohjautuen:

7.11.2012: Hyvä neuvo on tässä. Jos on velkaongelmia niin ensinmäisenä kannattaa ottaa yhteys oman kunnan/ kaupungin velkaneuvontaan. Itsellä oli näitä ongelmia, mutta pääsin niistä eroon kun otin yhteyttä

velkaneuvontaan. Siellä on ammattitaitoiset ihmiset neuvomassa. Elikkä puhelin käteen ja soittamaan velkaneuvojalle.

Aineistolainauksen kirjoittaja kuvaa oman selviytymisensä tapahtuneen velkaneuvonnan kautta. Viestissä kehoitetaan viestiketjun aloittajaa ottamaan puhelin käteen ja soittamaan velkaneuvojalle. Oma kokemus toimii siis perustana vastuuttamiselle. Kiinnostavaa aineistolainauksessa on, että velkaantuneelle osaltaan asetetaan vastuu selviytymisprosessin käynnistymisestä, mutta osaltaan vastuuta myös siirretään yksilöltä pois. Viestissä kirjoitetaan velkaneuvonnassa olevan ”*ammattitaitoisia ihmisiä neuvomassa*”. Tämä ilmaisu luo kuvaa siitä, että velkaantuneen ei tarvitse täysin yksin selvittää ongelmansa kanssa, vaan ammattilaiset ovat auttamassa selviytymisen kanssa. Tulkitsen tässä olevan puhetta myös jaetusta vastuusta, kuin pelkästään yksilön vastuusta. Viesti luo kuvaa, että velkaantuneen on otettava vastuu tilanteen selvittämisen eteenpäin viemisestä, mutta ”*ammattilaisten*” apu tilanteessa on oleellista. Viestissä kirjoitetaan ”*ammattilaisten neuvovan*”, joka tulkintani mukaan rakentaa kuvaa siitä, että heiltä saa nimenomaan *neuvoja*, miten toimia, mutta päävastuu tilanteesta jää velkaantuneelle.

Myös seuraavassa aineistolainauksessa yksilölle asetetaan vastuuta selviytymisestä omaan kokemukseen pohjautuen. Myös tässä lainauksessa nousee kuitenkin esiin yhteiskunnan apu:

14.5.2016: Hei, tuon saman kokeneena voin vakuuttaa, että kyllä tuosta selviää. Raskainta on, kun kaikki romahtanut, kerätä niitä voimavaroja asioiden hoitamiseen, mutta muuta tietä ei ole. Kipin kapin varaamaan aika velkaneuvojalle, jonot ovat pitkiä. Yksityisen velkasaneeraus kestää nyk vain 3 v ja sitten on mahd aloittaa puhtaalta pöydältä. - - Jos kunnassasi on asuntoneuvoja, niin sinne heti aika. Kunnalta saat asunnon. Sitä ennen sossuun jotta saat toimeentuloa ja kelalle työttömyyskorvaus. Nyt vaan täytyy pinnistellä ja hoitaa nuo asiat kuntoon ja virastoissa eteenpäin !!

Aineistolainauksessa kirjoittaja kannustaa oman kokemukseen perustuvan asiantuntijuutensa pohjalta velkaantunutta toimimaan - tilanteen raskaudesta huolimatta se on mahdollista selättää. Näin velkaantuneelle tarjotaan aktiivisen toimijan roolia esittämällä, että selviytyminen todella on mahdollista, mikäli asioita vain alkaa hoitaa. Vastuun asettaminen käy viestistä ilmi muun muassa ilmaisuista ”*muuta tietä ei ole*” ja ”*nyt vaan täytyy pinnistellä*” ja ”*täytyy hoitaa asiat kuntoon*”. Nämä luovat kuvaa vaihtoehdottomuudesta eli kehottavat velkaantunutta tarttumaan toimeen, koska muita vaihtoehtoja ei ole ja samalla asettavat yksilölle vastuuta siitä, että velkaantumistilanne

pitää hoitaa. Ilmaisut kaiken *romahtamisesta, pinnistelystä ja voimavarojen keräämisestä* luovat kuvaa selviytymisen psyykkisestä haastavuudesta. Viestissä vastuutetaan yksilöä, mutta toisaalta myös tässä viestissä tietyissä määrin vähennetään vastuuta ohjaamalla velkaantunutta menemään velkaneuvojan luokse – velkaantuneen ei oleteta selviävän tilanteesta täysin itsenäisesti. Viestissä selviytymisen katsotaan merkitsevän uutta alkua.

Seuraavassa aineistolainauksessa vastuutetaan yksilöä kertomaan tilanteesta läheisille:

2.6.2012: Jo pelkkä tilanteesi korjaaminen vaatii puolisolle kertomista. Kokemuksesta voin sanoa että elämä alkaa hymyillä vasta sitten kun oikeasti alat korjaamaan tilannetta ja kerrot asiiasi lähimmäisillesi. Silloin olo helpottuu, kun vuori häviää päältäsi ja tilanteen korjaaminen järkevillä liikkeillä voi alkaa ja näet asiat kirkkaasti, etkä salailun, häpeän, sun muun kaiken mahdollisen ansiosta sumun takaa.

Aineistolainaus on vastaus ketjun aloitusviestiin, jossa kirjoittaja kuvaa velkoja olevan niin useita, että maksaminen on vaikeaa, puolisolle tilanteesta kertominen on mahdotonta ja tästä johtuen kirjoittaja etsii viestissään tukea tilanteeseen. Aineistolainauksen kirjoittaja ottaa asiantuntijaroolin, joka perustuu kirjoittajan omaan kokemukseen. Viestissä kehoitetaan velkaantunutta kertomaan puolisolle tilanteesta, sillä selviytyminen ”vaatii” sitä. Ilman kertomista rationaalisen toiminnan ei nähdä olevan mahdollista, sillä rationaalisuus peittyi häpeän ja ahdistuksen taakse. Selviytyminen kuvautuu viestissä mahdollisena vasta ”sitten kun alat oikeasti korjaamaan tilannetta” ja oikeasti tilanteen korjaamisen alkaminen edellyttää läheisille kertomista. Viesti vastuuttaa yksilöä toimimaan ja tätä vastuuttaavaa sävyä viestiin tuovat muun muassa ilmaisut ”korjaaminen vaatii” ja ”oikeasti alat korjaamaan”. Sanan korjata käyttö rakentaa kuvaa siitä, että velkaantuneen tilanne on jollain tapaa rikkinäinen, asia, joka yksinkertaisesti pitää korjata. Viestissä myös pyritään osoittamaan, että aktiivisella toiminnalla on tilanteen kannalta positiivisia vaikutuksia. Aineistokatkkelma tuo myös esiin velkaantumistilanteeseen liittyvää häpeällisyyttä ja tilanteesta muille, tässä tapauksessa läheisille kertomisen vaikeutta. Häpeä ja kertomisen vaikeus eivät ole uusia ilmiöitä ylivelkaantumisen yhteydessä, vaan ne ovat nousseet esiin aiemmissakin ylivelkaantumiseen liittyvässä kirjallisuudessa (esim. Majamaa & Rantala 2016, 28; Peltola 2013, 97; Rantala & Tarkkala 2010, 25).

Seuraava aineistolainaus on esimerkki sellaisesta kannustavan vastuuttamisen puheesta, jossa kirjoittajan oma tausta ei käy ilmi eli vastuuttaminen ei perustu omaan kokemukseen, mutta siitä huolimatta puhetapa edustaa vastuun annon ja kannustuksen toisiinsa yhdistymistä:

17.5.2016: Toki talous pitää saada kuntoon mutta ihan ensimmäiseksi varaisin ajan lääkärille/psykologille/kirkon diakonille tai johonkin tahoon missä saat tukea ja apua koska yksin et nyt jaksa, etkä jaksa juosta virastoissa. Henkinen puoli ja tuki ensin kuntoon. Sun pitää huolehtia itsestäsi. - - Nyt ei ole aikaa olla ylpeä tai hävetä, kerro läheisillesi tilanteestasi, todelliset ystävät auttavat minkä voivat, jos ei muuten niin kuuntelemalla ja tukemalla. Sinä selviät, se ei nyt tunnu siltä mutta selviät. Usko siihen ja jaksa taistella. Tsemppiä

Aineistolainauksessa asetetaan velkaantuneelle vastuu siitä, että velat pitää kyllä hoitaa, mutta ensisijaiseksi siihen nähden asetetaan yksilön henkisestä hyvinvoinnista ja jaksamisesta huolehtiminen. Lainaus luo kuvaa, että velkojen lyhentämistä ei pidä tehdä hinnalla millä hyvänsä. Hyvinvoinnista huolehtiminen luo resursseja selviämiseen. Viestissä käytetään sanoja kuten ”sun pitää”, ”älä yritä”, ”otat”, ”jaksa taistella”. Lainauksessa siis selkeästi ohjeistetaan velkaantunutta toimimaan tietyllä tavalla ja suoraan velkaantuneelle suunnatut ohjeistukset asettavat tulkintani mukaan vastuuta yksilölle. Painotus tilanteen selvittämisessä on ennen velkojen maksamista hyvinvoinnista huolehtimisessa. Samalla velkaantunutta myös ohjeistetaan hakemaan tukea tilanteeseen, joka viestii myös sitä, että velkaantuneen ei loppujen lopuksi pidä täysin yksin kantaa vastuuta tilanteesta. Viestissä luodaan kuva, että selviäminen on odotettavissa, mutta se edellyttää omasta jaksamisesta huolehtimista ja luottamista selviytymiseen.

Kannustavan vastuuttamisen aladiskurssissa selviytyminen näyttäytyy mahdollisena. Tässä aladiskurssissa selviytymisprosessiin liitetään omasta henkisestä hyvinvoinnista huolehtiminen. Sen katsotaan edesauttavan selviytymistä ja näin ollen hyvinvoinnista huolehtiminen asetetaan ensisijaiseksi suhteessa velkojen maksamiseen. Yksilöä ei tässä aladiskurssissa syyllistetä tilanteesta, vaikka vastuuta sen hoidosta tai ainakin selviytymisen alkuun panemisesta annetaankin yksilölle. Vastuu on siltä osin jaettava, että velkaantunutta kehoitetaan hakeutumaan avun piiriin. Kannustavassa diskurssissa esiintyy myös asiantuntijan rooliin asettumista, mutta omista kokemuksista kertominen ja siihen liittyvä asiantuntijuus ovat nimenomaan kannustavia esimerkkejä muille kirjoitushetkellä velkaantuneille.

Velkaantuneet vastuunottajina

Tällaisen omaan kokemukseen perustuvan vastuuttamisen, joiden esittäjänä ovat muut kuin velkaantuneet tai velkaantumisesta jo selvinneet, lisäksi aineistosta on jonkin verran havaittavissa puhetta, jossa velkaantuneet asettavat itsensä vastuulliseen asemaan. Yhteistä tässä aladiskurssissa on, että velkaantuneet asemoituvat vastuun kantajien lisäksi selviytyjiksi, sillä selviytyminen kuvautuu hyvin todennäköisenä ja velkaantuneen hallittavissa olevana asiana:

30.4.2013: Velkaa on jonkin verran, mutta onneksi olen myöntänyt itselleni sen, että olen velkaantunut. Uskon, että ongelman ensimmäinen ratkaisu on se, että myöntää oman ongelmansa, eikä kiellä sitä. Niin, olen itse parisuhteessa ja olen kyllä kertonut puolisololleni aika paljon siitä kuinka paljon olen velkaa. Tosin kaikkea hän ei tiedä, enkä tiedä onko tarpeenkaan että huolestutan häntä liikaa. - - Toisaalta ollaan onnellisia, mutta tahdon myös toimia jotta voisın pysyä eräpäivissä. - - Nyt itselläni on kiikarissa työ. Siis vakkari työ. Tänään kävin haastattelussa, ja toivon, että olen kohta askeleen lähempänä vapautumisia :)

Aineistolainauksessa kirjoitetaan velkaantumisen myöntämisen olevan selviytymisen käynnistävä tekijä. Yksilön oma toimiminen velkaantumisesta selviytymisessä asettuu oleelliseksi lainauksessa eli velkaantuneelle asetetaan vastuuta oman tilanteensa selvittämisestä. Yksilön vastuu rakentuu ensinnäkin viestissä esitetystä väitteestä, että velkaantuneen on ensinnäkin myönnettävä velkaantumisensa itselleen, ennen kuin sitä voi alkaa selvittää kunnolla. Ilmaisui ”*onneksi olen myöntänyt itselleni*” rakentaa kuvan siitä, että jos näin ei olisi, saattaisi tilanne olla toivottomampi. Toiseksi viestissä kirjoitetaan puolison tietävän tilanteesta, mutta pohditaan, että kaikkea ei ehkä olekaan tarpeen kertoa toisen huolestuttamiseksi. Yksilölle asetuu vastuuta myös tätä kautta – velkaantunut kantaa viime kädessä itsenäisesti vastuu omasta tilanteestaan. Kolmanneksi viestissä kirjoitetaan työttömyyden ja tulojen puutteen olevan tällä hetkellä este velan maksamiselle ja tämän jälkeen nostetaan esiin työnhaku. Työnhakeminen tai lisätyön hakeminen, mikäli on jo työssäkäyvä, on yksi tavanomainen veloista selviämisen keino (esim. Poppe 2008, 52). Aktiivinen työnhaku viestii myös siitä, että yksilöllä on vastuu taloudellisen tilanteensa parantamisesta, jotta velkojen takaisinmaksu mahdollistuu.

Viesti siis osaltaan asettaa yksilölle vastuuta ja toisaalta myös asettaa yksilön aktiivisen toimijan rooliin, sillä oma toiminta on keskiössä selviytymisprosessissa. Viestin

sanomaa vahvistaa se, että velkaantunut kirjoittaa oman kokemuksensa ja sitä kautta muodostuneen asiantuntijuutensa pohjalta. Viestistä ei suoranaisesti kuvaudu tilanteen toivottomuus, vaan ylivelkaantuminen ja siitä selviytyminen näyttäytyvät mahdollisina asioina. Tilanne ei myöskään kuvaudu ylivoimaisena tai velkaantunutta hallitsevana asiana, vaan päinvastoin viesti luo kuvaa siitä, että velkaantuminen ja sen hoitaminen ovat velkaantuneen hallinnassa. Samassa viestissä kirjoitettiin lisäksi siitä, että velkaantunut on perustamassa vertaistukiryhmää muille velkaantuneille. Tällaista tilanteen hallittavuutta sekä tilanteen voimavaraksi kääntämistä vapaaehtoisen työn muodossa on pidetty tunnusmerkkinä sellaisesta ihmisestä, joka vaikeasta elämäntilanteesta huolimatta pitää itsestään huolta ja on aktiivinen (Iivari & Mälkiä 1999, 79).

Viestin ilmaisu *”toisaalta ollaan onnellisia, mutta tahdon myös toimia...”* on siltä kannalta kiinnostava, että se on hyvin poikkeava ilmaisu koko aineistoa tarkastellessa. Onnen tuntemuksien kuvaaminen ei ole aineistossa yleistä ja se on täysi vastakohta toivottomuutta kuvastaville puheille. Ilmaisuihin luo kuvaa siitä, että ylivelkaantuminen tilanteena ei määritä koko elämää. Ylivelkaantumistilanne ei siis täysin rajoita elämää, mutta siitä selviytyminen kuitenkin helpottaa sitä. Ilmaisuihin veloista selviämisenä *”vapautumisena”* osaltaan rakentaa kuvaa vankina olemisesta, mutta omalla aktiivisella toiminnallaan velkaantunut vastustaa velan vankina olemista ja edistää selviytymistä.

Myös seuraava aineistolainaus kuvaa eräästä näkökulmasta velkaantuneen tuottamaa vastuupuhetta:

2.6.2012: - - Nyt tuosta kertomisesta [puolisolle, JT] on reilu vuosi aikaa, ja elämä on taloudellisesti tosi tiukkaa, menehän oma palkkani melkein kokonaan velkojen ja muiden velvoitteiden maksamiseen. Rahaa ei jää mihinkään ylimääräiseen. Eikä tarviikaan! Mieluummin makselen velkoja pois ja kitkuttelen sitä päivää kohti jolloin makselen viimeisiä eriä pois. Enkä taatusti ota uutta velkaa MISTÄÄN enkä MIHINKÄÄN tarkoitukseen senkään jälkeen!

Aineistolainauksessa ei suoranaisesti vastuuteta velkaantuneita, mutta yksilön vastuu tilanteesta kuitenkin korostuu viestistä. Velkaantuneella rakentuu aktiivisen ja vastuullisen yksilön rooli. Viestissä elintason kuvataan alentuneen ja rahan ei kuvata riittävän ylimääräisiin menoihin. Tämä kuitenkin kuvataan lainauksessa tilanteeseen kuuluvana asiana ilmaisulla *”eikä tarviikaan”*. Näen, että tämä rakentaa velkaantuneelle

vastuullisuutta, sillä velkaantunut hoitaa velkansa sen vaatimalla tavalla. Velkaantuneelle rakentuu siis vastuullisen asiansa hoitavan yksilön identiteetti ja samalla se luo kuvan siitä, että velat ja niistä selviytyminen on velallisen hallinnassa. Velkaantunut siis hallitsee omaa tilannettaan ja velkojen maksua, toisin kuin esimerkiksi uhridiskurssissa. Lehtisen ja Peura-Kapasen ja Rajjaksen (2010, 66) tutkimuksessa itsenäisen selviytymisen on todettu olevan toisille tietoinen valinta ja selviytymiskeino. Itsenäinen selviytyminen ja vastuunotto näkyvät myös yllä olevassa puheenvuorossa, sillä velasta on kyllä kerrottu puolisolalle, mutta velkaantunut kantaa itse vastuuta tilanteen selvittämisestä.

Velkaantuminen ja siitä selviytyminen saavat viestissä oppimisen merkityksen, sillä viestissä korostetaan, ettei uutta velkaa otetta ”MISTÄÄN” eikä ”MIHINKÄÄN” selviämisen jälkeen. Tämä kuvaa, että yksilöllä on hallinta ja vastuu omasta tilanteestaan niin velkojen selvittämisessä kuin myös selviämisen jälkeen. Samankaltaista puhetta siitä, että ei aiota velkaantua enää ikinä uudelleen ja palata takaisin vanhaan on havaittu aiemminkin (Nash & Jenkinson & Vayro & Sandlant 2005, 68). Velkaantumisesta selviytyminen merkityksellistyy tällaisessa puheessa ikään kuin oppimiskokemukseksi.

Seuraavassa aineistolainaus kuvastaa myös velkaantuneen tuottamaa vastuupuhetta, mutta puhetapa on hieman eroava kahdesta edellisestä:

29.5.2012: - - Puolisolle en uskalla kertoa koska tämä on paisunut jo niin suureksi. Yritän ottaa itseäni niskasta kiinni, listasin kaikki velat paperilla kuukausierineen ja jäljellä olevine velkapääomineen. Toivottamalta näyttää, mutta yritän nyt muutaman velkojan kanssa solmia maksusopimuksen, että selviäisi vuoden loppuun, jolloin pari isompaa lainaa on saatu maksettua.

Aineistolainauksessa korostuu osaltaan velkaantuneen oma aktiivinen rooli ja vastuullisuus selviytymisprosessissa. Tämä kuvastuu muun muassa ilmaisusta ”yritän ottaa itseäni niskasta kiinni”. Lisäksi lainauksessa kirjoitetaan konkreettisista toimista, joita velan selvittämiseksi on alettu tehdä. Näin velkaantunut kuvautuu vastuullisena toimijana. Tästä huolimatta viime kädessä lopputulos maksusopimusten ja veloista selviämisen kanssa on kiinni siitä, miten muut, velkaantuneesta ulkopuoliset toimijat sen mahdollistavat. Viestissä toistuu sana ”yrittää”. Kirjoittaja yrittää ottaa itseään niskasta kiinni ja yrittää sopia velkojien kanssa maksuista. Tämä luo kuvan siitä, ettei maksusopimusten saaminen ole itsestään selvää, jolloin selviytyminen ja tulevaisuus

siis kuvautuvat epävarmoina – toivoa ei ole täysin menetetty, mutta selviämiseen ei myöskään täysin luoteta, sillä selviämisen mahdollisuudet ovat riippuvaisia muiden päätöksistä – mikäli velkojat suostuvat maksusopimukseen, on vuoden loppuun asti selviäminen mahdollista.

Yksilön vastuu on havaittavissa viestistä. Viestissä kirjoitetaan, että puolisolle ei uskalleta kertoa enää tilanteesta, eli yksilö kantaa vastuuta omasta tilanteestaan, eikä tukeudu lähimmäisten tukeen. Toisaalta kertomatta jättämisen taustalla näyttää olevan häpeä ja pelko muiden suhtautumisesta, sillä kertomatta jättämistä perustellaan uskalluksen puutteella ja liian isoksi paisuneella tilanteella. Pelko muiden suhtautumisesta siis johtaa siis siihen, että yksilö ottaa yksin vastuun tilanteestaan. Samanlaisia ajatuksia ylivelkaantumisen häpeällisyydestä ja sen vuoksi siitä läheisille kertomatta jättämisestä nousu esiin jo aiemmin omassanikin tutkimuksessa ja lisäksi myös muussa ylivelkaantumista käsittelevässä tutkimuksessa (Peltola 2013, 97; Lehtinen & Peura-Kapanen & Rajas 2010, 63).

Subjektipositiot vastuun diskurssissa

Vastuun diskurssissa velkaantuneelle rakentuu *aktiivisen toimijan, oman elämän hallitsijan ja vastuunkantajan* subjektipositiot. Yksilön vastuuta painottavassa diskurssissa olennaista on näkemys velkaantuneen oman aktiivisen toiminnan ja selviytymisen tiiviistä yhteydestä eli velkaantuneelle rakennetaan viesteissä sellaista asemaa, jossa velkaantuneen itsensä katsotaan olevan avainasemassa velasta selviytymisen suhteen. Selviytyminen on mahdollista, kunhan velkaantunut tarttuu toimeen ja hoitaa asiansa kuntoon. Tätä aktiivisen toimijan positiota tulkitsen rakentavan pääosin muiden kuin itse velkaantuneiden. Aktiivisen positiota tarjoavaa puhetta edustavat muun muassa viestit, joissa ehdotetaan velkaantuneelle, miten toimia tilanteessa, esimerkkinä ilmaisut ”*ensin menet velkaneuvojan juttusille*” ja ”*sitten teet listan mitä pitää tehdä ja otat vaikka yhden asian hoidettavaksi per viikko*” ja ”*selvitä mahdollisuutesi sosiaaliseen luottoon! Olisiko mahdollista neuvotella tuo viimeinen lasku osamaksulla maksettavaksi*”. Aktiivisen toimijan positioon asettavissa puheissa näyttäytyy, korostunut yksilön vastuu ja vähentynyt hyvinvointiyhteiskunnan vastuu kansalaisten haastavien tilanteiden selvittämisestä (Juhila 2018, 222), vaikka joissain viesteissä kehoitetaan hakeutumaan myös palveluiden piiriin. Vastuunkantajan positio on pitkälti samankaltainen kuin aktiivisen toimijan positio, mutta tulkitsen

esimerkiksi viesteissä esiintyneet puheet velkojen kärsimisestä itse, jos velkaa ottaa, muodostavan vastuunkantajan positiota eli omista valinnoista on otettava vastuu ja tilanteesta selvittävä omin voimin.

Oman elämän hallitsijan positio liittyy läheisesti aktiivisen toimijan positioon, mutta olen nimennyt sen omaksi positiokseen. Oman elämän hallitsijan asemointia tapahtuu velkaantuneiden itse tuottamissa vastuuta rakentavissa puheissa (vrt. velkaantuneet vastuunottajina aladiskurssi), sillä ne rakensivat kuvaa siitä, että velkaantunut itse todella on se, joka hallitsee velkaa ja sitä, miten tilanne siitä selviytymisen suhteen etenee. Tulkitsen oman elämän hallitsijoiden positiossa olevan yhteneväisyyttä Römer-Paakkasen ja Pentikäisen (2003, 57) pärjääjiksi kategorisoitujen velkajärjestelystä karsiutuneiden velkaantuneiden kanssa. Pärjääjät kokevat pärjäävänsä pienillä tuloilla, heillä on jaksamista tukevia sosiaalisia suhteita, terveydentila koetaan tarpeeksi kohtuulliseksi ja usein heillä on myös työpaikka.

5.2 INSTITUTIONAALISEN VALLAN DISKURSSI

Toisen diskurssin olen nimennyt institutionaalisen vallan diskurssiksi. Tämän diskurssin sisällä esiintyy puhetta, jossa velkaantuneesta ulkopuoliset toimijat, kuten ulosotto, perintätoimisto ja velkaneuvonta muodostuvat ikään kuin valtaa käyttäviksi tahoiksi suhteessa selviytymiseen. Velkaantuneella rakentuu näille toimijoille alisteinen asema eli velkaantuneen oma toimijuus ei rakennu keskiöön suhteessa selviytymiseen, vaan selviytymisen tai selviämättömyyden kuvataan enemmän olevan kiinni ulkopuolisista toimijoista. Diskurssissa esiintyy esimerkiksi sellaista puhetta, jossa velkaantuneisiin kohdistuu erilaisia toimia ilman, että velkaantuneella on mahdollisuutta vaikuttaa asioihin. Toisaalta velkaantuneille rakentuu myös aktiivisen yrittäjän toimijuutta, sillä puheissa esitetään, että velkaantuneet yrittävät, mutta yritykset jäävät alisteiseksi velkojen vahvemmalle asemalle. Näin ollen velkaantunut asemoituu tässä diskurssissa usein uhriksi, jonka toimijuus selviytymisen suhteen on rajoittunutta.

Velkaantuneet objekteina

Diskurssin sisällä esiintyy puhetta, jossa velkaantuneet ovat toiminnan kohteina. Tässä aladiskurssissa esimerkiksi perintäfirmoja kuvataan ”*lypsylehmä-bisnekseksi*” ja ”*kylmäksi bisnekseksi*”. Jo tämänkaltaiset ilmaisut itsessään synnyttävät kuvaa velkojen valta-asemasta ja velallisten epäoikeudenmukaiseksi koetusta toiminnasta.

Vaihtoehdottomuusanasto tässä aladiskurssissa selviytymisestä puhumisen yhteydessä on yleistä. Seuraava aineistolainaus kuvaa tällaista puhetta, jossa selviytyminen näyttää mahdottomana johtuen velkojien toimista ja velkaantunut asettuu toiminnan kohteeksi sekä alistaiseen asemaan suhteessa velkojiin:

27.4.2018: Perintätoimistoista osa on kylmää bisnestä! Ehdotat laskuja yhteen ja tiettyä summaa, se ei käy. tai vähän pienempää summaa, sekään ei käy. sitten menee oikeuteen, ja kulut nousee. ne kyllä sun maksuvaraa, ja ei anna vaihtoehtoja, tienaavat miljoonia yritykselle vuodessa näin suomessa. entäs ne oikeuskulut 200 e per lasku joka tulee postissa, siinä sitten kissaa ja hiirtä leikkii moni ja yrittää epätoivoisesti saada sen 1 kk maksuaikaa. sitten ulosottomies kertoo yllättäen, että minimimaksu summa 600 e jotta lainat saa maksettua 3 vuodessa, tai irtaimisto ulosmitataan. Päätelmä MIHINKÄÄN ei voi luottaa ja ennakoida!!! omia maksujaa, ihmisiä viskotaan kuin palloja, ja hallitus ei tee mitään.

Aineistolainauksessa esitetään maksuista sopimisen olevan alun alkaenkin mahdotonta. Maksujen lisäajan saaminen kirjoitetaan epätoivoiseksi kissa ja hiiri –leikiksi. Tämä luo kuvaa siitä, että velkojat leikkivät velallisilla kuin kissa hiirellä. Tämä asettaa velkojat valtaa käyttävien asemaan ja velkojille muodostuu vallan käytön kohteen asema. Myös ilmaisu ”viskotaan kuin palloja” asettaa velkaantuneet objektin asemaan – velkaantuneita voi heitellä minne tahansa ja miten tahansa ilman, että velkaantuneilla itsellään on toimintamahdollisuuksia tilanteessa. Velkaantuneelle ei viestissä kirjoitu osallisuutta eikä mahdollisuutta sopia omien velkojensa hoidosta, vaikka sitä haluaisi. Viestistä löytyy myös useampia ääri-ilmaisuja, jotka tehostavat viestin vakuuttavuutta ja luovat kuvaa vaihtoehdottomuudesta. Viestissä kirjoitetaan esimerkiksi ”MIHINKÄÄN ei voi luottaa” sekä ”hallitus ei tee mitään”. Jälkimmäinen asettaa yhteiskunnan päättäjät passiiviseen rooliin – heillä olisi mahdollisuus puuttua viestissä kuvattuun toimintaan ja kohtuuttomuuteen, mutta eivät tee asialla mitään. Tämä hallitukselle asetettu passiivinen rooli myös osaltaan asettaa velkaantuneet vallankäytön kohteeksi, uhrin asemaan. Velkaantuneelle kuitenkin kirjoitetaan viestin alussa aktiivista toimijuutta maksusopimusten järjestämisen yrittämisen muodossa, mutta velkojien valta-asema asettaa velkaantuneet aktiivisesta toimijuudesta uhrin asemaan. Selviytymisen mahdottomuus ja tilanteen vaihtoehdottomuus siis rakentuvat tässä aineistoesimerkissä suhteessa velkojiin ja hallitukseen, jotka toiminnallaan tai toimimatta jättämisellään eivät luo mahdollisuuksia selviämislle.

Huomattavaa aineistolainauksessa ja sen kirjoitustavassa on myös se, että viestiä ei ole kirjoitettu yksikön ensimmäisestä persoonasta käsin, vaan se on ikään kuin kirjoitettu kirjoittajan ulkopuolelta, kuten yksikön toisessa ja kolmannessa persoonassa: ”*ehdotat laskuja*” ja ”*ne kyylää sun maksuvaraa*”. Tämä etäännyttää viestin sisältöä kirjoittajasta ja luo vaikutelman siitä, että viestin kirjoittaja toimii ikään kuin tiedon välittäjänä, jolloin viestin sisältö vaikuttaa todenmukaisemmalta. Myös konkreettisten lukujen esittäminen kulujen määristä ja maksuajoista lisää viestin vakuuttavuutta. Huomattavaa on myös se, että velkaantuneen omaa osallisuutta velan syntyyn ei nosteta esiin lainkaan, vaan puhe kohdistuu pelkästään muiden kohtuuttomaan toimintaan.

Edellä esitetystä aineistolainauskatkelmassa on saman henkistä puhetta kuin muutamissa aiemmissa tutkimuksissa velkajärjestelyistä karsiutuneista ja rauenneista velkajärjestelyistä. Eräässä tutkimuksessa eräs ylivelkaantunut haastateltava on kuvannut maksujen sopimisesta yrittämistä jatkuvaksi aneluksi herralta eli ulosottomieheltä (Iivari & Mälkiä 1999, 43) ja eräässä tutkimuksessa on noussut esiin velallisen kokemuksia itsemääräämisoikeuden puutteesta ja eräs haastateltava on kuvannut ”*muiden pompottelevan kuin palloa*” (Römer-Paakkanen & Pentikäinen 2003, 55). Aineistolainauksessa rakentuu samankaltainen kuva maksusopimusten anelusta ja ulosottomiehen päätösvallasta. Aineistolainauksessa mainitaan ihmisiä ”*viskottavan kuin palloja*” ja tämä on hyvin yhtenevää puhetta Römer-Paakkasen ja Pentikäisen (2003) tutkimuksesta saatujen tulosten kanssa.

Myös seuraavassa aineistokatkelmassa velkaantunut asettuu selkeästi toiminnan kohteeksi. Tässä viestissä puhe on sävyiltään vähemmän kriittistä kuin edellä esittämässäni aineistokatkelmassa:

4.11.2018: Kuinka vaikea ihmisen, joka on joskus tyrinyt raha-asiansa elämäntilanteen vuoksi on yrittää saada luottotietonsa takaisin. Olen ulosottoni maksanut, jonka jälkeen tehnyt sopimuksia perintätoimistoihin, joita maksellut joka kuukausi. - - Perjantaina taas vedettiin matto jalkojen alta, kun postilaatikkoon pärähti taas uudesta perintätoimistosta kirje, "maksu yli 800e 14 päivän sisällä tai viemme asian käräjille", vuoden 2014 lasku kerännyt kivasti korkoa. - - Tiedän, että omia ovat mokani, mutta tuntuu niin pahalta kun kaikkeni yritän, mutta aina matto viedään jalkojen alta. Pitäisi vähintään voittaa lotossa, jos meinaa joskus saada luottotietonsa takaisin.

Aineistolainauksessa kirjoitetaan vaikeudesta saada luottotiedot takaisin. Viestistä syntyy kuva, että selviämiselle on ikään kuin ollut olemassa edellytykset, sillä maksusopimusten tekeminen velkojien kanssa on ollut mahdollista. Viestissä kirjoitetaan, että maksut on maksettu ja maksusopimuksia on noudatettu säännöllisesti. Tällä kirjoittaja puolustautuu jo etukäteen esittämällä, että velkaantunut on toiminut tilanteessa oikealla ja hyväksyttävällä tavalla. Aktiivinen yritys selvittää veloista ei kuitenkaan tuota toivottua tulosta, sillä *”taas vedettiin matto jalkojen alta”* ja *”aina matto viedään jalkojen alta”*. Ilmaisuilla *”vedetään”* ja *”viedään”* luodaan kuvaa velkaantuneesta objektina eli velkaantunut asettuu toiminnan kohteeksi. Selviytymisen mahdollisuudet kuvautuvat näennäisiksi ja ikään kuin kiusan vuoksi viedään aina uudelleen pois sitten, kun velallinen on ollut pääsemässä jaloilleen.

Ääri-ilmaisun *”aina”* käyttö vahvistaa selviytymisen vaihtoehdottomuutta ja mahdottomuutta, koska yrityksistä huolimatta joka kerta käy näin. Velkaantumisesta selviytymisen edellytykseksi asetetaan vähintään lotossa voittaminen. Tämä viestii siitä, että selviytyminen edellyttäisi suurta rahasummaa ja toisaalta vertaus lottovoittoon luo myös kuvaa selviytymisen epätodennäköisyydestä, sillä lottovoiton epätodennäköisyys on yleisesti tunnistettava asia. Viestissä käytetään retorisenä keinona myös oletetulta vasta-argumentilta puolustautumista kirjoittamalla *”Tiedän, että omia ovat mokani, mutta...”*. Tässä omaa väitettä ja kertomusta puolustellaan myöntämällä oma osallisuus velkaantumiseen, jolloin suojaudutaan muiden mahdollisia syytöksiä vastaan jo etukäteen.

Edellä olevat aineistolainaukset rakensivat velkaantuneen objektin positiota velkaantumisen estymisen näkökulmasta. Objektin, toiminnan kohteen asemaa rakennetaan kuitenkin myös selviämisen mahdollisuuden näkökulmasta, joskin tällaisia viestejä esiintyy huomattavasti vähemmän. Tällöin velkaantuneen selviämistä eivät estä ulkopuoliset toimijat, vaan päinvastoin ulkopuoliset toimijat toimivat velkaantumisesta selviytymisen mahdollistajana. Velkaantuneen oma toimijuus suhteessa selviytymiseen jää kuitenkin yhtä lailla passiiviseksi:

”14.5.2016: Ja mikä jännitä. Tätä palstaa ei lue pankeissa työssäolevat tai päättäjät. Tätä lukee vain velkansa muilla maksattavat jotka sitten vielä neuvoo toisia, että kyllä te selviätte kun teette niinjanäin. Tottakai te selviätte kun teidät pelastetaan [velkajärjestelyllä, JT]...”

Yllä olevassa aineistolainauksessa on havaittavissa samankaltaista passiivimuodon käyttöä kuin aiemmissakin lainauksissa. Viestissä kirjoitetaan velkaantuneiden selviävän, koska heidät ”pelastetaan”. Velkaantuneet siis kategorisoidaan muiden pelastamiksi, jolloin luodaan kuva siitä, että velkaantuneiden oma toimijuus ja osallisuus selviämässä on olematonta, sillä viestin mukaan tosiasiallisesti selviämisen mahdollistavat velkaantuneesta ulkopuoliset henkilöt. Viestissä kyllä kirjoitetaan selvinneiden neuvovan velkaantuneita toimimaan tietyllä tavalla, joka osaltaan tuo toimijuutta esiin, mutta tulkitsen kuitenkin velkaantuneiden saavan viestissä passiivisen ja objektin position suhteessa selviämiseen juuri siksi, että viestissä puhutaan velkaantuneiden ”maksattavan velat muilla” eli velkaantuneet pelastetaan muiden toimesta.

Palvelujärjestelmän valta

Selviytymisen haastavuutta ja marginaaliseen asemaan asettumista selviytymisprosessissa tuotetaan myös suhteessa palvelujärjestelmään. Seuraavassa lainauksessa velkaneuvonta kuvautuu vallankäyttäjänä suhteessa velkaantuneeseen:

6.3.2012: olen todella niin ylivelkaantunut ettei raha riitä edes ruokaan Anna hyvä ystävä jotain tietoja, kun en saa mistään mitään olen käynyt velkaneuvojalla, hän oli ensimmäisellä kerralla hyvin asiallinen, mutta kun hän soitti, en voinut kysyä mitään vaan hän uhkaili heti ,myy asuntos jos kysyin jotain hän nappasi sie kuuntelet. laskin puhelimen pois, en tiedä sen jälkeen mitään. kyllä nyt tiedän mitä on nälkä.

Aineistolainauksessa kirjoitetaan velkaantumisen aiheuttaneen tilanteen, jossa rahat eivät riitä yhteen elämän perustarpeista eli ruokaan. Kirjoituksessa pyydetään apua keskusteluketjun aloittajalta, koska ”en saa mistään mitään”, vaikka apua on pyydetty. Ilmaisujen mistään ja mitään käyttäminen korostaa, että velkaantunut ei todella ole saanut minkäänlaista apua mistään paikasta ja luo kuvaa tilanteen mahdottomuudesta. Toisin sanoen näiden vahvojen ääri-ilmaisujen käyttö tekee väitteestä painokkaamman, toisin kuin jos kirjoitettaisiin pelkästään ”en saa apua”. Tällöin väite voitaisiin asettaa kiistanalaiseksi kyseenalaistamalla, onko kaikki mahdollinen apua haettu. Ilmaisulla ”mistään mitään” voidaan poistaa tämän kyseenalaistamisen mahdollisuus. Nämä ilmaisut rakentavat velkaneuvojalle vallankäyttäjän roolia ja velkaantuneelle tämän vallankäytön kohteen eli uhrin asemaa. Tässäkin velkaantuneelle rakentuu aluksi aktiivisempi rooli ja velkaantunut on omatoimisesti hakenut apua. Velkaantuneen avunpyyntöön vastataan kuitenkin uhkailulla ja ilmaisun uhkailu käyttö lisää

vaikutelmaa siitä, että velkaneuvojalla on käytettävissä olevaa valtaa. Vallankäytön seurauksena velkaantunut asettautuu uhrin asemaan. Uhrin asema rakentuu tulkintani mukaan juuri siitä, että apua ei saa sen hakemisesta huolimatta. Yllä olevassa aineistolainauksessa velkaneuvojan vallankäytön vuoksi velkaantunut kirjoittaa joutuneensa tilanteeseen, jota viestissä kuvataan absoluuttiseen köyhyyteen viittaavalla varattomuudella hankkia ruokaa. Velasta selviytyminen ei kuvaudu odotettavissa olevana tilana.

Seuraavissa lainauksissa palvelujärjestelmän kuvataan rakentuvan epätasa-arvoiseksi erilaisissa elämäntilanteissa oleville ihmisille:

17.11.2014: Niin ja entäs jos on työkyvytön, velkaa 80000e, mistään et saa apua, kun ei ole töissä :(Mitä tässä voi tehdä? Kerran ollut aikoinaan velkajärjestelyssä, joten sitä ei enää saa- kun on käsittäkseni kertaluontoinen apu. - -

13.1.2011: Vaihtoehdot: Taakuu-Säätiön takaus, järjestelylaina, sosiaalinen luotto, kirkon raha-avustus ja velkaneuvonta käyty läpi. Mistään ei todellista apua ole saanut.. - - Nyrkkisääntönä voisi pitää sitä, että jos olet esim. Sossun asiakas tai elät vain Kelan etuuksilla, niin olet luultavasti liian köyhä saadaksesi mitään apua Takuu-Säätiöltä, sosiaalisesta luototuksesta (jota ei ole joka paikassa edes tarjolla!), tai järjestelylainasta.

Aineistolainauksessa kirjoitetaan avunsaannin kertaluontoisuudesta. Työttömälle velkajärjestely on usein oleellisin keino selvitä. Velkaantunut, työtön ja jo kerran velkajärjestelyssä ollut asetetaan viestissä avun saamisen ulkopuolelle. Velkajärjestelyn kertaluontoisuus ja siihen uudelleen pääsemisen vaikeus on noussut esiin aiemmassakin kirjallisuudessa (Kangas 2011, 25.) Samalla myös työttömyys näyttäytyy esteenä avun saamiselle. Viestissä kirjoitetaan, että ”mistään et saa apua, kun ei ole töissä”. Tämä rakentaa kuvaa siitä, että työttömänä velkaantunut jää palvelujärjestelmän ulkopuolelle ja sen uhriksi. Myös toisessa aineistolainauksessa kuvataan, että vaihtoehdot ovat hyödynnettävissä vain riittävän varakkaille velkaantuneille, muutoin ei ”todellista apua” ei ole mahdollista saada. Viestissä siis tehdään eroa velkaantuneiden sisällä. Velkaantuneet eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan senkin sisältä on löydettävissä eri ryhmiä, tässä tapauksessa eroa tehdään työssäkäyvien ja työttömien velkaantuneiden välille. Kummassakin tilanteessa taloudellinen tilanne voi olla heikko, mutta työssäkäyvän ylivelkaantuneen selviytymisen mahdollisuudet kuvautuvat viestissä paremmaksi kuin työttömän ylivelkaantuneen. Viesti siis luo kuvaa siitä, että on olemassa paremmassa asemassa ja huonommassa asemassa olevia velkaantuneita.

”*Liian köyhät*” velkaantuneet määrittävät yhteiskunnan tukitoimien ulkopuolelle vahvemmin kuin säännöllisesti tienaavat velkaantuneet. Aineistolainauksissa ei suoraan kuvattu kenenkään yhteiskunnallisen toimijan vallankäyttöä, mutta tulkitsen nämä kuvaukset avun saamattomuudesta työttömänä tai liian köyhänä siitä huolimatta tähän diskurssiin sopiviksi. Se, millä kriteerein palveluita voi hyödyntää ja kuka niitä saa, on riippuvaista yhteiskunnan tasolla tehdyistä päätöksistä ja juuri tämän tulkitsen olevan tietynlaista vallankäyttöä, jonka uhreiksi aineiston viesteissä työttömät velkaantuneet kuvautuvat jäädessään avun ulkopuolelle.

Aiemminkin on todettu, että kaikilla ryhmillä ei ole itsestään selvää mahdollisuutta päästä osallisiksi hyvinvointivaltion tarjoamiin palveluihin, jolloin nämä ryhmät jäävät integraation tavoittelun osallisuuden ulkopuolelle. Kaikilla ei siis ole samanlaista mahdollisuutta ottaa osaa hyvinvointivaltion tarjoamaan tukeen. Tällaiseksi ryhmäksi on aiemmin nimetty muun muassa lainrikkojat, joiden kohdalla on ollut kyse keskustelusta oikeudesta yhteiseen hyvään. Lainrikkojien suhteen voidaan katsoa, että marginaalinen asema on seurausta heidän omasta toiminnasta. (Huttunen & Jokinen & Kulmala 2004, 14.)

Subjektipositiot institutionaalisen vallan diskurssissa

Institutionaalisen vallan diskurssi asettaa velkaantuneet *uhrin* ja *toiminnan kohteen subjektipositioon* ja *altavastajaan subjektipositioon*. Uhrin ja toiminnan kohteen positiossa velkaantuneen oma toimijuus kuvautuu alisteisena muille yhteiskunnan toimijoille. Velkaantuneen toimijuus kuvautuu rajoittuneena, sillä diskurssi rakentaa kuvaa siitä, että esimerkiksi palvelujärjestelmällä on valta valita, kuka saa apua ja kuka ei ja velkaantunut asemoituu uhriksi. Toiminnan kohteen positiossa velalliseen kohdistuu erilaisia toimia ilman, että velallisella on mahdollisuutta vaikuttaa tilanteeseen – asiat vain tapahtuvat ulkopuolisten tahojen tahdon mukaan. Tätä toiminnan kohteen positiota rakensivat erityisesti erilaiset passiivimuotoiset ilmaisut (viskotaan, pelastetaan ym.) Positioissa velkaantuneen toimijuus suhteessa velasta selviytymiseen rakentuu siis näennäiseksi. Puheissa työttömien velkaantuneiden huonommista selviytymismahdollisuuksista ja palveluiden saamisesta velkaantuneet, tai työttömät velkaantuneet, asettuivat tulkintani mukaan altavastajaan positioon, ja samalla myös osaltaan uhrin positioon. Altavastajaan positio rakentuu juuri työllisen ja

työttömän velkaantuneen välisistä eronteista, joita viesteissä tuotettiin. Työtön velallinen on siis altavastajan asemassa, kun kyseessä on velkaantumisesta selviytymiseen suunnattujen palvelujen saatavuus.

Uhrin asemaan asettautuminen ei ole mitenkään epätavanomainen ilmiö sosiaalityön näkökulmasta. Uhrin asemaa ja toimijuutta tuottaessa on tavanomaista, että uhrin asemaan asettautuva ikään kuin positioituu tiettyihin tapahtumiin ajautuneena ja syyttömänä, jolloin muille jää aktiivisemmän toimijan rooli. (Juhila 2006, 213–214.) Tämän tyyppistä objektina olemista ja asioiden velkaantuneen tahtomatta tapahtumista esiintyy tulkintani mukaan tässä diskurssissa.

5.3 TOIVOTTOMUUDEN DISKURSSI

Toivottomuuden diskurssissa esiintyy puhetta, jossa selviytyminen ja tulevaisuus näyttävät lähes täysin toivottomina. Tässä diskurssissa esiintyy sanastoa, joka korostaa selviämisen mahdottomuutta ja tulevaisuuden näköalattomuutta. Tätä ilmennetään esimerkiksi puheella siitä, että *”ei selvitä koskaan”* ja *”ei ole mahdollisuuksia”*. Samanlaista vaihtoehdottomuuteen viittaavaa sanastoa esiintyi myös institutionaalisen vallan diskurssissa, mutta puhetavoissa on kuitenkin erilaiset sävyt. Tässä diskurssissa toimintamahdollisuudet suhteessa selviämiseen eivät rakennu riippuvaiseksi muista toimijoista, kuten institutionaalisen vallan diskurssissa. Toivottomuusdiskurssissa sen sijaan itse velkaantumistilanne muodostuu tekijäksi, joka saa selviytymisen näyttämään toivottomana ja mahdottomana.

Toivottomuusdiskurssia yhdistää myös samankaltaisten toivottomuutta kuvastavien metaforien käyttö. *”En näe metsää puilta”* on hyvä esimerkki diskurssin sisällä esiintyvistä metaforista. Tässä diskurssissa esiintyy myös voimavarojen puutteeseen suuntaavaa puhetta. Voimavarattomuus ja hyvinvoinnin heikentyminen ovat yhteydessä tulevaisuuden toivottomuuteen suuntaavassa puhetavassa. Selviytymisessä haasteelliseksi tekijäksi muodostuvat henkinen jaksaminen ja sen romahtaminen sekä fyysisen terveyden pettäminen. Selviytymisen mahdollisuuden esteeksi asettuvat siis terveys ja psyykkiset tekijät. Institutionaalisen vallan diskurssissa selviytymisen mahdollisuudet olivat riippuvaisia muista toimijoista ja velkaantuneet olivat tavalla tai toisella velkojien, velkaneuvonnan ym. toiminnan kohteina ja uhreina. Toivottomuuden diskurssissa nämä eivät rakennu vahvoiksi toimijoiksi. Seuraavat aineistolainaukset

ilmentävät tulevaisuuden näköalattomuutta ja voimavarojen puutetta ja siihen liittyvää tuen tarvetta:

2.7.2011: Tilanteeni on vienyt henkisesti minut loppuun. Kaikenlainen myötäeläminen, auttaminen asioiden järjestelmissä olisi paikallaan. En näe enää metsää puilta.

2.8.2010: jos vielä olet halukas auttamaan kirjoita minulle. tilanteeni on toisi sekava ja paha ja ja mietin itsaria päivittäin kun en kestä enään tätä.

23.11.2011: Hei, löytyykö [kaupungin nimi poistettu, JT] lainasovittelijaa? Sellaista, joka neuvottelisi velkojien kanssa kun omat voimat eivät enää riitä.

Ensimmäisessä aineistolainauksessa kirjoitetaan tilanteen vieneen henkisesti loppuun. Tilanne eli velkaongelma näyttäytyy siis asiana, joka on niin voimakas, että velkaantunut ei pysty vastustamaan sen vaikutuksia. Velkaantuneen tilanne on asia, jota velkaantunut ei voi hallita. Toivottomuutta kuvastavissa puheissa käytetään metaforia, jotka vahvistavat viestin sanomaa tilanteen toivottomuudesta. Kaikissa aineistolainauksissa käytetään sanaa ”enää”. Tämä luo kuvaa siitä, että ylivelkaantumistilanne on pitkäkestoinen, voimavaroja vähitellen kuluttava prosessi, joka johtaa lopulta tilanteeseen, jossa voimavarat ovat kuluneet loppuun ja tulevaisuus näyttäytyy näköalattomana. Toisessa viestissä tämä on johtanut tilanteeseen, jossa velkaantunut kirjoittaa mieltivänsä päivittäin itsemurhaa, joka nähdään ainoana ulospääsynä tilanteesta. Toisaalta, itsemurhan tekeminen on tietysti aktiivisesta toimijuudesta lähtöistä, mutta tulkitsen viestin rakentavan kuitenkin kuvaa siitä, että toimijuus tai koetut toimintamahdollisuudet suhteessa selviytymiseen ovat tukahtuneet ja jääneet alisteiseksi velalle, joka kuvautuu voimakkaampana toimijana. Itsetuhoisuuden ja ylivelkaantumisen ja siihen liittyvän toivottomuuden välillä on todettu aiemminkin olevan yhteys (Meltzer & Bebbington & Brugha & Jenkins & McManus & Dennis 2011, 771) ja eräässä Hong Kongilaisia koskevassa tutkimuksessa on todettu, että kaikista vuoden aikana tehdyistä itsemurhista ylivelkaantuneiden osuus oli 24,5% (Ip & Law & Watson & Yang & Yip 2007, 2790). Viimeinen aineistolainaus luo kuvaa siitä, että apua ei ole haettu tilanteen alkumetreillä, vaan vasta, kun tilanne on edennyt jo pitkälle ja voimavarat ovat ehtyneet. On yleistä, että apua velkaneuvonnasta haetaan vasta siinä vaiheessa, kun omat kyvyt eivät enää riitä eikä velkojien kanssa ei pystytä saamaan aikaan sopimuksia maksuajoista (Valkama 2011, 7). Velkaongelmat ovat siis ehtineet kehittyä jo melko mittaviksi ja velkaantuneisuus on voinut kestää jopa

useita vuosia ennen, kuin velkaneuvontaan ollaan ensimmäistä kertaa yhteydessä (Järvelä & Raijas & Saastamoinen 2019, 35).

Seuraava aineistolainaus kuvastaa velkaantumistilanteen kokonaisvaltaista toivottomuutta ja selviytymisen näköalattomuutta:

13.5.2016: Nyt alkaa sitten olla kaikki mennyttä. Elämäni on ollut jyrkkää alamäkeä jo pari vuotta, mutta nyt on kaikki mennyttä. Ajoin itseni velkakierteeseen pikavipeillä ja se karkasi täysin käsistä. Velkaa on niin valtavasti, ettei siitä ole mitään mahdollisuutta päästä kuiville koskaan. - - Alkaa tuntua, että ainoa mahdollisuus nähdä valoa edessä on junarata ja lähestyvän junan valot. Olen täysin yksin ja kaiken menettänyt. Mistä tällaiseen tilanteeseen enää löytää voimaa jatkaa?

Aineistolainauksessa korostuu sanasto, jolla luodaan kuvaa tilanteen lopullisuudesta eikä tulevaisuudessa näy mahdollisuuksia selviämiselle. Viestissä käytetään ilmaisuja kuten *ei mitään mahdollisuutta, koskaan, ainoa mahdollisuus, kaiken menettänyt*. Nämä luovat kuvaa tilanteen lopullisuudesta ja selviytymisen totaalaisesta mahdottomuudesta. Elämän kuvataan olleen jo pidempään vaikeaa, mutta ”nyt” on viimeinenkin toivo mennyt. Lopussa esitettyyn kysymykseen on myös lisätty sana ”enää”. Ilman tätä lisäystä kysymys olisi toiveikkaampi ja sisältäisi oletuksen siitä, että jostain voisi olla mahdollista löytää voimaa. Enää sanan lisääminen tulkintani mukaan tekee kysymyksestä retorisemman ja kielteisemmän - tilanne on jo niin pitkälle edennyt, ettei voimaa ole enää mahdollista löytää. Myös tässä aineistolainauksessa esiintyy viittaus itsemurhan tekemiseen ainoana keinona selvitä velkaantumistilanteesta.

Seuraavassa aineistolainauksessa kirjoittaja kuvaa epätoivoiselta näyttävää tilannetta ja rakentaa kuvaa siitä, että velan maksun pakottavuudesta johtuen velkaantunut joutuu kärsimään muun muassa lääkkeettömyydestä ja siitä aiheutuvista kivuista:

18.2.2017: Hei olen keski ikäinen nainen ja olen velkaantunut pahasti noin 14000euroa minulla onmaksuja ulosotossa ja olen tehnyt maksusuunnitelman muutamiiin velkoihin, mutta niitä maksettuaani minulle ei jää rahaa elämiseen eikä lääkkeisiin. - - nyt olen joutunut jättämään niiden ostamisen minimiin sen seurauksen kivut pitävät öisin hereillä ja mielialan pohjalukemissa eikä ulos pääsyä näy. - -

Aineistolainauksessa velanmaksaminen kuvautuu tavoitteeksi, jonka kustannuksella oma hyvinvointi laiminlyödään jättämällä lääkkeet ostamatta. Viestissä kuvataan tehdyn maksusopimuksia ja niitä myös maksettavan, mutta rahat eivät tämän jälkeen riitä

pakollisiin lääkkeisiin. Veloista selviytyminen asettuu siis ensisijaiseksi suhteessa omaan hyvinvointiin ja samalla viesti rakentaa toivottomuutta suhteessa velasta selviämiseen, sillä ”ulos pääsyä ei näy”. Tilanteen toivottomuus rakentuu suuresta velasta, pienistä tuloista ja sairaudesta ja sen hoitamatta jättämisestä aiheutuneista seurauksista. Ilmaisuuksissa ”olen joutunut jättämään...” rakentaa tulkintani mukaan kuvaa siitä, että velka ikään kuin pakottaa toimimaan tietyllä tavalla eikä velkaantuneella ole muuta mahdollisuutta kuin taipua velan pakottavuuden alla. Velasta selviytymisen ensisijaiseksi asettaminen ja siitä johtuvan hyvinvoinnin laiminlyönti nousi esiin aiemmissakin tutkimuksissa (Hiilamo & Turunen 2014, 2; Lehtinen & Peura-Kapanen & Raijas 2010, 67).

Myös seuraava katkelma kuvastaa toivottomuutta ja voimavarojen kulumista ja oman toimijuuden tai toimintamahdollisuuksien asteittaisesta heikkenemisestä:

18.9.2010: ”- - Yritin noin vuoden verran sopia pikalainayritysten kanssa erilaisia maksujärjestelyjä, mutta sitten minun oli pakko luovuttaa ja antaa lainojen mennä ulosottoon. Tämä aika on ollut uskomattoman raskasta ja olen niin lamaantunut, että en osaa lähteä hakemaan apua. - -”

Velkaantunut on aluksi ollut aktiivinen toimija ja yrittänyt selviytyä, kunnes velkojen määrä on muuttunut hallitsemattomaksi ja velkaantuneen on ollut ”pakko luovuttaa”. Velan toimijuus on muuttunut voimakkaammaksi kuin velkaantuneen toimijuuden mahdollisuudet. Viestissä kirjoitetaan, että velkaantunut on niin ”lamaantunut”, että ei osaa lähteä hakemaan apua. Tämä rakentaa selkeästi tulkintani mukaan kuvaa velkaantuneen toimijuudesta, joka on rajoittunutta ja jonka velkatilanne on tukahduttanut. Velan tukahduttaman positiossa velkatilanne siis näyttäytyy toimijana, joka nitistää velkaantuneen omaa toimijuutta kuluttamalla henkistä hyvinvointi ja vähitellen tukahduttamalla toimijuutta suhteessa selviytymiseen. Lamaantuminen, joka usein aiheutuu esimerkiksi tilanteen häpeällisyydestä, on tavanomaista pitkälle edenneessä ylivelkaantumistilanteessa (Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016, 11, 48).

Lähes täydellisen toivottomuuden kuvaukset ovat tässä diskurssissa selkeästi korostuneita, mutta jokunen viesti nostaa esiin myös pieniä toivon pilkahduksia toivottomuuden keskellä:

16.11.2017: - - *Ahdistaa, vituttaa ja masentaa. velat on ulosotossa ja lyhenee pienin erin. Elämästä puuttuu värit, en saa elämäniloa enää mistään ja tytön takia jaksan vielä kamppailla eteenpäin.*

Myös tässä aineistolainauksessa esiintyy toivottomuuteen viittaavia ilmaisuja ”elämänilon” menettämisestä ja ”elämästä puuttuvista väreistä” sekä kuvauksia henkisen hyvinvoinnin heikentymisestä, joka on seurausta hitaasti lyhenevistä veloista. Viesti alkaa toivottomuutta kuvastavilla ilmaisuilla, mutta viestin lopussa oman lapsen kuvataan olevan syy, jonka takia kirjoittaja jaksaa vielä ”kamppailla eteenpäin”. Velkaantumisen selviytymisen kuvaaminen kamppailuna luo kuvaa velkaantumisen selviytymisestä jatkuvana taisteluna, pitkäkestoisena ja vaikeana prosessina. Tilanne aineistolainauksessa ei siis kuvaudu aivan yhtä toivottomana kuin aiemmissa lainauksissa, sillä jokin eteenpäin kantava voima on vielä löydettävissä. Viesti rakentaa kuitenkin kuvan siitä, että ilman lasta tilanne olisi toinen. Lainauksessa lapsi kuvataan eteenpäin vievänä voimana ja tällaista puhetta lapsesta jaksamista ylläpitävänä voimana vaikeassa velkatilanteessa on nostettu esiin myös aikaisemmassa tutkimuksessa (Lehtinen & Peura-Kapanen & Rajas 2010, 65–66). Aineistolainauksen maininta velkojen hitaasta lyhenemisestä vastaa myös aiempaa tutkimusta, jossa myös on todettu velkojen korkeista koroista johtuvan hitaan lyhenemisen yhteys toivottomuuteen (Näkki 2006, 112–113).

Subjektipositiot toivottomuuden diskurssissa

Toivottomuuden diskurssissa velkaantunut asemoituu subjektipositioon, jonka olen nimennyt *velan tukahduttaman toimijan positioksi*. Tarkoitan tällä sitä, että velkataakka on vähitellen syönyt velkaantuneen toimintamahdollisuuksia ja kuluttanut henkisiä voimavaroja, jonka johdosta toimijuus näyttäytyy rajoittuneena ja velasta selviämisen mahdollisuudet rajalliselta. Myös institutionaalisen vallan diskurssissa selviämisen mahdollisuudet näyttivät pääosin rajoittuneilta, mutta rajoittajina tekijöinä olivat muut toimijat, jotka asettivat velkaantuneita uhrin ja toiminnan kohteen asemaan, kun taas toivottomuuden diskurssissa itse velka kuvautuu voimakkaaksi toimijaksi ja velkaantuneen toimijuutta rajoittavaksi ja kuluttavaksi. Näen velan tukahduttaman toimijan positiossa jonkin verran yhteneväisyyksiä Römer-Paakkasen ja Pentikäisen (2003) tutkimuksen *kuilun partaalla* olevista velkaantuneista, joiden tilannetta kuvasi ahdistus ja joissain tapauksissa itsetuhoisuus, heikot tulevaisuuden näkymät ja heikot

sosiaaliset suhteet. Tulkitsen kuvaukset toivottomuudesta, ahdistuneisuudesta ja tilanteen näköalattomuudesta niin, että velka aiheuttaa edellä mainitut ja siitä johtuen velkaantuneiden toimijuus on lannistunut. Toimijuuden rajoittuneisuus ja tukahtuneisuus kietoutuvat tässä positiossa henkisiin tekijöihin.

Osaltaan tämä diskurssi rakentaa velkaantuneelle myös tuen tarvitsijan position. Tulkitsen tämän näkyvän juuri siinä, että velkaantuneet kirjoittavat palstalle ja kysyvät neuvoa miten tilanteessa voisi toimia. Tuen tarvitsijan positiota rakentavat muun muassa suorat ilmaisut tuen tarpeesta, kuten: *”kaikenlainen myötäeläminen, auttaminen asioiden järjestelyssä olisi paikallaan”*. Kirjoituksissa esiintyy myös muille osoitettuja kysymyksiä, kuten: *”Miten sinä jaksoit kantaa taakkasi ja tietävätkö kaikki läheisesi asiasta?”*. Näiden kautta velkaantunut asettuu asemaan, jossa tuen tarve tilanteesta selviytymiseksi tulee näkyväksi. Vertaistukea tilanteessa haetaan siis muilta keskustelupalstalle kirjoittavilta toisilta velkaantuneilta. Voi siis tulkita, että palsta toimii eräänlaisena vertaisryhmän muotona, josta haetaan vastavuoroisuutta toisilta velkaantuneilta selviytymisen tueksi (vrt. Juhila 2006, 131).

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä luvussa käsittelen tutkimukseni tulosten johtopäätöksiä ja pohdintaa. Aloitan luvun 6.1. lyhyellä yhteenvedolla tutkimukseni tuloksista ja sen jälkeen pohdin laajemmin ylivelkaantumiseen liittyviä kysymyksiä yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Tämän jälkeen luvussa 6.2. esitän tutkimukseni reflektion eli pohdin tutkimuksen onnistumista ja luotettavuutta sekä lisäksi esitän mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

6.1 NÄKÖKULMIA YLIVELKAANTUMISESTA SELVIYTYMISEEN JA ENNALTAEHKÄISYYN

Olen tutkimuksessani tarkastellut, millaisia diskursseja velkaantumisesta selviytymisestä on paikannettavissa suomi24 –keskustelupalstalta eli millaista puhetta selviytymisestä tuotetaan ja millaisia subjektipositioita velkaantuneille viesteissä rakentuu suhteessa selviytymiseen. Olen nostanut aineistosta esiin vastuun diskurssin, institutionaalisen vallan diskurssin ja toivottomuuden diskurssin. Näiden diskurssien sisällä velkaantuneet saavat erilaisia subjektipositioita ja velkaantuneiden toimintamahdollisuudet näyttäytyvät vaihtelevina. Lyhyesti voi todeta, että vastuun diskurssissa selviytymisen avaimeksi kuvautuu velkaantuneen omat aktiiviset toimet tilanteesta selviytymiseksi. Institutionaalisen vallan diskurssissa velkaantuneen oma toimijuus jää alisteiseksi muille yhteiskunnallisille toimijoille eli selviytyminen on riippuvaista näiden toimijoiden toimista. Toivottomuuden diskurssissa velka itsessään kuvautuu velkaantuneen toimijuutta heikentäväksi ja voimavaroja kuluttavaksi, jonka johdosta selviytyminen näyttäytyy mahdottomalta. Vastuun diskurssi tuotti selviytymisen mahdollisena asiana, institutionaalisen vallan diskurssissa selviytyminen näyttäytyi pääosin haastavana ja toivottomuuden diskurssissa selviytyminen rakentui mahdottoman oloiseksi asiaksi.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että ylivelkaantumisesta selviytyminen on monitahoinen ilmiö. Selviytymistä tukeviksi tekijöiksi paikantuivat vertaistuki, sosiaaliset suhteet, jos niitä on ja niitä hyödyntää, velkaneuvonnasta saatu apu ja onnistuneesti tehdyksi saadut maksusopimukset. Kuitenkin velkaantuneiden tuottamaa puhetta sävytti useissa viesteissä tilanteen haasteellisuus, toivottomuuden ja epävarmuuden kuvaukset. Selviämisen mahdottomuus kietoutui viesteissä puheeseen perintätoimistojen epäoikeudenmukaisesta kohtelusta ja valta-asemasta suhteessa

velalliseen sekä työttömänä avun saamisen vaikeuteen. Mahdottomuus kietoutui myös itse velkaan, joka muodostui niin voimakkaaksi toimijaksi, että se vähitellen on kuluttanut velkaantuneen voimavaroja, aiheuttanut häpeän tunteita ja kuluttanut myös fyysistä terveyttä niin, että tilanne kuvautuu näköalattomana loppuun kuluneiden voimavarojen rajoittaessa toimintamahdollisuuksia. Velkaantumisesta selviytymiseen suuntaavaa puhetta tuottivat pääasiassa vain jo velasta selvinneet kirjoittajat, kirjoitushetkellä velkaantuneet kirjoittajat tuottivat tällaista puhetta vain muutamassa viestissä. Ylivelkaantumista kirjoitushetkellä kokeneet eivät siis pääosin nähneet selviämisen mahdollisuuksia kovin vahvoina. Tulosten perusteella ylivelkaantumisesta selviytyminen näyttäytyy vahvasti tavoiteltavana asiana, sillä aineistossa ei esiinny puhetta, jossa ylivelkaantumistilanne määriteltäisiin tilaksi, jonka kanssa on helppo elää ja joka ei vaikuta elämään.

Sosiaalityö osana ylivelkaantumisesta selviytymisestä ei juuri nouse tuloksista esiin. Sosiaalityö ilmenee vain muutamassa viestissä mainintana siitä, että ”sossusta” saa puuttuvat rahat, viitaten todennäköisesti toimeentulotukeen. Muutoin sosiaalityö ei näy aineistossa, kuten ei myöskään esimerkiksi sosiaalityön ja velkaneuvonnan välinen yhteistyö tai muidenkaan toimijoiden välinen yhteistyö. Jos aineistossa puhutaan palveluihin hakeutumisesta, eritellään joka palvelulle tietty asia, jota se tarjoaa. Palvelujärjestelmä kuvautuu myös tämän tutkimuksen perusteella monipaikkaisena (ks. Juhila 2018) ja melko pirstaleisena (Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016). Velkaneuvonta nousee eniten esiin puhuttaessa ammattilaisavusta selviytymisen tukena. Avunhakuun kehottavat viestit painottuvat siis taloudellisten asioiden hoitoon, näkökulma on harvoin psyykkisen tuen hakemisessa. Voi pohtia, johtuuko tämä esimerkiksi ylivelkaantumiseen liittyvästä häpeästä, joka estää hakeutumasta avun piiriin tai siitä, että ylivelkaantunut ei osaa hakeutua tarvittavan avun piiriin eikä muutkaan velkaantunutta neuvovat osaa joko ohjata sopivien palveluiden piiriin tai tiedosta velkaantumisen vaikutuksia? Osaamattomuus oikean avun löytämisen suhteen on osa monipaikkaisen palvelujärjestelmämme haasteita (Juhila 2018, 168–170).

Tulosten pohjalta koen tärkeäksi pohtia, mitä ylivelkaantumisesta selviytymisen tai sen ennaltaehkäisemisen edistämiseksi voitaisiin tehdä. Talousosaamisen puute on yksi tekijä, joka edesauttaa ylivelkaantumista ja talousosaamista pidetäänkin osa-alueena, jota tulisi vahvistaa ja taloudenhallintaan liittyvistä asioista, kuten siitä, mitä ulosotto

todella tarkoittaa ja miten muuttuvat elämäntilanteet voivat vaikuttaa taloudelliseen tilanteeseen, pitäisi puhua enemmän. (Järvelä & Raijas & Saastamoinen 2019, 43–44.) Näen, että talousosaamisen vahvistaminen on sellainen asia, jonka parissa sosiaalityössäkin on hyvä mahdollisuus työskennellä. Osaltaan tämän kaltainen työskentely paikantuu taloussosiaalityön alaan (ks. Viitasalo 2018). Työ voi olla yksilötason työskentelyä, jossa keskeistä on asiakkaan ohjaus tukien hakemisessa, asiakkaan kanssa tehtävä psykososiaalinen työskentely ja neuvonta talouden suhteen (Viitasalo 2018, 103; Sherraden & Birkenmaier & McCledon & Rochelle 2017, 132). Yksilötason työn lisäksi taloussosiaalityössä olennaista on kuitenkin myös kasvattaa taloudellisen toimintakyvyyden mahdollisuuksia lisäksi myös yhteiskunnan tasolla eli sosiaalityössä on tärkeää ja hyvä mahdollisuus ottaa osaa myös palveluiden kehittämistyöhön eri yhteiskunnan tasoilla (Viitasalo 2018, 104). Sosiaalityö ei kuitenkaan ole ainoa taho, joka voi tai jonka tehtävä on helpottaa ylivelkaantumistilanteita tai niiden syntymistä. Talousosaaminen tulee esille myös muun muassa koulusta puhuttaessa. Esimerkiksi vuoden 2018 ”Kun koulu loppuu – nuorten tulevaisuusraportti” nostaa esiin sen, että koululaiset (yläkouluikäiset, lukiolaiset ja ammattiin opiskelevat) kokevat koulussa opetettavan talousosaamista kohtalaisesti tai välttävästi, kun asteikko on kiitettävä, hyvin, kohtalaisesti, välttävästi. (kunkoululoppuu.fi.) Onkin siis pohtimisen arvoinen asia, millainen rooli koululla voisi olla ylivelkaantumisen ehkäisemisessä talouteen liittyvien tietojen ja taitojen opettamista kehittämällä.

Ylivelkaantumiseen liittyvät kysymykset eivät kuitenkaan ole vain talousosaamiseen liittyviä kysymyksiä, vaan ylivelkaantuminen on laajasti yhteiskunnallinen aihe. Tutkimusta taustoittavassa osassa todettiin ylivelkaantumisen aiheuttavan myös yhteiskunnalle taloudellisia seurauksia, esimerkiksi ylivelkaantuneiden mahdollisten mielenterveysongelmien hoitamisen muodossa (Poppe 2008, 50). Näin ollen ylivelkaantuminen ei ole ainoastaan yksilöä koskettava ongelma. Velkaantumista enemmänkin tutkinut sosiaalipolitiikan professori Heikki Hiilamo toteaa kirjoittamassaan kolumnissaan ”Ylivelkaantuminen on suurempi synty kuin köyhyys” (2018) ylivelkaantuneiden olevan muita useammin sairaita ja taipuvaisempia jäämään työkyvyttömyyseläkkeelle. Tämä luonnollisesti on myös yhteiskunnan näkökulmasta ei toivottua, sillä se lisää yhteiskunnan kuluja ja toisaalta vähentää yhteiskunnan saamia tuloja työelämästä poisolevien henkilöiden kautta. Hiilamo toteaa, että

ylivelkaantumista onkin yritetty vähentää eri tavoin (ks. myös Majamaa 2018), mutta maksuhäiriöiden määrät ovat kuitenkin nousseet edelleen näistä yrityksistä huolimatta. Hiilamo pohtii kolumnissaan, onko ylivelkaantumisessa ja erityisesti maksuhäiriöissä kuitenkin lopulta kyse ongelmasta, jonka yhteiskunta on itse kehittänyt? Tällä Hiilamo kyseenalaistaa sitä, onko ylipäättään kohtuullista saada useamman vuoden maksuhäiriömerkintä siitä, että pienikin lasku jää maksamatta ja sitä, että merkinnät pysyvät velan maksamisesta huolimatta ja näin jäävät vaikeuttamaan elämää vielä maksusuorituksen jälkeenkin.

Näen juuri tällaisen yhteiskunnan rakenteista käsin lähtevän pohdinnan olevan hyvin olennaista ei vain maksuhäiriöitä pohdittaessa vaan ylipäättään ylivelkaantumista pohdittaessa. Usein ylivelkaantumista lähestytään hyvin paljon yksilönäkökulmasta – puhutaan yksilön työttömäksi jäämisestä, yksilön äkillisestä elämänmuutoksesta kuten sairastumisesta, yksilön pienituloisuudesta, yksilön mielenterveysongelmista. Tärkeää olisi pohtia osaltaan myös yksilönäkökulman lisäksi sitä, miten yhteiskunnan rakenteet vaikuttavat näihin asioihin? Mahdollistaako yhteiskunta riittävän hyvin työllistymisen, millainen vaikutus määräaikaikaisilla, vaihtuvilla ja epävarmuutta aiheuttavilla työsuhteilla on talouteen ja mahdolliseen lainan ottoon, onko työstä saatu palkka tai perustuvana saadut etuudet riittäviä elinkustannuksiin nähden? Nämä ovat vain esimerkkikysymyksiä ja vastaavanlaista pohdintaa voisi tehdä monesta eri näkökulmasta. Nykypäivänä erilaisten luottojen ja lainan otto sekä osamaksujen käyttäminen tuntuvat olevan hyvin tavanomaisia ja kiinteä osa yhteiskuntaa ja siinä elämistä. Velkaantuminen tuntuu siis olevan melko normaali osa ihmisen elämää ja juuri siksi onkin oleellista pohtia sen yhteyttä ylivelkaantumiseen ja miten sitä voitaisiin ehkäistä.

Ajattelen, että yksi tärkeä, ja suhteellisen helposti toteuttavissa oleva keino yrittää ehkäistä ylivelkaantumista on juuri tietoisuuden lisääminen, josta jo talousosaamisen kautta puhuin. Koen, että tämän lisäksi ylivelkaantumisesta on myös tärkeää käydä julkista keskustelua. Kuten olen tutkimukseni yhteydessä monesti esittänyt ja kuten tuloksistanikin käy ilmi, ylivelkaantuminen aiheuttaa usein paljon häpeän tunteita eikä siitä uskalleta kertoa esimerkiksi läheisille ja apua haetaan usein vasta niin sanotusti pakon edessä, kun kaikki omat keinot on kokeiltu loppuun. Uskon, että julkisen keskustelun lisääntyminen vielä entisestään voisi vähentää velkaantumiseen liittyvää

häpeää. Tämä toki edellyttää sellaista keskustelua, joka ei ole sävyiltään ylivelkaantumista syyllistävää. Uskon, että julkinen keskustelu voisi osaltaan lisätä tietoa ylivelkaantumisen riskitekijöistä ja siitä, miten tilanteesta voisi parhaiten selvittää, jos ylivelkaantuminen on ehtinyt jo tapahtua. Velkaantumiseen liittyvän häpeän väheneminen ja tilanteen nopeampi tunnistaminen ja hyväksyminen voisivat edesauttaa sitä, että avun hakeminen tuntuu helpommalta ja hyväksyttävämmältä ja että avun hakeminen tapahtuisi oikea-aikaisesti eikä vasta sitten, kun tilanne velkojen on ehtinyt kehittyä hyvin vaikeasti hallittavaksi. Tietoisuuden lisääntyminen ylivelkaantumisesta on uskoakseni tärkeää myös ylivelkaantumista kohdanneiden tai mahdollisessa ylivelkaantumisriskissä olevien henkilöiden kanssa työskenteleville. Tällöin eri alojen työntekijöiden voisi olla helpompi osata tarjota oikea-aikaista ja oikeanlaista apua.

Ennen kaikkea koen tutkimukseni tulosten perusteella, että näkökulma ylivelkaantumisesta on tärkeää keskittää selviytymisestä ennaltaehkäisyyn. Tarve ylivelkaantumisen ennaltaehkäisylle ei ole uusi, vaan se on noussut esiin aiemmassakin tutkimuksessa (esim. Järvelä & Raijas & Saastamoinen 2019; Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016). Myös esimerkiksi Järvelän ym. selvityksessä on todettu, ennaltaehkäisy ei ole oleellista vain yksilötasolla. Heidän mukaansa ylivelkaantumiseen liittyvät ongelmat ovat yhteydessä myös yhteiskuntaan ja esimerkiksi pikavippifirmojen tapaan markkinoida pikavippejä helppona rahana. Huolta on noussut myös velkaantuneiden parissa työskentelevillä siitä, että yhteiskunnan palvelut eivät riittävän hyvin kohtaa ylivelkaantuneita. (Järvelä & Raijas & Saastamoinen 2019, 45.) Voisi siis todeta, että ylivelkaantumisesta selviytyminen ja ennen kaikkea ylivelkaantumisen ennaltaehkäiseminen ei ole vain yksilöön suuntautuvaa työskentelyä, vaan tilanteen edistämiseksi on tärkeää työskennellä myös niiden rakenteiden parissa, jotka edesauttavat ylivelkaantumisen syntymistä ja toisaalta myös kehittää jo olemassa olevia palveluita kohtaamaan paremmin ylivelkaantumiseen liittyviä kysymyksiä.

6.2 TUTKIMUKSEN REFLEKTIO JA JATKOTUTKIMUSAIHEET

Tärkeä huomio tutkimusta ja sen tuloksia pohdittaessa on huomioida se, että tutkimukseni on tuottanut tietoa ylivelkaantumisesta ja siitä selviytymisestä yhden rajatun aineiston näkökulmasta, jolloin tuloksia ei luonnollisesti voi yhdistää koskemaan kaikkia ylivelkaantuneita. Myös minä tutkijana tulkiten aineistoa tietyllä

tavalla ja joku toinen olisi voinut tulkita puhetta eri tavalla. Tutkimukseni aineiston pohjalta muodostuu kuitenkin paljon myös samankaltaisuuksia aiempien tutkimusten kanssa, joten tulokseni osaltaan myös vastaavat yleistä kuvaa ylivelkaantumisesta. Päädyin tutkimukseni pohdinnassa siihen, että selviytymistä tärkeämpää on pohtia sitä, miten ylivelkaantumista voidaan ennaltaehkäistä ja tämä on todettu jo useammassa aiemmissakin tutkimuksissa.

Toteutin tutkimukseni diskurssianalyysin keinoin. Koen, että diskurssianalyysin valinta analyysimenetelmäksi oli osuva tutkimukseni aineiston kannalta. Kuitenkin diskurssianalyysiin menetelmänä sisään pääseminen oli itselleni tutkijana yllättävän haastava ja pitkäkestoinen prosessi, mutta koen analyysimenetelmän valinnan jälkepäin hyväksi. Diskurssianalyysin keskittyessä puheeseen, kieleen ja sanoihin ja siihen, mitä nämä tuottavat ja mitä näillä tehdään, oli diskurssianalyysi varsin soveltuva valinta, kun analyysin kohteena oli internetaineiston, jossa kieli on hyvinkin keskeisessä osassa.

Vaikka internetin keskustelupalstalta kerätty aineisto oli kielellisesti kiinnostava, on tällaisessa aineistossa aina myös omat haastavuutensa. Koin luonnollisen aineiston käytön jonkin verran haastavaksi siltä kannalta, että kirjoitettuja viestejä ei ole tuotettu vastaamaan tutkimuskysymyksiin, jolloin tutkimuskysymyksiin vastaavan sisällön tunnistamisen kanssa on tehtävä enemmän töitä. Toisaalta luonnollisesti tuotettu aineisto aiheuttaa myös sen, että tarkentavia kysymyksiä ei voinut esittää, jolloin jotkin aineiston kohdat ja niiden tarkoitus jäivät epäselviksi. Samaan aikaan tämä mahdollistaa myös sen, että olen tutkijana mahdollisesti saattanut tulkita viestien puhetta eri tavoin, kuin se on tarkoitettu. Toisaalta taas tutkimuksen aineisto oli varsin rikasta ja esimerkiksi haastattelun keinoin tuotettu puhe olisi voinut olla hyvin erilaista. Ylivelkaantuminen vaikuttaa edelleen olevan arka ja vaikea aihe ja keskustelupalstalle nimimerkin takaa kirjoitetut viestit voivat tästä johtuen olla sisällöltään avoimempia ja rikkaampia kuin muulla tavoin kerätty aineisto olisi ollut.

Ylivelkaantumista on tutkittu melko vähän sosiaalityön tieteenalalla ja koin tutkimuksen tekemisen myös siksi mielekkääksi ja sain sitä kautta uusia näkökulmia ylivelkaantumiseen. Pro gradu –tasoisia tutkimuksia on tehty muun muassa liittyen

nuorten ylivelkaantumiseen, velkaantumiseen seurauksiin ja kokemuksiin. Selviytymisnäkökulma on vähäinen, joskin selviytyminen linkittyy usein myös osaksi seurauksia. Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta toteutettua tutkimusta ylivelkaantumiseen liittyen on haastavaa löytää. Olisi tärkeää tutkia esimerkiksi sitä, miten ylivelkaantuminen näkyy sosiaalityön asiakkuuksissa ja miten sosiaalityössä osataan tunnistaa ylivelkaantumisen riskejä, ennaltaehkäistä sitä ja tarvittaessa puuttua tilanteeseen. Osaltaan tämä linkittyy myös aiemmin esiin nostamaani taloussosiaalityön tutkimukseen, jossa olennaista on taloudellisen toimintakyvyn mahdollistaminen. Myös sosiaalitoimen ja velkaneuvonnan – ja miksei muidenkin velkaantuneiden kanssa työskentelevien tahojen – välisen yhteistyön on kuvattu olevan ontuvaa (Aalto & Järvinen & Lehtinen & Peura-Kapanen 2016) ja näin ollen yhteistyön laatuun ja kehittämismahdollisuuksiin paikantuva tutkimus on yksi oleellinen jatkotutkimuksen aihe.

Yhtenä tärkeänä tutkimuskohteena pidän myös tapauksia, joissa vanhemmat ovat velkaannuttaneet oman lapsensa. Alun perin tarkoitukseni oli tutkia kyseistä aihetta, mutta haastatteluaineiston kerääminen aiheista osoittautui haastavaksi, enkä onnistunut löytämään aiheesta myöskään luonnollista aineistoa. Aihetta on tutkittu Suomessa vähän, ainoa tutkimus jonka aiheesta löysin, on Pauliina Pitkjärven vuonna 2017 Lapin yliopistosta valmistunut pro gradu –tutkimus ”Vanhempiensa velkaannuttamat”, jossa tutkittiin vanhempien velkaannuttamien itsenäistyvien nuorten toimijuutta ja kokemuksia velkaantumisesta. Myös Pitkjärvi kertoo tutkimuksessaan, että aineiston kerääminen oli haastavaa ja vei kokonaisuudessaan aikaa lähes vuoden. Aiheesta on siis ilmeisen haastavaa saada aineistoa, mutta ilmiö on kuitenkin olemassa ja näin ollen lisätutkimus aiheesta olisi oleellista.

LÄHTEET

Aalto, Kristiina & Järvinen, Raija & Lehtinen, Anna-Riitta & Peura-Kapanen, Liisa (2016) Ylivelkaantumisen ehkäisy ja hoidon tehostaminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 26/2016.

Asiakastieto Oy (2019) Yli 380 000 suomalaisella maksuhäiriö – kasvu ei taitu ilman nopeaa positiivisen tiedon hyödyntämistä. [online]
<https://www.asiakastieto.fi/web/fi/asiakastieto-media/uutiset/yli-380-000-suomalaisella-maksuhairio-kasvu-ei-taitu-ilman-nopeaa-positiivisen-tiedon-hyodyntamista.html>

Luettu 9.9.2019

Blomgren, Jenni & Hiilamo, Heikki & Maunula, Nico (2014) Sairastuttaako velka? 15 vuoden seurantatutkimus pitkäaikaisesti ylivelkaantuneista. Yhteiskuntapolitiikka 79 vol. 3, 245–263

Disney, Richard & Bridges, Sarah & Gathergood, John (2008) Drivers of Overindebtedness. Report to the Department for Business, Enterprise and Regulatory Reform. Saatavilla:

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.514.9586&rep=rep1&type=pdf> Luettu 23.4.2019

Fairclough, Norman (2003) Analysing discourse. Textual analysis for social research. Lontoo: Routledge

Gorodzeisky, Anastasia & Krumer-Nevo, Michal & Saar-Heiman, Yuval (2017) Debt, poverty and financial exclusion. Journal of Social Work Vol 17 (5), 511–530

Hakala, Salli & Vesa, Juho (2013) Verkkokeskustelut ja sisällön erittely. Teoksessa: Laaksonen, Salla-Maaria & Matikainen, Janne & Tikka, Minttu (toim.) Otteita Verkosta – Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino, 216–244

Haas, Oliver (2006) Overindebtedness in Germany. Working Paper 44. Social Finance Programme. International Labour Organisation, Geneva.

Hallituksen esitys sosiaalihuoltolaiksi 164/2014 vp. Saatavilla:

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_164+2014.pdf

Luettu 1.4.2019

Hannikainen-Ingman, Katri & Kuivalainen, Susan & Sallilla, Seppo (2013) Toimeentulotuen asiakkaiden elinolot ja hyvinvointi. Teoksessa: Kuivalainen, Susan (toim.) Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos raportti 9/2013. Tampere: Juvenes Print, 81–114

Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakes, tutkimuksia 123. Helsinki: Stakes

Henttonen, Elina (2008) Usein kysyttyjä kysymyksiä laadullisesta tutkimuksesta.

Hiilamo, Heikki (6.6.2018) Ylivelkaantuminen on suurempi synty kuin köyhyys. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-10238366> luettu 13.12.2019

Hiilamo, Heikki & Turunen, Elina (2014) Health effects of indebtedness: a systematic review. BMC Public Health 2014 vol. 14, 489. Saatavilla:

<https://bmcpublihealth.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/1471-2458-14-489> Luettu 2.3.2019

Huttunen, Laura & Jokinen, Arja & Kulmala, Anna (2004) Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa: Huttunen, Laura & Jokinen, Arja & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 9–19

Iivari, Juhani (2001) Ylivelkaantumisen ongelmaan uusia ratkaisuja. Yhteiskuntapolitiikka 66 vol. 6.

Iivari, Juhani & Mälkiä, Sami (1999) ”Mitäs luulet motivaatiosta tehdä töitä?” Haastattelututkimus velkajärjestelystä karsiutuneista ja hylätyistä. Stakes, raportteja 233. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino.

Ip, Brian & Law, Yik-wa & Watson, Ray & Yang, Kris C.T & Yip, Paul Siu Fai (2007). Financial debt and suicide in Hong Kong SAR. *Journal of Applied Social Psychology* 37 (12), 2788–2799

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2008) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 14–47

Juhila, Kirsi (2018) Aika, paikka & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyyttiset käsitteet. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino

Jokinen, Arja (1999) Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 37–53

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyyttiset käsitteet. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 25–50

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2016) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 267–310

Järvelä, Katja & Rajjas, Anu & Saastamoinen, Mika (2019) Pikavippiongelmiin laatu ja laajuus. Kilpailu- ja kuluttajaviraston selvityksiä 3/2019. Helsinki: Kilpailu- ja kuluttajavirasto. Saatavilla: <https://www.kkv.fi/globalassets/kkv-suomi/julkaisut/selvitykset/2019/kkv-selvityksia-3-2019-pikavippiongelmiin-laatu-ja-laajuus.pdf> Luettu 18.10.2019

Kaartinen, Risto & Lähteenmaa, Jaana (2006) Miten ja mihin nuoret käyttävät pikavippejä ja muita kulutusluottoja? KTM Rahoitetut tutkimukset vol. 10. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö. Saatavilla: [http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/All/4F9AFB024DA11E2DC225722F003522BC/\\$file/ratu10mos_2006_netti.pdf](http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/All/4F9AFB024DA11E2DC225722F003522BC/$file/ratu10mos_2006_netti.pdf) Luettu 10.10.2018

Kangas, Seija (2011) Aikuissosiaalityön asiakkaat tänään. Uudistuva ja voimaannuttava aikuissosiaalityö, Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä – hankkeen loppuraportti. Soccan työpapereita 2011, 11. Saatavilla: http://www.socca.fi/files/1676/Uudistuva_ja_voimaannuttava_aikuissosiaalityo_-_Visio_vahvasta_aikuissosiaalityosta_-hankkeen_loppuraportti.pdf Luettu 23.4.2019

Kuivalainen, Susan & Saikku, Peppi (2013) Mihin toimentulotukea myönnetään ja miksi? Teoksessa: Kuivalainen, Susan (toim.) Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Terveystyön ja hyvinvoinninlaitos raportti 9/2013. Tampere: Juvenes Print, 151–187.

Kulmala, Anna (2006) Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Tampere: Tampereen yliopistopaino

Koljonen, Virpi (2002) Nuorten velkaantuminen ja maksuhäiriöt. Teoksessa: Autio, Minna & Eresmaa Iippo & Heinonen Visa & Koljonen, Virpi & Paju, Petri & Wilska, Terhi-Anna (toim.) Pakko riittää. Näkökulmia maksuhäiriöihin ja kulutukseen. Helsinki: Yliopistopaino, 12–118

Kun koulu loppuu – Nuorten tulevaisuusraportti 2018. Saatavilla: https://www.kunkoululoppuu.fi/assets/uploads/2018/05/KKL2018_Nuorten_tulevaisuusraportti_tivistelm%C3%A4-1.pdf Luettu 11.12.2019

Lehtinen, Anna-Riitta & Peura-Kapanen, Liisa & Raijas, Anu (2010) Velkatunneli. Takuusäätiön asiakkaiden selviytymiskokemuksia. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 2010 vol. 3. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Lister, Ruth (2004) Poverty and Social Justice: recognition and respect. Third Bevan Foundation Annual Lecture. Wales: The Bevan Foundation.

Majamaa, Karoliina (2018) Yhä useammalle veloista ongelmia. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen blogi: Sosiaalipoliitikka 2020. Janus. Saatavilla: <https://sosiaalipoliittinenyhdistys.fi/julkaisutoiminta/blogi-sosiaalipoliitikka-2020/yha-useammalle-veloista-ongelmia/> Luettu 16.4.2019

Majamaa, Karoliina & Rantala, Kati (2016) Nuorten aikuisten velat, velkaongelmat ja keinot talouden tasapainottamiseksi. Katsauksia 6/2016. Helsinki: Helsingin yliopisto

Majamaa, Karoliina & Rantala, Kati & Sarasoja, Laura (2017) Viime vuosien muutokset vakavissa velkaongelmissa. Analyysi velkomustuomioista. Yhteiskuntapolitiikka 82 (6), 676–686

Meltzer, Howard & Bebbington, Paul & Brugha, Traolach S. & Jenkins, Rachel & McManus, Sally & Dennis, Michael S. (2011) Personal debt and suicidal ideation. Psychological Medicine vol. 41. Cambridge University Press, 771–778

Muttillainen, Vesa & Valkama, Elisa (2008) Maksuvaikeudet pikaluottomarkkinoilla. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedontantoja 86. Helsinki: Hakapaino Oy.

Mäntynen, Anne & Pietikäinen, Sari (2009) Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino

Nash, Jane & Jenkinson, Andrew & Vayro, Amber & Sandlant, Richard (2005) Understanding Personal Debt and Financial Difficulty in Australia. Melbourne: ANZ & ACNielson

Näkki, Pirjo (2006) Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006 vol. 38. Helsinki: Yliopistopaino

Oikeus.fi 12.12.2018 Talous- ja velkaneuvonnan palveluita saa jatkossa oikeusaputoimistoista. Saatavilla:

<https://oikeus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2018/12/talous-javelkaneuvonnanpalveluitasaajatatkossaoikeusaputoimistoimistoista.html>

Luettu

25.1.2019

Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma (2019) Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisu 2019:23. Saatavilla:

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161662/Osallistava_ja_osaava_Suomi_2019_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu 19.10.2019

Peltola, Sari-Maarit (2013) Holtinta kulutusta vai selviytymistaistelua? Teoksessa: Lammi, Minna & Mäkelä, Johanna & Mustonen, Veera (toim.) Kulutuksen kuvat. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2013. Kuluttajatutkimuskeskus, 84–103

Poppe, Christian (2008) Into the debt quagmire. How Defaulters cope with Severe Debt Problems. Norja: University of Oslo

Rantala, Kati & Tarkkala, Heta (2009) Kotitalouksien velkaongelmien nykytila ja kehitys. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 90. Helsinki.

Rantala, Kati & Tarkkala, Heta (2010) Luotosta luottoon. Velkaongelmien dynamiikka ja uudet riskiryhmät yhteiskunnan markkinalogiikan peilinä. Yhteiskuntapolitiikka 75 vol. 1, 19–33

Rissanen, Kirsti (2015) Sosiaalisen luototuksen kehittäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:15. Saatavilla:

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70344/URN_ISBN_978-952-00-3572-3.pdf Luettu 13.5.2019

Römer-Paakkanen, Tarja & Pentikäinen, Aulikki (2003) Paperisodasta ulosottoon – Tutkius rauenneista velkajärjestelyistä velallisen kokemana. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 1/2003. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus

Sade-Beck, Liav (2004) Internet Ethnography: Online and Offline. *International Journal of Qualitative Methods* vol. 3 (2), 45–51

Sherraden, Margaret & Birkenmaier, Julie & McClendon, Gena G. & Rochelle, Michael (2017) Financial Capability and Asset Building in Social Work Education: Is It ” The Big Piece Missing?” *Journal of Social Work Education* vol. 53, nro 1, 132–148

Sistonen, Laura (2017) Tuhansien murheellisten lainojen maa: nuorten velkaantumisen laajuus, siihen johtaneet syyt ja vanhempien taloudellisen avun laajuus. Turun yliopisto: Pro gradu –tutkielma

Suoninen, Eero (1999) Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 17–36

Suoninen, Eero (2016) Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Dirskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 221–245

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2013) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö tammi

Turtiainen, Riikka & Östman, Sari (2013) Verkkotutkimuksen eettiset haasteet: Armi ja anoreksia. Teoksessa: Laaksonen, Salla-Maaria & Matikainen, Janne & Tikka, Minttu (toim.) *Otteita Verkosta – Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino, 49–67

Valkama, Elisa (2004) *Velkaneuvonta 2000-luvun alussa. Talous- ja velkaneuvontalain vaikutukset asiakaskyselyn ja tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 208*.

Valkama, Elisa (2011) Talous- ja velkaneuvonnan asiakkaat 2010 – velkajärjestely tuomioistuimessa vai muu apu? Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos verkkokatsauksia 18/2011. Saatavilla: <https://core.ac.uk/download/pdf/33732746.pdf> Luettu 27.4.2019

Valtakunnanvoudinvirasto (2019) Valtakunnanvoudinviraston julkaisu 2019:2. Ulosotto Suomessa, ulosottolaitoksen tilastoja vuodelta 2018. Saatavilla: https://valtakunnanvoudinvirasto.fi/material/attachments/vvv2/vvвлиitteet/kJEYwmT4Z/Ulosotto_Suomessa_2018.pdf Luettu 3.5.2019

Valtakunnanvoudinvirasto (2016) Valtakunnanvoudinviraston julkaisu 2016:1. Ulosotto Suomessa, ulosottolaitoksen tilastoja vuodelta 2016. Saatavilla: https://valtakunnanvoudinvirasto.fi/material/attachments/vvv2/vvвлиitteet/dsg5qgpjj/Ulosotto_Suomessa_2016.pdf Luettu 3.5.2019

Viitasalo, Katri (2018) Äitien pyrkimykset ja toimintamahdollisuuksien valikko. Käsitteellinen tutkimus äitien taloudellisista toimintamahdollisuuksista. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto

Vitikka, Ida-Kaisa (2013) Nuorena hukkuneet - Ylivelkaantuminen nuorten kertomuksissa. Pro gradu-tutkielma, Lapin yliopisto